

ΟΤΙΚΥΡΙΟΙ
N. Γ. ΠΟΛΙΤ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΘΑΛΑΤΤΑΣ

ΚΑΙ
Σ. Π. ΛΑΜΠΡΩΝ

ΩΣ ΚΡΙΤΑΙ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΜΟΥ

ΕΝ ΤΩ ΔΙΑΤΩΝΙΣΜΩ ΤΟΥ ΕΤΟΥ

γηο

την διδασκαλίαν
και πάλιν τοῦ
και νὰ υπο-
γελπις

Κ. Μ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

90

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. Κ. ΒΑΑΣΤΟΥ

14 ΟΔΟΣ ΝΙΚΗΣ 14 — 100 ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ 100

1895

ΟΙ ΚΡΙΤΑΙ

ΤΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΕΛΛΑΤΟΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1894

Τις προτροπὰς ἀνδρῶν ἐμπείρων περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας, ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ συμμετάσχω καὶ πάλιν τοῦ ἀγῶνος τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸ ἔτος 1894 καὶ νὰ ὑποθάλω ἐγχειρίδιον γεωγραφίας τῷν ἑλληνικῶν σχολείων, εὔελπις ὡν, ὅτι τὰ ὑποθέληθησόμενα γεωγραφικὰ πονήματα ἥθελον κρίνει ἀνδρες ἄξιοι πάσης ἐμπιστοσύνης καὶ ὑπολήψεως.

Παραδίδων εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὸ ἐμὸν πόνημα, οὐδόλως εἶχον τὸν ἐγωΐσμόν, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ κράτιστον πάντων, διότι οὐδέποτε ἐπιλήσμων ἐγενόμην, ὅτι ἀνθρωπός εἰμι καὶ ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι οἱ διαγωνιζόμενοι συγγραφεῖς ἦσαν ἄνδρες ἐντριβέστατοι περὶ τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην εἶχον δύναμις πάντοτε τὴν ἐλπίδα, ὅτι δικαίως ἥθελον κριθῆ καὶ ὅτι, καὶ ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως τῆς ἐμῆς γεωγραφίας, ἥθελον διδαχθῆ παρὰ τῶν κριτῶν ἀληθείας, ἃς κατὰ τὴν εἰκοσαετῆ μελέτην μου δὲν ἤδυνθην νὰ ἐκμάθω. Εἰλικρινῶς δ' δμολογῶ, ὅτι οὐδόλως ἥθελον χολωθῆ κατὰ τῶν κυρίων κριτῶν διὰ τὴν δικαίαν αὐτῶν ταύτην ἀπόφασιν, ἀλλὰ τούναντίον θ' ἀπεδεχόμην εὐγνωμόνως τὰς σοφάς αὐτῶν παρατηρήσεις καὶ θὰ προσεπάθουν νὰ βελτιωθῶ ἐν τῷ μέλλοντι, διότι οὐδεὶς ἐν τῷ κόσμῳ ἀναμάρτητος, οὐδὲ θὰ ἐρθόγουν τὸν συγγραφέα, ὅστις θὰ ἐλάμβανε τὸ γέρας καὶ θὰ εἶχε τὴν τιμὴν ἐπὶ τριετίαν δλόκληρον ἢ ἐπὶ τούλαχιστον ἔτος νὰ διδάξῃ τοὺς ἑλληνόπαιδας τὸ τοσοῦτο χρήσιμον καὶ τερπνὸν μάθημα τῆς γεωγραφίας, διότι, ἐπαναλαμβάνω, ἡ κρίσις τῶν κυρίων κριτῶν θὰ ἦτο ἀλάθητος καὶ σοφωτάτη καὶ ἀνεπίδεκτος πάσης ἀντιρρήσεως.

Καὶ πράγματι αἱ ἐλπίδες μου οὐδόλως διεψεύσθησαν, διότι πρὸς μεγίστην χαρὰν πάντων τῶν κρινομένων ὁ κύριος ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὅπουργός, γινώσκων κάλλιστα τὸ δυσχερὲς τῆς παρ' ἡμῖν κρίσεως διδακτικῶν βιβλίων, διώρισεν ὃς κριτάς τῶν γεωγραφιῶν ἀνδρας διαπρέποντας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὃν τὰ ὄνόματα ἦτο ἀρκοῦσα ἐγγύησις, ὅτι ἡ δικαία αὐτῶν κρίσις θὰ ἦτο διδακτικωτάτη καὶ σοφωτάτη. Ἡσκυ δ' οὗτοι οἱ ἔξις: 1) ὁ κύριος **Κωνστ.** **Παπαμιχαλόπουλος**, πρώην Ὅπουργός τῆς Παιδείας καὶ νῦν βουλευτής. 2) ὁ κ. **Σπυρ. Λάμπρος**, κοσμήτωρ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας. 3) ὁ κύριος **Νικ. Πολίτης**, καθηγητὴς τῆς μυθολογίας καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. 4) ὁ κ. **Π. Καρολίδης**, καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ 5) ὁ κ. **Κ. Κασιμάτης**, καθηγητὴς γυμνασίου ἐν Ἀθήναις.

Ὕπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐκριθησαν αἱ γεωγραφίαι, ἔξ ὧν ἡ ἐμὴ κατὰ πλειονοψήριαν ἔθεωρήθη ὃς ἡ κρατίστη πασῶν. Ἐπειδὴ ὅμως αὕτη δὲν ἦπτο ἐντελῶς καθαρεύουσα ἐλλείψεων καὶ πλημμελημάτων, ἀλλὰ διεῦρεν ὁ κ. **N. Πολίτης** μετὰ μακρὰν καὶ ἐμβριθῆ ταύτης μελέτην καὶ καθυπέβαλε διὰ μακρᾶς ἐκθέσεως πρὸς τὸ Σεβ. Ὅπουργεῖον, διὰ τοῦτο ἐκριθῆ αὐτῇ ἀπλῶς ἀξίᾳ ἐγκρίσεως μόνου δι' ἐν ἔτος.

Ἐκτὸς δὲ τῶν παρατηρήσεων τούτων καὶ ὁ κ. **Σ. Λάμπρος** προσέθηκε περὶ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως ταύτης τῆς ἐπιτροπείας ἴδιας παρατηρήσεις, αἵτινες δύνανται κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην γ' ἀποτελέσωσι μέρος συγκριτικῆς γεωγραφίας, διότι ἐν αὐταῖς συγχρίνεται τὸ ἐμὸν πόνημα πρὸς τὸ τοῦ σεβαστοῦ μοι φίλου καὶ γεράρου καθηγητοῦ κ. **Σακελλαρίου**.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν κυρίων κριτῶν ἐνέπλησέ με χαρᾶς, οὐχὶ διότι προεγίνετό μοι ὡφέλειά τις δική, ἀλλὰ διότι ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ διδαχθῶ παρὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν πολυμαθῶν ἀνδρῶν κυρίων **Πολίτου** καὶ **Λάμπρου** πολλὰς ἀληθείας, ἀγνώστους μονάχρι τοῦδε, καὶ νὰ παραβάλω ταύτας πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, οἵτι-ἐχρησίμευσάν μοι ὡς διδάσκαλοι, διότι τὸ Σεβ. Ὅπουργεῖον, κοινοποιοῦν μοι τὴν ἔγκρισιν τῆς γεωγραφίας μου, ἀπήτησε νὰ λάβω διπλούς ὄψιν καὶ τὰς παρατηρήσεις ταύτας.

Εἰ δὲ καὶ μεγίστην ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ διακούσω εἰς τὴν πρόσ-

κλησιν τοῦ Σεβ. Ὅπουργείου, δὲν ἡδυνήθην νὰ λάβω ὥπ' ὅψιν πάσας τὰς παρατηρήσεις τῶν κυρίων κριτῶν, διότι μετὰ λύπης μου παρετήρησα, ὅτι αἱ πλεῖσται τούτων οὐδεμίαν εἶχον ἀξίαν ὥπὸ γεωγραφικὴν ἔποψιν, οὐκ ὀλίγαι δ' ἦσαν ἡμαστημέναι καὶ ἀνακριβεῖς. Τούτο λέγων μετὰ πάρρησίας, δὲν πιστεύω νὰ προκαλέσω τὸν χόλον καὶ τὴν δυσμένειαν τῶν κυρίων συναδέλφων, διότι ἐγὼ δὲ κριθεὶς λαμβάνω τὸ θάρρος ν' ἀνασκευάσω διὰ γλώσσης κοσμίας καὶ εὐπρεποῦς σφάλματα δεινὰ καὶ ἀσύγγνωστα, εἰς δὲ οὗτοι ἐν τῇ κρίσει τῶν περιέπεσον. Ἐπιβαλλόμενόν μοι καθῆκον θεωρῶ ν' ἀνασκευάσω τὰς παρατηρήσεις ταύτας τῶν κυρίων κριτῶν δι' ἐπιχειρημάτων ἐπιστημονικῶν, διότι ἡ κοινωνία ἔχει ἀπαλτησιν τὰ διδάσκωμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ μὴ διαστρέψωμεν αὐτήν. Θὰ μοὶ ἐπιτρέψωσι δὲ οἱ κύριοι Πολίτης καὶ Λάμπρος νὰ εἴπω αὐτοῖς ἄνευ περιστροφῆς, ὅτι ἔκριναν τὸ ἐμὸν πόνημα αὐστηρότατα, μὴ συγχωρήσαντες μηδὲ τὸ σφάλμα τοῦ ἀντιγραφέως, μηδὲ τὸ Ι τοῦ Κυρρίστου (γρ. Κυρρήστου), μηδὲ τὸ ἀπαξὴ δἰς ἐν τῷ κειμένῳ ἀπαντῶν διπλοῦν Ν τῆς ΠελοποΝΝήσου, ἀλλ' ἀνέγραψαν καὶ ταῦτα, ὅπως ἔξογκωσσοι τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ δυστυχῶς παρὰ τῶν πολλῶν θεωροῦνται οἱ κριταὶ δικαιαὶ πράξαντες, οἱ δὲ κριθέντες δις προσπαθοῦντες διὰ σαθρῶν ἐπιχειρημάτων ν' ἀνασκευάσωσι τὰ ἀσυγχώρητα αὐτῶν ἀμαρτήματα, διὰ τοῦτο ἐπικαλοῦμαι τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγγώστου καὶ παρακαλῶ αὐτὸν μετὰ προσοχῆς νὰ μελετήσῃ τὴν ἀνασκευὴν μου ταύτην, ὅπως κρίνῃ δις ἀμερόληπτος καὶ ἀδέκαστος κριτής κατὰ πόσον λέγω ἀληθῆ. Θὰ παρακαλέσω δὲ θερμῶς καὶ αὐτοὺς τοὺς κυρίους κριτάς, ίδιᾳ δὲ τοὺς κυρίους ΠΠολέτην καὶ Λάμπρον, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν μειονοψηφίαν τῆς ἐπιτροπίας, νὰ μὴ περιφρονήσωσι τὴν ἀνασκευὴν ταύτην, ἀλλὰ νὰ μελετήσωσιν αὐτήν, διότι εἰμὶ βέβαιος, ὅτι δις ἀνδρες εὑσυνειδῆτοι καὶ ἔντιμοι θὰ δμολογήσωσιν, ὅτι ἡ μεγάλη αὐτῶν αὐστηρότης, ἐνέπλεξεν αὐτοὺς εἰς σφάλματα ἀσύγγνωστα καὶ ἡνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀδικήσωσι συνάδελφον, εὐσυνειδήτως τὸ ἔαυτοῦ καθῆκον ἐκπληρώσαντα.

Πρὶν ὅμως προέδρος εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἀνασκευὴν τῶν πλείστων παρατηρήσεων τῆς μειονοψηφίας (τῶν κ. κ. Πολιτου καὶ Λάμπρου), θέλω προτάξει ὀλίγα περὶ τῆς γεωγραφίας ἐν γένει, ὅπως κατα-

δειξω, ότι αὕτη εἶνε ἐπιστήμη φυσιογνωστική, οὐχὶ δὲ ἴστορικη· Πράττω δε τοῦτο, διότι μόνον παρ' ἡμῖν θεωρεῖται δυστυχώς ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὡς ἴστορική καὶ ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸ φιλολογικὸν τμῆμα τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐνῷ πρὸ πολλοῦ ἔπειτε γὰρ ὑπάρχη ἔδρα ἐν τῷ φυσιογνωστικῷ τμήματι καὶ νὰ διδάσκηται ἐν αὐτῇ ἡ γεωγραφία, ὡς ἐδίδαξεν αὐτὴν ὁ Ritter, διδάσκουσι δὲ γῦν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις ἄνδρες διάσημοι, ὡς ὁ Richthofen, ὁ Partsch, ὁ Kirchhoff, ὁ Penck καὶ τόσοι ἄλλοι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐν Ἐλλ. σχολείοις καὶ γυμνασίοις διδάσκοντες διατελοῦσιν ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ τῆς γεωγραφίας καὶ φροντίζουσι νὰ μάθωσιν δλίγα τινὰ ἐξ ἀριθμοῦ τοῦ διδαχτικοῦ συγγράμματος, θεωροῦντες ὡς γεωγραφίαν τὴν τοπογνωστικήν καὶ τὸν προσανατολισμὸν (Orientierung) καὶ τὴν ἀπομνημόνευσιν θαλασσῶν, δρέων, ποταμῶν, πόλεων κτλ. συγδεομένων μετά τινων ἴστορικῶν καὶ στατιστικῶν εἰδήσεων.

Ἡ γεωγραφία εἶνε ἐπιστήμη φυσιογνωστική, οὐχὶ δὲ ἴστορική.

Οἱ ἐνόργανοι κόσμοι, τὰ φυτὰ δηλ. καὶ τὰ ζῷα, ἐνεὶ ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν ἐνεφανίσθη καὶ ἀνεπτύχθη καὶ ἐκεὶ ὑπάρχει. οἱ ζῆται, ὅπου τὰ τρία ἔξωτερικὰ τῆς γῆς περιβλήματα, ἤτοι ἡ λιθόσφαιρα (ὅ στερεὸς φλοιός), ἡ ὑδρόσφαιρα (τὰ ὕδατα) καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα εἰς ἄμεσον εὑρίσκονται ἐπαφήν, διότι ἄνευ χοός, ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ ἄνευ ωρισμένων δρίων θερμότητος καὶ φωτὸς οὐδὲν φυτὸν ἡ ζῷον δύναται νὰ διαπλασθῇ καὶ ζήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐκ τῆς μελέτης δὲ καὶ ἔρευνης τῶν λειψάνων πλείστων φυτῶν καὶ ζώων, ἀτινα ἀνευρίσκομεν ἐντὸς ὕδατογενῶν πετρωμάτων (π. χ. πηλοῦ, ψαμμίτου, ἀσβεστολίθου) καὶ ἀτινα ἀποτελοῦσι τὰ νεκροταφεῖα τῆς φιλοστόργου φύσεως, ἐν οἷς αὐτὴ ἡ ἴδια φύσις ἔθαψε καὶ διεφύλαξε τὰ πτώματα τῶν τέκνων αὐτῆς, τῶν γεννηθέντων ἐπὶ σειρᾶς χιλιετηρίδων καὶ ἔκατομμυρίων ἑτῶν, μαγιθάνομεν, διὰ δὲνόργανος κόσμος ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς ἀμορφῶτου εἰσέτι γηῖνου ἐπιφανείας ὑπὸ ἀπλουστάτας καὶ ἀτελεστάτας μορφάς, δλίγον διαφερούσας τῶν δρυκτῶν, αἵτινες διὰ βαθμιαίας ἐμφανίσεως γέων μορφῶν καὶ ἐκλείψεως προῦπαρξασῶν διε-

μορφώθησαν ἐπὶ τὸ τελειότερον καὶ προσομοιότερον πρὸς νῦν ζῶσας μορφάς. Ἡ βαθμιαία δὲ αὐτὴ ἔξέλιξις ἐγένετο ἐν χρόνῳ ἀπειρως μεγίστῳ, ἥχρις οὖ διεπλάσθη ἡ καθ' ἡμᾶς ζῶσα ἐνόργανος δημιουργία καὶ ἐπὶ τέλους ἐνεφανίσθη ἡ κορωνίς τῶν ὅγτων, ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, ὃς τις διὰ τοῦ λογικοῦ, δι' οὗ ἐπροίκισεν αὐτὸν ὁ Δημιουργός, ἡδυνήθη νὰ προαχθῇ εἰς ὕψιστον βαθμὸν πολιτισμοῦ καὶ νὰ καταστῇ ὁ κυριαρχος τοῦ πλανήτου.

"Οπως δὲ γείνη ἡ βραδυτάτη αὕτη καὶ μακροχρόνιος ἔξέλιξις τοῦ ἐνοργάνου κόσμου, ὁ ἀκατεσκεύαστος ἡμῶν πλανήτης, καὶ ἵδια ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ, ἐδέσης νὰ ὑποστῶσι πλείστας ἀλλοιώσεις καὶ ἀνατροπὰς καὶ νὰ διέλθωσιν ἀπείρους φάσεις ἡ στάδια διάμορφώσεως καὶ προόδου ἐπὶ τὸ τελειότερον.

Κατὰ τὴν νηπιώδη καὶ ἀρχέγονον τῆς γῆς κατάστασιν πῦρ πανταχοῦ ἐπεκράτει, ὅπερ δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὴν ζωὴν νὰ ἐμφανισθῇ. Σύμπασα τότε ἡ γῆ ἦτο τετηκυῖα καὶ διάπυρος καὶ ὕδωραζε πρὸς μικρὸν ἥλιον. Ἀκολούθως, ἀφοῦ ἐσχηματίσθη ψύξεως ἔνεκα ἡ λιθόσφαιρα, περιέβαλε τὴν γῆν εἰς καὶ μόνος Ὁκεανὸς (ἡ ὑδρόσφαιρα), ὃν ἐνέκλεισεν ἀτμόσφαιρα διάθερμος εἰσέπι καὶ πλήρης ἀξώτου καὶ δξυάνθρακος, ἥτις ἦτο ἀκατάλληλος πρὸς διαμόρφωσιν καὶ συντήρησιν τῆς ζωῆς. Κατὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν δὲ διαρκέσασαν ταῦτην τῆς γηίου ἐπιφανείας κατάστασιν, ἐνῷ συγχρόνως κατήρχετο βαθμηδὸν ἡ θερμοκρασία αὐτῆς, ἀνέδυον βραδέως ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ πολυπλάγκτου ἐκείνου καὶ ἀρχεγόνου ὠκεανοῦ νησίδες, αἵτινες ἐν χρόνῳ πάλιν μακροτάτῳ ἡγενθῆσαν μετ' ἀλλήλων εἰς ἡπείρους καὶ διεχώρισαν τὸν πανταχόθεν τὴν γῆν περιβάλλοντα ἔνα καὶ μόνον ὠκεανὸν εἰς τμήματα, ἥτοι τὸν Ειρηνικόν, τὸν Ἀτλαντικόν, τὸν Ἰνδικὸν καὶ τοὺς δύο Πεπηγότας. Δινάμεις ὑποχθόνιοι, βραδύτατα ἐπὶ τῆς λιθοσφαίρας ἐνεργήσασαι, διέρρηξαν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ ἐγέννησαν ἐπ' αὐτῆς τὰς ἡπείρους καὶ τὰ ὅρη, ἄτινα εἶνε ρυτίδες ἢ πτυχαὶ τῶν ἔξωτάτων τῆς λιθοσφαίρας στρωμάτων.

'Ἐνῷ δ' οὗτῳ ἐγεννῶντο αἱ στερεαι καὶ τὰ ὅρη, τὸ θαλάσσιον ὄδωρ διὰ ρευμάτων, παλιρροιῶν καὶ κυμάτων διεμέλιζεν ἀπαύστως τὴν ἔξαρθεῖσαν χέρσον, ὡς καὶ νῦν ἀπαύστως διαμελίζει αὐτήν, καὶ τῇ συνεργίᾳ πάλιν ὑποχθονίων δυνάμεων ἐγέννα θαλάσσας, πελάγη, κόλπους, δρμους, λιμένας, ἀκρωτήρια, χερσονήσους καὶ νήσους.

Συγχρόνως μετά τούτου καὶ τὰ ὅμερια ὑδατα διέθρυπτον, διεβί-
βρωσκον καὶ διεμέλιζον τὴν ἀναδύουσαν χέρσον καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς
ὅρη, καὶ οὕτως ἔδωκαν αὐτῇ τὴν ἀνάγλυφον ὄψιν, ἣν νῦν αὗτη
ἔχει, ἡτις ὅμως ἀπαύστως ἀλλοιοῦται καὶ μεταβάλλεται ὑπὸ τῶν
ὑετῶν, χιόνων καὶ ἀνέμων. Τοσοῦτο δὲ ἴσχυρὰ εἶνε ἡ ἐνέργεια τοῦ
ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐν γένει γινομένου διαμελισμοῦ τῆς χέρσου, ὥστε
καὶ αὐταὶ αἱ Ἀνδεῖς καὶ τὰ Ἰμαλαΐα ὅρη, ὡς καὶ ἄπασαι αἱ
ἡπειροὶ δύνανται ἐν τῇ παρελεύσει χρόνου μακροῦ διαμελιζόμεναι
βαθμηδὸν καὶ διαθρυπτόμεναι ὑπὸ τῶν ὑδάτων νὰ ἐξαφανισθῶσιν
ὅλοσχερῶς ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς.

Ἐνῷ δὲ τοιαύτας ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολὰς ὑφίστατο ἡ γῆνος
ἐπιφάνεια, ἡ ἐνόργανος Δημιουργία ἔχώρει ἐπὶ τὸ τελειότερον διὰ
βαθμιαίας ἐξελίξεως, ἀχρις οὖ ἐδημιουργήθη ἡ παροῦσα πλάσις
καὶ ὁ ἀνθρωπὸς, συγχρόνως δὲ ἐξηφανίζοντο αἱ προϋπάρχουσαι
μορφαὶ φυτῶν καὶ ζῴων, ὡν λειψανα πολλὰ διεσώθησαν ἀχρις
ἥμδην ἐντὸς ὑδατογενῶν, ὡς ἐν τοῖς ἄνω ἐμνήσθημεν, πετρωμάτων.

“Ωστε ἐκ τῶν ρηθέντων ἐξάγεται τὸ πόρισμα, ὅτι οὐ μόνον ὁ
ἐνόργανος κόσμος εἴνε τέκνον καὶ ἀμεσον γέννημα τῆς γῆς, ἀλλὰ
καὶ ἡ ἐπὶ τὸ τελειότερον βαθμιαία διαμόρφωσις αὐτοῦ εἶνε ἀποτέ-
λεσμα τῆς ἐπὶ τὸ καταλληλότερον βαθμηδὸν διαπλασθείσης γῆνος
ἐπιφανείας, γενομένης οὕτω ἐπιτηδείας, δημος διαπλάσῃ καὶ δια-
μορφώσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἀνθρωπὸν.

Ἐκ τῆς μελέτης δὲ τῆς γῆνος ἐπιφανείας συνάγομεν, ὅτι οὐ
μόνον φυτὰ καὶ ζῷα εὑρίσκονται εἰς ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ποιὸν
τῆς γῆνος ἐπιφανείας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνθρωποι καὶ οἱ κατὰ τόπους
διάφοροι βαθμοὶ πολιτισμοῦ καὶ διανοητικῆς καὶ βιομηχανικῆς μορ-
φώσεως. “Οσαι χῶραι καταλλήλως ὑπὸ τῶν φυσικῶν δυνάμεων
διεσκευάσθησαν, ἐκεῖ ἐνωρίτατα καὶ ὁ πολιτισμὸς ἔχώρησε καὶ εἰς
ὕψιστον σημεῖον πολιτισμοῦ ἔφθασεν, ἐνῷ ἀλλαι χῶραι διατελοῦσιν
εἰσέτι ἐν ἀγρίᾳ ἢ βαρβάρῳ καταστάσει. “Ως παράδειγμα δὲ ἐξαρ-
τήσεως πρωτιμωτάτου πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῆς δια-
σκευῆς τῆς χώρας φέρουσιν ἀπαντες οἱ γεωλόγοι καὶ γεωγράφοι
τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ τὰ ἔξωθεν εἰσελθόντα σπέρματα πολι-
τισμοῦ ἀνεπτύχθησαν εἰς ὕψιστον βαθμὸν πνευματικῆς καὶ δλικῆς
προόδου καὶ εὐημερίας καὶ ἀνέδειξαν τὸν Ἑλληνισμόν, τὸ
καύχημα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς

εύρωπαίκης ήπειρου ἐπὶ μυριάδας ἐτῶν εἰργάσθησαν αἱ φυσικαὶ δυνάμεις, ὅπως διαπλάσωσι τὴν Ἑλληνικὴν χώραν καὶ παρασκευάσωσι τὸ οἰκητήριον τοῦ μεγαλοφυεστάτου λαοῦ τῆς ὑφηλίου.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀναμορφωτής τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας **Ρέττερος** καθώρισεν ὡς γεωγραφίαν τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἥτις ἔρευν ἢ καὶ ἔξετάζει τὴν γῆν, ἵδιᾳ δὲ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐνόργινον κόσμον καὶ πρὸς πάντων πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν, τὸν κυρίαρχον τοῦ πλανήτου. Θέμα λοιπὸν κύριον τῆς γεωγραφίας εἶναι ὁ ὄριζόντιος καὶ ὁ κάθετος διαμελισμὸς (Horizontal und verticale Gliederung des Landes), ἦτοι τὰ πελάγη, οἱ κόλποι, τὰ ὄρη, αἱ πεδιάδες, προσέτι οἱ ποταμοί, αἱ λίμναι, αἱ πηγαί, τὸ κλῖμα καὶ τὰ προϊόντα τῆς χώρας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν μεγίστῃ εὑρίσκονται σχέσει αἱ φυλαὶ καὶ τὰ ἔθνη τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ ὑλικὴ καὶ διανοητικὴ πρόσοδος πρὸς τὴν χώραν, ἐν ᾧ αὗται κατοικοῦσι, καὶ ἔχαρτῶνται ἐκ τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ὀρέων, πεδιάδων, ἀκτῶν κτλ., διὰ τοῦτο ἡ γεωγραφία ἔρευν ἢ καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν καθόλου πρόσοδον τῶν κρατῶν κτλ. ὅτε εἰδικώτερον πολιτικὴ γεωγραφία ἐπικαλεῖται.

Οθεν ἐκ πάντων τούτων ἔπειται, ὅτι ἡ γεωγραφία εἶναι γεωλογία κυρίως καὶ γεωγνωσία, ὡς βοηθητικὰς ἐπιστήμας ἔχουσα τὴν ἀστρονομίαν, τὴν φυσιογραφίαν, τὴν φυσικήν, τὴν ἀνθρωπολογίαν καὶ ἔθνογραφίαν καὶ ἐν τέλει τὴν στατιστικὴν καὶ ἴστορίαν⁽¹⁾.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ γεωγραφία ἴστορικὴ ἐπιστήμη, ὡς ἐν Ἑλλάδι εἰσέτι πιστεύεται, ἀλλ᾽ ἐπιστήμη φυσιογνωστικὴ καὶ κυρίως γεωλογική. Οἱ πιστεύων εἰς τοὺς λόγους μου τούτους ἀξὲς ἀναγγώση τὰς περὶ Κερκύρας καὶ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης γεωγραφικὰς μονογραφίας τοῦ διαπρεπούς ἐν Βρεσλαվίᾳ καθηγητοῦ κυρίου Partsch, ὃν μεταφράσεις ἀξιολογώταται ἐγένοντο καὶ εἰς τὴν ἡμέτεραν γλῶσσαν, καὶ τὴν περὶ Πελοποννήσου μονογραφίαν τοῦ

(1) Τὸ Σεβαστὸν 'Υπουργεῖσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως δημοσιεύσταν τῇ 23 Νοεμβρίου 1882 προκήρυξιν περὶ τελέσεως διαγωνισμοῦ πρὸς σύνταξιν διδακτικῶν βιβλίων, κατὰ τὸν πρῶτον ψηφισθέντα περὶ τούτου νόμου ΔΜΒ'. παρήγγειλεν ἐν τῷ § 43 ταύτῃς, ὅτι ἡ γεωγραφία τῶν γυμνασίων πρέπει νὰ σχετίζῃ μάλιστα τὸν ἀνθρωπὸν πρὸς τὴν χώραν, ἣν οἰκεῖ, περιλαμβάνοντας τὰς τε φυσικὰς καὶ κλιματολογικὰς ἰδιότητας τῆς χώρας καὶ ἐκθέτουσα τὴν ἐντατικὴν εὐοίκησιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ ἐποψίν φυλετικήν, ιστορικήν καὶ οἰκονομικήν.

κ. Al. Philippson, Νοφηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν Βόγηῃ. Πρὸς πίστωσιν τῶν λόγων μου τούτων ἡδυνάμων νὰ φέρω τὴν Géographie Universelle τοῦ El. Reclus καὶ τὴν Nouvelle Géographie moderne τοῦ Varigny, ἀρκεῖ δμως ν' ἀναγράψω ἐνταῦθα περὶ ληψιν τῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Théobald Fischer ἐν τῷ II und III Band. 7te Abteilung, σελ. 202 (1892) τοῦ ὑπὸ Alfred Kirchhoff ἔκδιδομένου μεγάλου καὶ πολυτελοῦς συγγράμματος «Unser Wissen von der Erde. Allgemeine Erdkunde und Länderkunde». Η περὶ Ἑλλάδος μονογραφία αὕτη συνίσταται ἐξ 81 σελ. εἰς μέγα 80ν, ὡν ἐκάστη 3,170 στοιχεῖα περιλαμβάνει, ἢ ἐν ὅλῳ 256,770 στοιχεῖα, ἀπινα ἀναλογούσι τοῦ πρὸς 9¹/₂, τυπογραφικὰ φύλλα τῶν 27,000 στοιχείων. Τῆς μονογραφίας ταῦτης ἀναφέρομεν τὰ κεφάλαια μόνον, διπλαὶ δὲ ἀναγνώστης κατανοήσῃ τίνα εἴνε τὰ θέματα τῆς ἐπιστήμονικῆς γεωγραφίας. Εἴνε δὲ ταῦτα τὰ ἔξιτι:

Εἰσαγωγή. Σελίδες 4.

Κεφ. Α'. Σχῆμα τῶν παραλίων (= ὁρίζοντιος διαμελισμός). Σελίδες 9¹/₂.

Κεφ. Β'. Σχηματισμὸς τῆς ἐπιφανείας (= κάθετος διαμελισμός, ἢ ἀνάγλυφος ὄψις). Σελ. 37. Τὰ δύο ταῦτα κεφάλαια, ἀποτελοῦντα 46¹/₂, σελ., εἴνε καθαρῶς γεωλογικά, περὶ τῶν ὅποιων καὶ ἡ γεωλογία ἀσχολεῖται.

Κεφ. Γ'. Κλῖμα, φυτὰ καὶ ξῶα τῆς Ἑλλάδος. Σελ. 9. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἴνε καθαρῶς φυσιογνωστικόν.

Κεφ. Δ'. Ἐθνογραφία. Σελ. 3¹/₂.

Κεφ. Ε'. Ἀνθρωπογραφία. 1) Γεωργία. 2) Κτηνοτροφία. 3) Μεταλλεία. 4) Βιομηχανία. 5) Ναυτιλία. 6) Πληθυσμός. Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος. Σελ. 11¹/₂. Κατὰ τὸ πλεῖστον βιοτεχνικόν.

Κεφ. ΣΤ'. Οἰκισμός. (Siedlungskunde). Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιλαμβάνει τὰ κυριωδέστερα περὶ τῶν πόλεων καὶ χωρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ Κρήτης καὶ συνίσταται μόνον ἐκ Σελ. 6.

Ἄν τις τῶν ἀξιοτίμων συγγραφέων εἴχε τὴν ἀτυχὴν ἰδέαν νὰ συντάξῃ τὴν τῆς πατρίδος ἡμῶν χωρογραφίαν κατὰ τὸν τύπον τοῦτον τοῦ κ. Fischer καὶ διαβάλῃ τὸ ἔργον του τοῦτο εἰς τὸν διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, θὰ ἔβλεπεν αὐτὸν ἀπορριπτόμενον παρὰ τῶν κυρίων Πολίτου καὶ Λάμπρου μετὰ πολλῶν ἐπαίνων, διότι σχεδὸν οὐδεμιᾶν τοῦτο θὰ εἴχεν εἰδῆσιν ἱστορικήν, ἀρ-

χαιιολογικήν καὶ μυθικήν. Τοῦτο εἴνε συνέπεια τῆς παρ' ἡμῖν ἐπικρατούσης συγχύσεως τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας (ἢ γεωγνωστικῆς γεωγραφίας) πρὸς τὴν ἴστορικὴν τοπογνωσίαν καὶ τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν.

Αλλὰ καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν τῶν γυμνασίων ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τῆς Γερμανίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ ἄλλων χωρῶν χρησιμεύοντα γεωγραφικὰ συγγράμματα διὸ τὸν αὐτὸν εἴνε συντεταγμένα τύπου, ὃν τὴν ἀνάλυσιν χάριν συντομίας παρατρέχω. Ἄρκοιναι δ' ἐνταῦθα γ' ἀναφέρω, ὅτι καὶ ἐγώ διὸ τὸν αὐτὸν συνέταξα τύπου τὴν εἰς τὸν τελευταῖον διαγωνισμὸν πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλην. σχολείων ὑποβληθεῖσαν γεωγραφίαν μου, φροντίσας νὰ περιλάβω ἐν αὐτῇ καὶ ἴστορικάς τινας καὶ ἀρχαιολογικάς εἰδήσεις, διποτὲ διευκολύνω τὴν μνήμην καὶ τερπνοτέραν καταστήσω διποτὲ δήποτε τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας, μὴ κακισθῶ δὲ διὸ τῶν κ.κ. κριτῶν διὸ διαστόρητος.

Οπως δὲ διευκολύνω τὸν θέλοντα νὰ ἐλέγξῃ τὴν μικράν μου ταύτην συγγραφήν, ἡτις ἐγένετο πρόξενος τοσούτῳ δυσαρεσκειῶν, διφείλω νὰ δηλώσω καὶ τὰς πηγάς, αἵτινες ἐχρησίμευσάν μοι πρὸς σύνταξιν αὐτῆς.

Καὶ διὸ βάσις μὲν ἐχρησίμευσεν ἡ kleine Schulgeographie, Ausgabe B. von Seydlitz, 1892, ἐκ σελίδων 235 πρὸς 3,190 στοιχ., αἵτινες, ἀφαιρουμένων τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ὑπαρχόντων σχημάτων καὶ γεωγραφικῶν πινάκων, ἀναλογοῦσι πρὸς 22 τυπ. φύλλα τῶν 27,000 στοιχείων, διὸ ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῖν δὲ νόμος περὶ διδακτικῶν βιβλίων· διὸ βοηθήματα δὲ καὶ ὀδηγοὺς τὰ ἔξης συγγράμματα καὶ γεωγραφικοὺς πίνακας: 1) Géographie Universelle, p. E. Reclus. 2) Nouvelle Géographie moderne, p. Varigny. 3) Unser Wissen von der Erde, v. A. Kirchhoff. 4) Die Erde nach Reclus, v. O. Ule. 5) Physikalische Géographie von Griechenland, von Neumann und Partsch. 6) Illustrirtes kleineres Handbuch der Geographie, von Daniel. 7) τοῦ ἰδίου Lehrbuch der Geographie. 8) Vergleichende Erdbeschreibung, von Pütz. 9) Bædecker, Griechenland, 1883. 10) Die Türkei v. Mor. Busch. 11) Almanach de Gotha, 1887–94. 12) Ἐπίσημος ἀπογραφὴ τῆς Ἑλλάδος τῆς 15–16 Ἀπριλίου 1889. 13) Der Peloponnes, von A. Philippson. 14) Stielers Handatlas, παγκόσμιον ἔχων φήμην. 15) F. Schra-

der, *Atlas de Géographie moderne*, 1889, μετὰ κειμένου, καὶ πλεισταὶ ἄλλα συγγράμματα, εἰς ἡ θέλω παραπέμπει τὸν ἀναγνώστην κατὰ τὴν ἀνασκευὴν τῶν παρατηρήσεων τῶν κυρίων κριτῶν *Πολίτου* καὶ *Λάμπρου*.

Συντάττων δὲ τὸ γεωγραφικόν μου τοῦτο πόνημα ὡς σύνοψιν φυσιογνωστικῆς ἐπιστήμης, καὶ δὴ γεωλογικῆς, ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ καὶ δυσχερεστάτῃ εὑρέθην θέσει, ἀγνοῶν τί νὰ περιλάβω ἐντὸς τῶν 12 ἢ τὸ πολὺ 13 τυπογραφικῶν φύλλων τῶν 27,000 στοιχείων, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ περὶ διδακτικῶν βιβλίων νόμος, ὅπως φανῶ ἀρεστὸς εἰς τοὺς κυρίους κριτάς, οἵτινες, δυστυχῶς, καὶ τὰ ἐλάχιστα παραπτώματα, ὅταν θέλωσι, λαμβάνουσιν ὑπ' ὅψιν, ἀδιαφοροῦσι δὲ ἀν τὸ ὅλον ἔργον συνετάχθη εὐσυνειδήτως καὶ συμφώνως πρὸς τὰ νεώτατα τῆς ἐπιστήμης πορίσματα.

"Αν δὲ περὶ τῶν λόγων μου τούτων ἀμφιβάλλῃ ὁ περίεργος ἀναγνώστης, τὸν παρακαλῶ νὰ ρίψῃ βλέμμα εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν κυρίων κριτῶν, ἐν αἷς θὰ εὑρῃ ὡς λόγους ἀπορρίψεως, ὅτι ὁ Χελωνάτης λέγεται *Χελωνάτης*, τὸ κλίμα γράφεται *κλίμα*, τὸ Λαύριον *ΛαύρεΙον*, ὁ Savus ποταμὸς λέγεται *Σάος* καὶ ὅχι *Σαῦος*, ἥ Ἀνδραΐς *Ανδραβίδα*, τὸ Γιέραλτάρ *Γιβλαλτάρ* κτλ.

"Επειρον φαινόμενον, τὸ ὄποιον δὲ ἀναγνώστης θὰ ἀνεύρῃ, εἴνε, ὅτι ὅσον εὐσυνειδήτως καὶ ἀν εἰργάσθη δὲ συγγραφέως, δὲν θὰ σωθῇ, ἀν οἱ κριταὶ ἦνε ἀντιθέτου ἴδιοσυγκρασίας. Πανταχοῦ οὗτοι εὑρίσκουσιν ἐλλείψεις, πανταχοῦ σφάλματα γλωσσικά, ιστορικά, ἀρχαιολογικά, καὶ τέλος ἀποφαίνονται, ὅτι τὸ ὅλον ἔργον εἴνε ἔπον, ἀκατάληπτον, ἐκδηλοὶ πολλὴν θεοσέβειαν, ἔχει ληκυθώδεις λόγους φιλοπατρίας, ἥ εἴνε πενιχρὸν καὶ πτωχόν.

Πολλάκις οἱ κύριοι κριταὶ ζητοῦσι τοάγματα ἀδύνατα, διότι λησμονοῦσιν, ὅτι δὲ δυστυχῆς συγγραφέως τοέπει ἐντὸς 12 τυπ. φύλλων, ἥτοι 324,000 στοιχείων νὰ περιγράψῃ σύμπαντα τὸν κόσμον. Κατὰ τοῦτο οἱ κύριοι κριταὶ διοιάζουσι πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα ἐκεῖνον, διστις κακίζει τὸ κτίριον τοῦ συναδέλφου του, διότι δὲν ἔχειτεν αὐτὸν πολυτελῶς, λησμονῶν, ὅτι ἡ χορηγηθεῖσα δαπάνη ἥτο πενιχρὰ καὶ ἀνεπαρκής, ὅπως προστεθῶσιν εἰς τὸ οἰκοδόμημα ἀγάλματα, ἔξωσται καὶ ἄλλα κοσμήματα.

A'.

Αἱ γεωγραφικαὶ παρατηρήσεις τοῦ κ. Ν. Πολίτου.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἐπίσημον τοῦ ὑπουργείου πρόγραμμα ἐν μὲν τῇ α' ταξὶ τῶν ἑλλην. σχολείων διδάσκεται ἡ φυσικὴ γεωγραφία καὶ ἡ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ἐν δὲ τῇ β' ἡ γεωγραφία τῆς ἐπιλοίπου ἑλλην. χερσονήσου καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης, καὶ ἐν τῇ γ' ἡ γεωγραφία τῶν ἄλλων τῆς γῆς ἡπείρων, συνέταξα οὕτω τὸ γεωγραφικόν μου πόνημα, ὥστε 4 περίπου τυπ. φύλλα νὰ περιλαμβάνῃ ἡ δι' ἑκάστην τάξιν δρισμένη ὅλη, ὅπως ὑπάρχῃ συμμετρία ἐν τῇ διαιρέσει τοῦ ὅλου ἔργου καὶ οὐχὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα μὲν ὑπερτροφία, ἀτροφία δὲ διὰ τὴν Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Εἰ δὲ καὶ ἐφρόντισα νὰ περιλάβω τὰ κατὰ τὴν γνώμην μου οὐσιωδέστατα καὶ διδακτικώτατα, δὲν ἔξηρεσαν τὰ 12 τυπ. φύλλα, ἀλλὰ προσέτθη καὶ ἐν εἰσέτι τυπ. φύλλον, ἵτοι τὸ ὅλον ἔργον, ὅπερ ἐκρίθη κατὰ τὸν διαγωνισμόν, περιλαμβάνει 13 περίπου τυπογραφικὰ φύλλα.

Ο κ. Ν. Πολίτης χρίνας τὸ πόνημά μου τοῦτο καὶ εὑρὼν αὐτό, κατὰ τὴν φράσιν τῆς ἐκθέσεως, οὐχὶ ἐντελῶς καθαρεῦνον ἐλλειψεων καὶ πλημμελημάτων, συνέταξε σωρείαν παρατηρήσεων, ἃς κατέταξεν εἰς τὰς ἑξῆς ἔξι μεγάλας κατηγορίας: α') Γραμματικὰ ἀμαρτήματα. β') Ἐσφαλμένα ὀνόματα. γ') Ὁροι. δ') Ἀρχαιολογικὰ ἀμαρτήματα. ε') Ἰστορικὰ ἀμαρτήματα καὶ παραλείψεις καὶ σ') Γεωγραφικὰ καὶ ἄλλα ἀμαρτήματα. "Ωστε σφάλματα οὐκ ὀλίγα ὑπῆρχον ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου, ἀπινα εἶχε τὴν καλώσύνην δ. κ. συνάδελφος νὰ περισυλλέξῃ καὶ νὰ ὑποβάλῃ πρὸς τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον. Κατὰ πόσον τὰ πλεῖστα τούτων ἀληθῆ, καταδειχθήσεται ἐν τοῖς ἑξήσις ἀρχομαι δ' ἀμέσως ἀπὸ τῶν γραμματικῶν ἀμαρτημάτων.

α') Γραμματικὰ ἀμαρτήματα.

1) Παράκεινται τῶν ἡπείρων— ὡκεάνειαι— ὅμβριμα ὕδατα— μάχας καὶ ναυμαχίας — νενικημένα — πολυάριθμοι — νὰ τμήσῃ

τὸν ἰσθμόν — πόλις ἐπὶ τῇ νήσῳ (ὅ γερμανισμός, λέγει, οὗτος εἶνε συχνότατος) — Ἰθάκη ἐπὶ ἀσφαλεστάτου λιμένος. — Γύθειον ἐπὶ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου — Βουρλιάς, πλησίον τοῦ ὅποιου ὁ Μακεδῶν Ἀντίγονος ὁ Δώσων, ὃπου τὸ πάλαι ἡ Σελλασία, ἐνίκησε Κλεομένην τὸν Γ'. — Θρησκεία ρωμαϊκὴ καθολικὴ (γερμανισμός : Römisch-Katholisch) — εἶνε (αἱ ἐπτὰ νῆσοι) ἀπόσπασμα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, σχηματισθΕΙΣΑΙ ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις διὰ καταβυθίσεως τῆς μεταξὺ χώρας.

Πάντα ταῦτα εἴχε τὴν εὐγενὴ καλωσύνην ὁ κύριος Πολίτης μετὰ μακρὰν μελέτην τῆς ἐμῆς γεωγραφίας νὰ ἀνεύρῃ καὶ νὰ ἀναγράψῃ ἐν τῇ σοφῇ αὐτοῦ ἐκθέσει, δι' ὃ καὶ εὐγνωμών εἰς ἀεὶ εἰμι αὐτῷ διὰ τὴν διδασκαλίαν του ταύτην. Βεβαίως θὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα σφάλματα, τὰ ὅποια θὰ παρέλειψεν ὁ κύριος κριτής, πάντως ὅμως τὰ ἄνω ἀναγραφόμενα εἶνε τὰ οὐσιωδέστατα, περὶ τῆς σημαντικότητος καὶ σοβαρότητος τῶν ὅποιων ἢς κρίγωσιν οἱ παρ' ἡμῖν φιλόλογοι. Ἡμεῖς οἱ μὴ φιλόλογοι, διὸ ἐκ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν ἡμῶν μὴ δυνάμενοι νὰ κατέχωμεν τὸ μυστήριον τῆς γλώσσης καὶ τὸ μονοπάλιον τῆς φιλολογίας, περιπίπτομεν πάντοτε εἰς ἀνελληνίστους φράσεις καὶ γλωσσικὰ ἀμαρτήματα, πρὸς τὰ ὅποια οἱ διαπρεπεῖς τῶν φιλολόγων ἡμῶν φέρονται ἐπιεικῶς, ἀρκούμενοι νὰ ὑποδεικνύωσιν ἡμῖν τὸ ὄρθδον τῆς γραφῆς, διότι καὶ αὐτοὶ διμολογοῦσιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε τοσοῦτο δύσκολος καὶ πλουσία, ὥστε κατ' ἀνάγκην οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες περιπίπτουσιν εἰς σφάλματα πολλάκις λίαν σημαντικά. Δὲν εἶνε δυνατὸν ὁ ἱατρός, ὁ φυσιογνώστης, ὁ μαθηματικός, ὃν αἱ ἐπιστῆμαι εἶνε εὐρύταται, νὰ ἦνε καὶ βαθεῖς γνῶσται τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ νὰ γράφωσιν διὸ ὁ Θουκυδίδης ἢ ὁ Ξενοφῶν. — Παρήγορον δὲ δι' ἡμᾶς τοὺς μὴ φιλολόγους εἶνε, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόλογοι ἔξελέγχουσιν ἀλλήλους διὸ ἀγνοοῦντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀμαθεῖς. Παράδειγμα παρέχει αὐτὸς οὗτος δ. κ. Πολίτης, ὅστις πικρότατα ἔξηλέγχθη πολλάκις διὸ περιπεσὼν εἰς τραγάνητα ἀσύγγνωστα. "Οτε ἐπρόκειτο ἡ τῶν φιλοσόφων σχολὴ κατὰ τρόπασιν τοῦ Σεβ. Ὅπουργείου νὰ ψηφίσῃ αὐτὸν διὸ καθηγητὴν τῇ μυθολογίᾳ, ὑπὸ τοῦ κρατίστου τῆς φιλολογίας καθηγητοῦ, τοῦ κυρίου **Κ. Κόντου**, ὑπεβλήθη ἔκθεσις, ἐν ᾧ διὰ μακρῶν κατεδείχθησαν πλεῖστα καὶ ἀσύγγνωστα γλωσσικὰ τοῦ κ. Πολίτου ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὅμως ἡ

πλειονοψηφία τῶν καθηγητῶν, ἐν οἷς καὶ ἐγώ, εἰ καὶ ἐθεώρησε ταῦτα σημαντικά, οὐδὲν ἡττον ἐπιεικῶς φερομένη ἐψήφισεν αὐτόν.

Ταῦτα ἀναγκάζομαι ν' ἀναγράψω ἐνταῦθα, ὅπως ὑπομνήσω τὸν κύριον κριτήν, ὅτι δὲν ἔκρινε τὰ ἐμὰ ἀμαρτήματα, ὅπως ἔκρινε τὰ αὐτοῦ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχήν. "Αν δ' οὗτος ἐλησμόνγησε τὰ ἀμαρτήματα ἐκεῖνα, ἡδυνάμην νὰ σταχυολογήσω ὅλιγα ἐκ τούτων, καὶ ἐκ τῶν τοῦ κ. **Θέοντος**, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου (ἴδε 'Αρχαιολογικὰ Πάρεργα, σελ. 7) καὶ τοῦ κυρίου **Καραβᾶ**, καὶ νὰ παραθέσω ταῦτα ἐνταῦθα, ἀρκοῦμαι ὅμως εἰς ὅσα ἐγὼ αὐτός, καίπερ μὴ ὥν φιλόλογος, ἀνεῦρον ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ. Εἶνε δὲ τὰ ἔξης:

I. •Ελλὰς τοῦ **Φάλκες** ὑπὸ **Ν. Πολέτου**, σελ. 42, «ἥν ἐστρατοπεδευμένος ΕΠΙ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ (δῆλ. ἐπάνω τοῦ ποτάμου).—σελ. 136. «ἐπέξησαν τῇς ἐλληνικῆς» (ἀντὶ τοῦ: τῇ ἐλληνικῇ).—σελ. 156 «ἐπέκειντο δὲ ΤΩΝ τριῶν γωνιῶν αὐτοῦ ποικίλα πλαστικὰ ἔργα» (ἀντὶ τοῦ: ταῖς τρισὶ γωνίαις).—σελ. 158 «τοῦ δὲ Φειδίου ἐπισκοποῦντος ΤΗΣ πλαστικῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ» (ἀντὶ τοῦ: τὴν πλαστικὴν διακόσμησιν).—σελ. 171. «τῶν Ροδίων τεχνίτων».—σελ. 116.» εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν κοινῶν».—σελ. 84. «συνοικίσασα δὲ τελευταῖον καὶ Ἀντιόχῳ τῷ Θεσσαλῷ» (ἀντὶ τοῦ συνοικήσασα).—σελ. 83. «ἄτινα ἥσαν τὸ ἐλάττωμα τῇς ΕΑΤΤΩΝ ἀρετῆς».—σελ. 84. «ὁ ἐραστὴς αὐτῆς Ὑπερειδῆς».—σελ. 94. «οἱ τροχηλατοὶ πήλινοι λύχνοι» (γρ. τροχήλατοι).—σελ. 90 «καθηρημένου σχοινίου».—σελ. 23 «ἔφΕλκύοντο» ἀντὶ ἔφΕΙλκύοντο καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά.—σελ. 112 «ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις . . . προσεφοίτων πολλάκις» (εἰς τὰ ἐργαστήρια, γράφε, κ. Π.) καὶ σελ. 85 «μεταβαίνων ποτὲ παρ' αὐτῇ» (ἀντὶ τοῦ: παρ' αὐτήν).—σελ. 180 «ἄλλων μὲν ἔχόντων ὅλον τὸ ἔδαφος ἐρυθρόν, ἄλλων δέ . . . μέρος τοῦ ἔδαφους εἶνε μέλαν». (Φοιβερὰ ἀσυνταξία).—σελ. 9 «τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τοῦ οἰοῦ αὐτοῦ "Τλα". Οἱ οἰοὶ τοῦ Ἡρακλέους, κ. Πολ. ωγομάζετο "Γλαος· ὁ" "Γλας δ" ἦτο ἐρώμενος τοῦ Ἡρακλέους.—σελ. 55 «HN ἀρρήκτως συνηνωμέναι».—σελ. 91 «εἰς τὸν βωμὸν δὲ προσήρχετο ΟΙκέτης ὁ δοῦλος, ὅπως ἔξευμενίσῃ τὸν δειπότην» (ἀντὶ τοῦ ἱκέτης).—σελ. 51 «ὅτε δ' ἥσκουντο διπωσοῦν ἐπαρκῶς οἱ παιδεῖς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν, ἐπαλδευον αὐτοὺς

διὰ τῆς ποιητικῆς». Συγχρόνως ἡσκοῦντο εἰς τὴν ἀνάγγωσιν καὶ τὴν γραφὴν καὶ ἐπαιδεύοντο διὰ τῆς ποιητικῆς! (γράφε, κ. Πολίτα, ἀφοῦ δὲ ἡσκοῦντο κτλ.). — σελ. 131 «ἐν τοῖς Παναθηναῖοις τὸ ἔλαιον τὸ ἐκ τῆς μορίας». Κατὰ τοῦτο μία ἥτο ἡ μορία, ἀλλ' ἐν σελ. 147 λέγεται «ἄτινα ἥσαν ἀμφορεῖς πλήρεις ἔλαιου ἀπὸ τῶν ιερῶν ἔλαιῶν, τῶν μοριῶν».

II) **Παρονασσός** Τ. Δ', σελ. 675 «ἐπικαλούμενος ΤΟΥ Βορέου» (γρ. τὸν Βορέαν, κ. Πολίτα). — σελ. 770. «Λεχώνας» (γρ. λεχώνας). — σελ. 767 «τιΘΕΙσι» (γρ. τίΘΗσι).

III) 'Ἐν τῇ πραγματείᾳ τῇ ἐπιγραφομένῃ δὲ "ΙΙλεος κτλ." σελ. 5 «ἀρχΑΙτύπων». — σελ. 40 «καταλεπτῶς». — σελ. 45 «ταῖς πλεῖσταις».

IV) 'Ἐν τῷ Δημ. "Ἄσμ, περὶ τοῦ Νεκροῦ. Ἀδελφοῦ σελ. 2 «βαθμιαῖος διηγείρουσα καὶ ἀποκοριφοῦσα ἐν τέλει τὸ δραματικὸν ἐιδιαφέρον».

V) 'Ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ συγγράμματος τοῦ 'Εγδάρ Κυενέ. — σελ. 7 «νὰ ὑψῆ», σελ. 258 «νὰ ἐκδηλῆ», σελ. 281 «ὅπως πραγματῆ». — σελ. 11 «ἀπέδω» καὶ σελ. 65 «παρεδω». — σελ. 31 «πρεσβύτερος τῶν θεῶν» (γρ. πρεσβύτατος) καὶ δὲ «κάλλεστος τῶν ἀθανάτων». — σελ. 40 «προσθεῖτε». — σελ. 48 «ξήτημα μηκέτε προταθὲν» (γρ. μήπω ἢ οὕπω). — σελ. 48 «ἐσβεμένα». — σελ. 48 «αἱ ὁφρΕΙς» (γρ. αἱ ὁφρύες). — σελ. 51 «δὲν ἐπιλάθηται». — σελ. 56 «ἔστε βέβαιος». — σελ. 59 «συνεσωρευμένη» καὶ σελ. 211 καὶ 271 «ἐπεσωρευμένα». — σελ. 65 «ἔλλοχοῦν». — σελ. 97 «παρορμοῦντα». — σελ. 248 «προσεδόκουν» (γράφε κ. Π. προσεδόκων). — σελ. 67 «νὰ δομόσωσται». — σελ. 100 «μὴ ἐπιλάθου». — σελ. 130 «πολυμορφΩτατος». — σελ. 261 «προτιμΩτερα» καὶ σελ. 222 «συμμορφΩτεροι». — σελ. 130 «ἐσαθρωμένας». — σελ. 164 «ἐσαθρωμένου» (γρ. σεσαθρωμένου) καὶ σελ. 273 «ἐσημειωμένα». — σελ. 137 «συνεπέρανΟν» καὶ σελ. 164 «ἀπένειμΟν». — σελ. 142 «ἐπικειμένη ΤΟΥ ὁρίζοντος» (ἀντὶ τοῦ: τῷ ὁρίζοντι). — σελ. 158 «ἐπὶ ΤΗΣ οὐδοῦ» (γρ. ΤΟΥ οὐδοῦ). — σελ. 218 «πλουτίζει» (ἀντὶ τοῦ πλουτίζεται). — σελ. 224 «προστιΘΕΙσι» (ἀντὶ -ησι). — σελ. 227 «ὁ ψαλώΝ!». — σελ. 239 «ΨευδευΒΔαβῶν». — σελ. 262 «μηδόλως θὰ ἐσωφρόνΗσεν αὐτὸν ἡ μακρὰ βάσανος τῆς ὑπάρ-

Ξεως» (γρ. θὰ ἐσωφρόνισε . . .). — σελ. 295 «ἔξέλθωμεν . . . μὴ ἔγκαθειργνύμεθα!» — σελ. 278 «Νέοι Ἡρώστρατοι σεῖς, μὴ ἀποτεφρῶται τὸ ὄρατὸν καὶ ἀίρατον σύμπαν». — «Δεικταὶ μέν τοις τοῦ ὄρους» (ἀντὶ διατυηθέντος). — "Ωστε, σοφὲ κριτά, καὶ Ὑμεῖς δὲν εἰσθε ἀπολύτως ἀναμάρτητος, ἀλλὰ καίτοι φιλόλογος, περιπίπτετε εἰς ἀσύγγνωστα ἀμαρτήματα.

6') Ἐσφαλμένα ὄνόματα.

2) «Σαῦος» (γράφε, λέγει δὲ κ. Πολίτης, Σάος· Σαῦος δ' εἶνε ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας). Ἐξεπλάγην ἀναγγούς τὴν παρατήρησιν ταύτην τοῦ κ. συναδέλφου καὶ ἔτριψα τοὺς ὄφιαλμούς, βλέπων εἰς ποιὸν σκότος ἔχρι τοῦδε ἐπλανώμην, ἀποκαλῶν μέγαν τοῦ Δανουβίου παραπόταμον δι? ἐσφαλμένου ὄνόματος. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἡδυνάμην νὰ δεχθῶ καὶ τυφλοῖς ὅμμασι τὴν σοφὴν ταύτην παρατήρησιν τοῦ συναδέλφου, ἡναγκάσθην ν' ἀναδιφήσω καὶ ἐγὼ διαφόρους συγγραφεῖς, ὅπως ἀνεύρω τὴν ἀλήθειαν καὶ καταδείξω τὴν ἀπάτην, εἰς ἣν περιέπεσεν δὲ ἔντιμος κριτής. Καὶ κατὰ πρῶτον κατέψυγον εἰς τὸ μέγα ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Brockhaus, περὶ τοῦ ὄποιου νομίζω, ὅτι δὲ κ. Πολίτης ἔχει ἀριστην γνώμην, καὶ ἐν αὐτῷ ἀνέγνων «Save (der Name Sao ist weder beim Volke, noch in guten Karten gebräuchlich) ein Nebenfluss der Donau . . .». Ήτοι Σαῦος (τὸ ὄνομα Σάος δὲν εἶνε ἐν χρήσει οὔτε παρὰ τῷ λαῷ, οὔτε εἰς καλοὺς γάρτας) παραπόταμος τοῦ Δανουβίου». Ἐπίσης ἐν τῷ αὐτῷ λεξικῷ ἀνέγνων κατωτέρω, ὅτι τὸ ὄνομα «Save» φέρει παραπόταμός τις τοῦ «Γαρούμνα» ἐν Γαλλίᾳ, δὲν εὗρον δὲ σημείωσίν τινα ἐν αὐτῷ, ὅτι οὕτω «καλεῖται ἡ ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ποταμός τις τῆς Μαυριτανίας» (βεβαίως ἐν Ἀφρικῇ). Ἀκολούθως ἐξήτασα τὸν Στράβωνα (ἐκδοσις Müller) καὶ ἐν μὲν τῷ λεξιλογίῳ αὐτοῦ (τόμ. Β' σελ. 905) ἀνέγνων «Savus, Σάος, Σαῦος, in Istrum influit», ἐν δὲ τῷ κειμένῳ (τόμ. Α' σελ. 260, στ. 50. Βιβλίον Ζ' κεφ. Ε'). εὗρον τὰ ἔξης: «Πλησίον δὲ τοῦ Ναυπόρτου ποταμός ἐστι Κορκόρας, δὲχόμενος τὰ φορτία οὗτος μὲν οὖν εἰς τὸν Σαῦον ἐκβάλλει» (δηλ. εἰς τὸν παραπόταμον τοῦ Δανουβίου). Βλέπετε, κ. Πολίτα, ὅτι ἡ μεγάλη σας ἐπιθυμία, ὅπως ἀναγράψητε

έπι τῆς γεωγραφίας μου δσον τὸ δυνατὸν πλείονα σφάλματα, ἔφερεν
ὅμας εἰς θέσιν λίαν ἐπικίνδυνον, ὡστε νὰ κατηγορήσητε ὑμεῖς «τὸν
πατέρα τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας **Στράβωνα»,** ὅτι ποιεῖ-
ται χρῆσιν ἐσφαλμένων δύναμάτων. "Οπως δ' εὐχαριστήσω ὑμᾶς,
παρέθεσα καὶ τὸ ἄγνωστον εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ἐκείνων
δόνομα **Σάος**, δὲν ἔξηφάνισα δὲ τὸ «Σαῦος», ἀφοῦ δὲ Στράβων
τὸ ἀναφέρει. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ παρατηρήσει ὑμῶν λέγετε, ὅτι
«Σαῦος» εἴνε ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας, ἔξητασα καὶ ἄλλα λεξικά.
Οὕτω ἐν τῷ τοῦ Jacobitz καὶ Seiler ἀνέγνων «Save, Sau fl. in
Noricum und Pannonien, **Σαοῦος** und **Σάος**» καὶ τέλος ἐν
τῷ λεξικῷ τοῦ κ. Σακελλαρίου, τόμ. Δ', εὗρον «**Σαῦος**, ὁ ποτ.
τῆς Μαυριτανίας, Πτολ.» "Οπως δὲ καὶ περὶ τούτου βεβαίωθῶ,
ἢναγκάσθην γὰρ ἐρευνήσω καὶ τὸν Πτολεμαῖον καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ τὰ
ἔξης: Βιβλ. II. K. IE' (ΙΣΤ'). «Παννονίας τῆς κάτω θέσις (Εὔρω-
πης πίνακις ε') — § 1. Ἡ κάτω Παννονία περιορίζεται . . . ἀπὸ δὲ
μεσημερίας μέρει τῆς Ἰλλυρίδος τῇ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου δρίου μέχρι
τῆς τοῦ Δανουβίου καμπῆς, καθ' ἣν ἐκτρέπεται δὲ «Σάουος» (κατὰ
Σχολ. οὗτός ἐστιν, οἷμαι, δὲν λεγόμενος Σάβας) ποταμός, ἣς
θέσις κτλ. Ἀπὸ δὲ ἥρκτων καὶ ἀνατολῶν τῷ μέρει τοῦ Δανουβίου
ποταμοῦ τῷ ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ (Ν)αραβῶνος ποταμοῦ μέχρι
τῆς τοῦ «Σα(ού)ου ποταμοῦ ἐκτροπῆς κτλ. καὶ ἄλλαχοῦ εὗρον «Βιβλ.
IV. Κεφ. B'. — Μαυριτανίας Καισαρηνίας θέσις ('Αφρικῆς πίνακις α')
§ 6 Σαύου ποταμοῦ ἐκβολαί». — "Ωστε ἐγὼ συμφώνως πρὸς τὸν
γεωγράφον Στράβωνα ἔχω δικαιον, κατὰ πόσον δὲ ἡ παρὰ Πτο-
λεμαῖο γραφὴ εἴνε δρθή, ἀς κρίνωσιν οἱ φιλόλογοι.

3) **ΠελοπόΝησος** («κατὰ κανόνα γράφεται πάντοτε
δι' ἐνδὸς N»). Ταῦτα ἀνέγνων ἐν τῇ τυπωθείσῃ ἐκθέσει τοῦ κ.
Πολίτου — 'Αφ' ἡς ἐποχῆς ἐγένετο παρά τινων παρ' ἡμῖν φιλολό-
γων ἡ σπουδαία καὶ ἐθνοσωτήριος ἀνακάλυψις, ὅτι πρέπει ν' ἀφαι-
ρεθῇ τὸ ἐν N τῆς ΠελοποΝΗσου, ἐσυνείθισα καὶ ἐγὼ νὰ γράφω
τὴν λέξιν ταύτην δι' ἐνδὸς N. 'Επομένως δι' ἐνδὸς N ἔχω γεγραμ-
μένον τὸ δόνομα τοῦτο ἐν τῷ χειρογράφῳ μου (ἀς ἔξετάσῃ, παρα-
καλῶ, αὐτὸ καὶ πάλιν ὁ κύριος Πολίτης) καὶ μόνον ἀπαξὶ ἢ δις
ἀπαντῷ ἐν αὐτῷ ἡ διὰ δύο N γραφὴ, διότι δὲ ἀντιγραφεὺς εἶχε
τὴν καλὴν συνήθειαν, ὁρθῶς διὰ δύο NN νὰ γράφῃ τὴν Πελοπό-
νησον. 'Ο κύριος ὅμως Πολίτης ἐθεώρησε καὶ τοῦτο ὡς σφάλμα

καὶ ἀνέγραψεν αὐτὸν ἐν τῇ σοφῇ αὐτοῦ ἐκθέσει. Τοῦτο δημως ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ κύριος Πολίτης ἀγνοεῖ τὴν δρθήν γραφὴν τῆς λέξεως ταύτης, διότι, ὡς ἐπληροφορήθην παρὰ τῶν κρατίστων παρ' ἡμῖν φιλολόγων, ἡ διὰ δύο NN γραφὴ εἶνε ἡ δρθοτέρα, καὶ οὕτως εἰς τὸ ἔξης θέλω γράψει αὐτήν. Τοῦτο ὑποστήριζει καὶ ὁ Πάπε, ὅστις λέγει, ὅτι ἀπαντᾷ ἡ λέξις αὕτη καὶ δι’ ἐνὸς N, δρθοτέρα δημως εἶνε ἡ διὰ δύο NN γραφὴ. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Passow ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ. Βεβαιοῦται δὲ ὅτι δρθοτάτη εἶνε ἡ διὰ δύο NN γραφὴ ἐκ τυνος ἀττικῆς ἐπιγραφῆς (Cor. inscr. at. I. 184) τοῦ 411 π. X., ἐν ἡ ἀπαντᾷ ἡ λέξις ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ.—“Ωστε παύσατε, κύριε κριτά, καὶ ὑμεῖς νὰ γράψητε εἰς τὸ ἔξης τὴν Πελοπόννησον δι’ ἐνὸς N (Πελοπόννησος), ἀφαιρέσατε δὲ ἀπὸ τὴν παρατήρησίν σας τὴν φράσιν, «ὅτι ἡ Πελοπόννησος γράφεται κατὰ κανόνα πάντοτε δι’ ἐνὸς N», διότι περιπίπτετε εἰς σφάλμα γλωσσικὸν ἀσύγγνωστον—”Αλλὰ πρὸς Θεοῦ, ἔντιμε κριτά, εἴνε τοῦτο παρατήρησις σοφοῦ γεωγράφου; Οὐχὶ! ἀλλ’ ἀηδῆς σχολαστικότης, ἀναξία πάσης προσοχῆς. Ἀντὶ δέ, κ. Πολίτα, νὰ καταναλώσητε τὸν πολύτιμον ὑμῶν χρόνον εἰς τὸ ἐν ἡ δύο N τῆς Πελοποννήσου, ἔπειτε κατὰ τὴν γνῶμην μου νὰ ἔξετάσητε, ἀν δρθῶς περιγράφω τὴν «ἀνάγλυφον τῆς χερσονήσου ὄψιν» (das Relief des Landes) καὶ «τὸν διεζόντιον ταύτης διαμελισμὸν» (Horizontale Gliederung), διότι τοῦτο εἴνε γεωγραφία (Bλ. Unser Wissen von der Erde, von Kirchhoff) καὶ οὐχὶ τὸ N τοῦ ὄντος, ὅπερ εἰς τὸ ἔξης, ἐναντίον τῆς σοφῆς ὑμῶν γνῶμης, διὰ δύο N θὰ γράφω. (¹)

4) «'Ανδραζίς (γράφ. 'ΑνδραΒΙΔΑ)». Πρὸν ὁ κ. Πολίτης θελήσῃ νὰ διορθώσῃ τὸ μέγα τοῦτο καὶ θανάσιμον τῆς γεωγραφίας μου ἀμάρτημα, ὥφειλε προηγουμένως γὰ διορθώσῃ τὴν ὑπὸ φοιερᾶς ἀμαθείκα κατεχομένην Ελληνικὴν Κυθέρων, ἡτις ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀπογραφῇ τῶν κατοίκων τοῦ κράτους κατὰ τὸ 1889 [σελ. 63] ἀναγράφει τὴν κώμην ταύτην ΑΝΔΡΑΒΙΣ, διέταξε δὲ

(1) Μετὰ τὴν ἐν τῇ ἐγκρίτῳ 'Εφημερίδι τῶν Συζητήσεων δημοσίευσιν τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἦκουσα παρὰ φίλων, ὅτι παρεμόρφωσα αὐτήν, διότι ὁ κύριος Πολίτης ἔννοε, γράψων τὴν ἀνωτέρω φράσιν, «ὅτι ὑπὸ M. κατὰ κανόνα γράφεται πάντοτε δι’ ἐνὸς N.» Πιθανὸν ἐ κύριος Πολίτης νὰ ἔχῃ δίκαιον, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι ἀφοῦ ἔθελε νὰ διορθώσῃ τὴν δι’ ἐνὸς N γραφὴν τῆς Πελοποννήσου, ἡδύνατο νὰ ἴην σαφέστερος καὶ νὰ γράψῃ «Πελοπόννησος, γρ. ΠελοπόνΝΗΣΟΣ, διότι δρθοτέρα ἡ γραφή», θπως ἔπραξε καὶ διὰ τὸ Κολοσσαῖον γρ. Κολοσσιαῖον κτλ. Δὲν συνειθίζω δὲ γὰ παραμορφώνω, ἀλλὰ λέγω πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, ἔστω καὶ πρὸς ζημίαν μου.

καὶ ἡ ταχυδρομικὴ σφραγὶς τῆς κώμης ταύτης νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα
»'Ανδραβίς» καὶ οὐχὶ »'ΑνδραΒΙΔΑ», ὅπως λέγομεν »Μανωλάς»
(οὐχὶ-ἀδα) καὶ »'Αμαλίας» (οὐχὶ-ἀδα). Ἐφ' ὅσον τὰ «ἐπίσημα
τῆς Κυβερνήσεως βιβλία» οὕτω ἀναγράφουσι τὰ δνόματα ταῦτα,
οὕτω καὶ ἐγὼ θ' ἀναγράφω ταῦτα ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου, ἔστω
καὶ ἐσφαλμένα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κυρίου Πολίτου, διότι δὲν
μαὶ ἐπιτρέπεται νὰ τὰ μεταβαπτίσω.

5) «**Ἀλτυος**» (γρ. **Ἀλτεως**). Ἐν τοῖς λεξικοῖς εὑρίσκω,
ὅτι τὸ τριτόκλιτον τοῦτο ὄνομα κλίνεται **Ἀλτεσ**, γεν. **εως**
καὶ **Ἀλτεσ**, γεν. **Ἀλτεος**. Εἰ καὶ τοῦτο εἶνε σφάλμα τοῦ
ἀντιγραφέως, ἔχοντος τὴν κακὴν συνήθειαν τὸ ε νὰ γράφῃ ὅμοιον
πρὸς τὸ υ, δέχομαι τὴν παρατήρησιν ἀγογγύστως καὶ κλίνω τὴν
κεφαλὴν ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ φοβεροῦ υ, ὅπερ τοσοῦτο ἐπεβά-
ρυνε τὰ σφάλματα τῆς γεωγραφίας μου.

6) «**Κάλπος Πολυκάστρου**» (Policastro), γρ. **Παλαιο-**
κάστρου, ἐξ οὐ παρεφθάρη παρ' **Ιταλοῖς** τὸ ὄνομα). Φοβερὸν
καὶ τοῦτο ἀμάρτημα, ὅπως δ' εὐχαριστήσω τὸν κ. κριτήν, ἔδωκα
εἰς τὸν κόλπον τὸ ὄνομα **Πιλακιόναστρον**, διατρέχω ὅμως τὸν
κίνδυνον βραδύτερον νὰ κακισθῶ ὑπὸ ἄλλου τινος κριτοῦ διὰ τὴν
μετονομασίαν ταύτην.

7) «**Ο Νειμέας**» (**ἡ Νειμέα**, διότι κατὰ θηλυκὸν γένος
ἐκφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ, τοῦ ὄριζοντος τὸ πάλαι τὴν
Σιευωνίαν καὶ τὴν Κορινθίαν. Ἐπρεπε δὲ νὰ προστεθῇ καὶ τὸ
σημερινὸν ὄνομα αὐτοῦ «ποτάμις τοῦ **Κουτσομπού**»).
Δίκαιον μέγα ἔχει δ. κ. Πολίτης λέγων, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ
τούτου ἐκφέρεται κατὰ θηλυκὸν γένος: «**ἡ Νειμέα**», καὶ εὐγνω-
μονῶ αὐτῷ διὰ τὴν παρατήρησιν του ταύτην ἐθεώρησα ὅμως πε-
ριττὸν νὰ προσθέσω καὶ τὸ σημερινόν του ὄνομα, διότι τότε ἐπρεπε
διὰ πᾶν ποτάμιον καὶ ρυάκιον τῆς Ελλάδος καὶ Τουρκίας νὰ
πράξω τὸ αὐτό.

8) «**Ἀθεσες**» ((σ. 144, γρ. **Ατησίνος**, **Ατισῶν** ή **Αταγις**).
—Ο κύριος Πολίτης, φαίνεται μοι, ὅτι δὲν ἔχει δίκαιον διὰ τὸν
ἔζης λόγον. Ἐν μὲν τῷ λεξιλογίῳ τοῦ Στράβωνος ἔκδοσις Müller
(τομ. B' σελ. 748) ἀναγινώσκω τὰ ἔζης: Atagis, **Αταγις** (al.
Athesis, Etsch) Rætiæ fl. cum Isara (Eisach) confluens in Adrium
exit, 172, 23 Cf. v. Isara». Ἐν δὲ τῷ κειμένῳ τόμ. A', σελ.

172, 23 «'Υπέρκειται δὲ τῶν Κάρων τὸ Ἀπέννινον ὄρος, λίμνην ἔχον ἐξεῖσαν εἰς τὸν Ἰσάραν ποταμόν, δὲς παραλαβῶν Ἀταγιν ἄλλον ποταμὸν εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλει. Ἐκ δὲ τῆς αὐτῆς λίμνης καὶ ἄλλος ποταμὸς εἰς τὸν Ἰστρὸν ρεῖ καλούμενος Ἀτησινός». "Ωστε, κύριε κριτά, ἄλλος εἶνε δὲς Ἀταγις ἢ Ἀθεσις, διὸν Etsch, καὶ ἄλλος δὲς Ἀτησινός ἢ Ἀτησινός, ἐπομένως τὸ ὄνομα Athesis, ὅπερ ὁ κύριος Κουμανούδης ἐν τῷ λεξικῷ του Ἀθεσις μεταφράζει, δὲν εἶνε ἐσφαλμένον ὄνομα, ἀλλ' ὀρθότατον, καὶ ἡμεῖς περιπίπτετε εἰς σφάλμα.

Περὶ τῶν ἄλλων ἐσφαλμένων ὄνομάτων «'Ακαδημέαν Γκυλφύρδου» (γρ. Ιόνιον Ἀκαδημίαν), "Εκρα (γρ. Ἀσκρ), Εκαρεκόν πέλαγος (γρ. πέλαγος τοῦ Κάρ), Εβέρτοβα (Βερζόβα), (λάθος ἀντιγραφέως Βέρζοβα λέγεται ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ 1889, σελ. 40) καὶ "Εγγυλος (Αἴγιλα) (ἢ Αἴγιλια. Βλ. καὶ Geog. von Bursian τόμ. B' σελ. 103, σημ. ὅτι παρά τινων τὰ Ἀντικύθηρα καλοῦνται καὶ Ὁγυλος), οὐδὲν ἔχω νὰ προσθέσω καὶ εὐχαριστῶ τὸν κύριον κριτὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν του ταύτην.

γ') "Οροι.

9) «Ἐύχαριστως παρετηρήσαμεν (λέγει δὲ κ. Πολίτης), ὅτι ὁ δηγούμενος ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν προηγούμενον διαγωνισμὸν ἐκθέσεως τῶν κριτῶν, οὐ μόνον πολλὰ ἄλλα ἀμαρτήματα (τίνχ, κ. κριτά;) διώρθωσεν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεωγραφικῶν δρων, τῶν ὑποδειχθέντων παρὰ τοῦ εἰτηγητοῦ ὡς ἐσφαλμένων (τίνων;) ἀντικατέστησέ τινας, ὃν καὶ ἄλλοτε ἐκ τῶν διαγωνισθέντων. Εὐκταῖον δ' εἶνε νὰ ἀπορρίψῃ ἐκ τῆς νέας ἐκδοσεως τῆς γεωγραφίας αὐτοῦ καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας κακοζήλους δρους, οἵουν ὑδροκρέτης, θεομελεῖσμός».

Καὶ ἐγὼ ἐχάρην χαρὰν μεγάλην, ὅτι δὲ φίλος συγάδελφος ἡσθάνθη καὶ εὐχαριστησίν τινα κατὰ τὴν ἀνιαρὰν ἀνάγνωσιν τῆς ἐμῆς γεωγραφίας, ἐν ᾧ πανταχοῦ σφάλματα ἀνεύρισκε, διότι αἰτίᾳ τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης τοῦ κ. κριτοῦ ἦτο δὲ τοῦ 1888 εἰσηγητῆς τῶν γεωγραφιῶν, ὁ πανεπιστήμων ἐκεῖνος «Στράβων» τῆς νεωτέρας Ἐλλάδος, δὲ φήμην εὔσυνειδήτου κριτοῦ καὶ διαπρεποῦς γεωγράφου, ἴστορικοῦ καὶ φιλολόγου κτησάμενος, δὲ κατασκευάσας

τοὺς «κρυσταλλοπήγας», τοὺς «δρόγκους» καὶ τὰς «ένορίας» (ἐκ-
αληπιαστικὰς καὶ ποταμίας!!). Κατὰ πόσον ὁ νέος οὗτος Στράβων,
ἥγουν ὁ πρώην τραπεζίτης, νῦν δὲ πεπαυμένος καθηγητὴς κ. **Ν. Σπινθῆς**, ἐπέτυχεν εἰς τὴν κρίσιν του ἑκείνην, κατέδειξα διὰ
πλείστων ἀνασκευῶν ἐν τε τῷ περιοδικῷ «Προμηθεῖ» (1890—91
— 92) διὰ τὴν αὐτὴν τῇ ὅπ' αὐτοῦ ἐπικριθείσῃ γεωγραφίᾳ, ἢν
ἐδημοσίευσαν κατὰ τὸ 1892. Διυτυχῶς πλείστα περὶ τοῦ ἀνδρὸς
τούτου δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ γράψω ἐν τῇ παρούσῃ, διότι θ' ἀ-
ναγκασθῶ νὰ ἔξελθω τῶν δρίων τῆς κοιτιότητος. Τοῦτο δὲ μόνον
προσθέτω ἐνταῦθα, ὅτι, διὰ ἔξαγω ἐκ τινῶν φράσεων, ἡ ἔκθεσις
τοῦ «Νέου Στράβωνος» ἐχρησίμευσε τῷ κυρίῳ Πολίτῃ ὃς ὁδηγὸς
πρὸς σύνταξιν τῆς σοφῆς; αὐτοῦ κρίσεως.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ὄρους «**ὑδροκρίτης**» καὶ «**δια-
μελεσμός**», οὓς ὁ κύριος Πολίτης **χακοζήλους** ἀποκαλεῖ,
δηλῶ αὐτῷ, ὅτι μετὰ λύπης μου θὰ διατηρήσω αὐτοὺς ἐν τε τῇ
γεωλογίᾳ μου καὶ γεωγραφίᾳ, ἐφ' ὅσον δὲν εὑρίσκεται διαπρεπής
τις φιλόλογος καὶ συγχρόνως γεωλόγος, ὅπως κατασκευάσῃ ἄλλους
προσφυεστέρους. Ἐνταῦθα δὲ προσθέτω, ὅτι τὸν μὲν ὄρον «**ὑδρο-
κρίτης**» κατεσκεύασε τῇ παραχλήσει μου ἀξιότιμος συνάδελφος
καὶ φιλόλογος διαπρεπέστατος, ὁ κύριος **Γ. Μεστριώτης**, ἐπι-
τυχέστατα μεταφράσας τὴν λέξιν *Wasserscheide* (νεροχωρίστρα),
δι' ἣς δηλοῦνται τὰ ἐπὶ πολυκάμπτου γραμμῆς κείμενα ἀνάτατα
σημεῖα ἔξογκωματός τινος (π. χ. σειρᾶς δρέων) τῆς γηίνου ἐπιφα-
νείας, ἥτις χωρίζει τὰ ὅμερα ὕδατα κατὰ δύο διευθύνσεις, ὅπως
χωρίζει ταῦτα ἡ ἀνωτάτη γραμμὴ στέγης τινὸς κατὰ τὰς δύο
τῆς οἰκίας πλευράς.

Τὸν ἄλλον δὲ ὄρον «**διαχιλεσμός**» (ὅριζόντιος καὶ κάθετος)
(Horizontale und vertikale Gliederung) κατεσκεύασεν ὁ ἀξίμη-
στος διδάσκαλός μου καὶ θείος **Η. Μητσόπουλος**, ὅστις
καὶ φιλόλογος καὶ γεωλόγος ἦτο. Περιττὸν δὲν γ' ἀναπτύξω ἐν-
ταῦθα, διατί ἡ λέξις Gliederung πρέπει «διαμελισμός» νὰ μεταφρά-
ζηται, διότι ἀρκοῦσιν ὅσα ἡδη ἔξεθηκα ἐν τῇ σελίδῃ 7 τῆς ἀνα-
σκευῆς μου ταύτης. Τοσοῦτο δὲ προσφυέστατα συνετάχθη ὁ ὄρος
οὗτος, ὥστε εἰμὶ βέβαιος, ὅτι εὐχαρίστως καὶ προθύμως ἥθελεν
ἀποδεχθῆ αὐτὸν καὶ ὁ κύριος Πολίτης, ἀν ἦτο καὶ ὀλίγον γνώστης
τῆς γεωλογίας· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ κύριος συνάδελφος δέν θὰ

έκηρούσσετο κατ' αὐτοῦ πολέμιος, οὐδὲ θὰ ησθάνετο ἀπέχθειαν
ὅμοίαν πρὸς ἐκείνην, ἢν ησθάνθη τῷ 1888 ὁ «Νέος Στράβων»,
ὅστις τὴν τερατώδη αὐτοῦ ἔκθεσιν συνέταξε μετὰ στόμφου καὶ
δασκαλικῆς ἑλαφρότητος, λησμονήσας ὅτι ή ἀλήθεια δὲν κρύ-
πτεται.

Τέλος προσθέτω ἐνταῦθα καὶ τὸ ἔξῆς. Ἀφοῦ τοὺς δύο τού-
τους ὄρους εὑρίσκει ὁ κ. **Πολίτης κακοζῆλους**, διατί δὲν
λαμβάνει τὴν καλωσύνην νὰ κατασκευάσῃ ἄλλους προσφυεστέρους,
ὅπως θαυμάσωμεν οὐ μόνον τὴν ἀλάθητον αὐτοῦ κρίσιν, ἀλλὰ καὶ
τὴν δεινότητα περὶ τὴν κατασκευὴν «γεωλογικῶν ὄρων»; Μετὰ
λύπης μου ὅμως παρατηρῶ, ὅτι ὁ **Νέος Στράβων**, ὅστις ἐν τῇ
μνημονευθείσῃ ἐκθέσει του μετὰ τοσαύτης εὐχερείας ἐχάλκευσε
γεωλογικοὺς καὶ γεωγραφικοὺς ὄρους, ἐδειχθη καὶ κατὰ τοῦτο
ὑπέρτερος τοῦ κ. Πολίτου, μεταφράσας τὸ μὲν *Wasserscheide*,
ἥγουν τὴν «νεροχωρίστραν» **μεθύδρειον** (!!), τὸ δὲ *Gliederung*
διάπλασειν (!!)

δ') *Ἀρχαιολογικὰ ἀμαρτήματα.*

Δηλώσας ἐν τοῖς ἡγουμένοις ὑπὸ τίνα τύπον συνέταξα τὴν
γεωγραφίαν μου ταύτην, διφείλω ἐνταῦθα νὰ προσθέσω, ὅτι ἐγώ, ὁ
περὶ τὴν φυσιογνωσίαν ἀσχολούμενος, σμικρὸν φέρω ἐφόδιον ἀρ-
χαιολογικῶν γνώσεων καὶ ἐπομένως ἀδυνατῶ νὰ παρατηθῶ πρὸς
τὸν κ. Πολίτην, δεινὸν ἀρχαιοδίφην. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν συνέταξα
«ἀρχαιολογικὴν ἡ ἴστορικὴν τοπογνωσίαν», οὐδὲ «όδηγὸν ὁδοιπό-
ρου», ἀλλὰ **φυσειὴν καὶ πολετειὴν γεωγραφέαν**, συμ-
φώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου, οὐδόλως φοβοῦμαι τὸ
μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ μυθολογικῶν γγώ-
σεων τοῦ κυρίου συναδέλφου, οἵτινες ἀποτελοῦσι «λίαν ἐπουσιώ-
δες τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας θέμα», δύνανται δὲ καὶ ἐν
ἀνάγκῃ νὰ λειψωσιν, ὅταν ὁ χῶρος δὲν ἐπαρκῇ. Ο κύριος ὅμως
Πολίτης, λησμονήσας τὸν κύριον τῆς γεωγραφίας σκοπόν, ἀπήτη-
σεν ἐν τῇ «χωρογραφίᾳ τοῦ Ἑλλην. Βασιλείου» νὰ περιλάβει ὀλό-
κληρον τὸν ὁδηγὸν τοῦ *Baedeker*, δην ἵσως εἴχεν ἐνώπιόν του, ὅταν
ἔβασαντες τὰς ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου ἀναγραφομένας ἀρχαιολογι-
κὰς εἰδήσεις. "Αν ἡ προκήρυξις τοῦ Σεβ. Ὑπουργείου ἀπήτει, αἱ

νποθληθησόμεναι: πρὸς κρίσιν γεωγραφίαι: νὰ ὡσιγ «ἰστορικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαῖ», τότε βεβαίως δὲν ἥθελον συμμετάσχει τοῦ ἀγῶνος, οὐδὲν ἥθελον συγκρουσθῆ μετὰ τῶν κυρίων Πολίτου καὶ Λάμπρου, ἀσχολουμένων εἰς ἐπιστήμας ὅλως ζένας πρὸς τὴν «φυσιογνωσίαν», ἀλλ’ ἥθελον ἀφήσει τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τοὺς ἄλλους. Δυστυχῶς δὲν ἔγεινε τοῦτο.

Ἴνα μὴ δύμως νομίσῃ δ ἀναγνώστης, ὅτι εἰς ἀσύγγνωστα περιέπεσα σφάλματα, ἀνάξια παντὸς Ἑλληνος λογίου, θέλω παραθέσει ἐν τοις ἔξι ἀπάσας τὰς ἀρχαιολογικὰς τοῦ κυρίου Πολίτου παρατηρήσεις, ἵνα κρίνῃ κατὰ πόσον αὗται δύνανται νὰ καταβιβάσωσι τὴν ἀξίαν τοῦ πονήματός μου.

10) «Μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει (λέγει ὁ κ. Πολίτης) ἀρχαῖων μνημείων ἀναφέρει τὰ ἔξης: «Τὰ προπύλαια καὶ ἡ πινακοθήκη» - ἀλλὰ ἡ πινακοθήη (παρατηρεῖ δ. κ. κριτής) εἶνε μέρος τῶν προπυλαίων» . . . . «Ωστε δὲν ἔπρεπε νὰ εἴπω τι περὶ πινακοθήκης, διότι περιττὸν τοῦτο, ἐπειδὴ τὰ προπύλαια κατὰ τὸν κριτὴν ἔχουσι πάντοτε πινακοθήκας. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης εἰς φοιτερὸν εὑρέθην διλημμα, διότι δ Πολίτης κρίνων, λέγει μόνον «τὸ δὲν θέλει», δὲν λαμβάνει δύμως καὶ τὴν καλωσύνην νὰ εἴπῃ καὶ «τί θέλει», διποτὲ φωτίσηρ διὰ τοῦ ἀπλέτου φωτὸς τῆς σοφίας του καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐν σκοτίᾳ εὑρισκομένους. Ἐγὼ δυστυχῶς οὐδὲν ἡδυγήθην νὰ ἐννοήσω ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης, μετέτρεψα δὲ τὴν φράσιν, διποτὲ ὑπακούσω εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἔγγραφον. «Τὰ προπύλαια μετὰ τῆς πινακοθήκης». Ἄν δύμως δ σοφὸς κριτής καὶ δεινὸς ἀρχαιοδίφης κ. Πολίτης ἤνοιγε τὸν **ΠΙΝΑΚΑΣΑΝΕΣ** (1,22) θὰ ἀνεγίνωσκε τὰ ἔξης: «τῶν δὲ προπυλαίων ἐν δεξιᾷ Νίκης ἐστὶν Ἀπτέρου ναός . . . . Εστι δὲ ἐν ἀριστερᾷ τῶν προπυλαίων οἰκημα ἔχον γραφάς» (δηλ. ἡ πινακοθήη). «Ωστε, σοφὲ συνάδελφε, κάλλιστα εἴχε καὶ ἡ φράσις ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου «τὰ προπύλαια καὶ ἡ πινακοθήη».

11) «Ο Πύργος τοῦ **ΚυρρΗστού** (Αἰόλου), γράφ. τὸ ὀρολόγιον τοῦ ΚυρρΗστού (τὸ κακῶς ναὸς τοῦ Αἰόλου ἡ Πύργος τῶν ἀνέμων λεγόμενος). Τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυρίου κριτοῦ ἔξετέλεστα, δισον δ χῶρος ἐπέτρεπε.

12) «Σημειωτέον δ’ ὅτι (ἔξακολουθεῖ δ. κ. Πολίτης) ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἀθηνῶν παραλείπονται οἱ

τάχφοις τοῦ Ιεραχμεικοῦ, ἡ στοὺς τῶν Γεγέντων, τὸ Ηπειροθηγανέκόν στάδιον, αἱ πανάρχαιες οἰκήσεις καὶ τάχφοις ἐν τοῖς λόφοις τῆς Ηπειρού, τῶν Νυμφῶν κτλ.». Ὁ ἀναγνώστης ἐνταῦθα βλέπει, ὅτι ὁ κριτής μου ἐπῆρε, κατὰ τὸ λεγόμενον, τὸν κατήφορον, καὶ διὰ τῆς παρατηρήσεώς του ταύτης καταπροδίδεται, ὅτι ἐλησμόνησε τὸν σκοπὸν τῆς γεωγραφίας. Ἀπαιτεῖ ἐν στοιχειωδεστάτῳ γεωγραφικῷ πονήματι, προωρισμένῳ δι' ἐγγετεῖς μαθητὰς τοῦ ἐλληνικοῦ γεωγραφίας μηδὲν περιγράψω τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν τοπογραφίαν καὶ νὰ μὴ παραλείψω οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἀρχαῖον ἐρείπιον. Ἀν διὰ τοιαύτας παραλείψεις ἀπορρίπτηται ἡ γεωγραφία μου καὶ θεωρήται ως μὴ καθαρεύουσα πλημμελημάτων, δὲν λυποῦμαι, διότι δὲν συνέγραψα, οὐδὲ δύναται νὰ συγγράψω τὴν ἀρχαιολογικὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' ἐμὴν γνώμην, ὅσα περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἀθηνῶν ἔγραψα εἶνε ἀρκετά.

13) «Λεπενοῦ κώμη μικρὰ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στράτον» (σελ. 68 τοῦ χειρογράφου μου). — Σὲ ἐρωτῶ, ἔντιμε ἀναγνῶστα, εἰπὲ εἰλικρινῶς, ἔχει τι κακὸν ἡ φράσις αὕτη; δὲν κεῖται ἡ νῦν ὑπάρχουσα καὶ «ξῶσα», οὕτως εἰπεῖν, κώμη Λεπενοῦ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στράτον, ἀπὸ τῆς ἐποίας ἀπέχει (διὰ τοῦ διαβήτου) μόλις περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα (1 ᾠρ. ὁδοιπορικήν), ὅσον δηλ. ἀπέχουσι τὰ Πατήσια τῆς Ἀκροπόλεως; Φαντάζεσαι, ὅτι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἄνθρωποι, δυνάμενοι νὰ κακίσωσι καὶ τὴν ὀρθοτάτην ταύτην φράσιν; — Μάλιστα, ὑπάρχουσιν. Ὁ κύριος Πολίτης, ἀναστρέψων τὴν νέαν, τὴν καθ' ἡμᾶς γεωγραφίαν, εἰς ἀρχαίαν καὶ λησμονῶν, ὅτι ὁ λόγος περὶ Λεπενοῦς, τῆς πρωτευούσης τοῦ δήμου Στράτου, παρατηρεῖ τὰ ἔξης: «Ἡ Στράτος ἔκειτο παρὰ τὸ Σουροβίγλι, ἡ δὲ Λεπενοῦ κεῖται πολὺ βορειότερον τοῦ χωρίου τούτου». Ὁ ἀναγνώστης μόνος ἂς χαρακτηρίσῃ τὴν παρατήρησιν ταύτην, ἢν ἐγὼ δὲν ἡδυνήθη νὰ κατανοήσω. Παρετήρησα δύμας, ὅτι δ. κ. Πολίτης, ὅστις εἶχεν ἵσως ὡς δδηγὸν τὸν Baedecker, δὲν γινώσκει ὀρθῶς τὰ περὶ «Στράτου καὶ Σουροβίγλου», ἔπρεπε δὲ νὰ τὰ γινώσκῃ, διότι εἶνε καὶ ἀρχαιολόγος. Ἡ Στράτος, κύριε Πολίτα, δὲν κεῖται ΠΑΡΑ τὸ Σουροβίγλι, ἀλλὰ τὸ Σουροβίγλι «κεῖται ΕΝ Τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Στράτου». Ἀν τις ἀμφιβάλλῃ, ἂς λάθη εἰς χειρας τὴν Geographie von Griechenland τοῦ Conrand

Boursian, τόμ. Α', καὶ εἰς τὸ τέλος ταύτης θὰ εῦρῃ σχεδιογραφήματα ἀρχαίων πόλεων, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς Στράτου (πίνακες 6'). Ἐν αὐτῷ θὰ ἴδῃ, ὅτι «τὸ Σουροβίγλι κεῖται ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας Στράτου πρὸς τὰ νότια αὐτῆς, παρά τινα πύλην». Καὶ δὲ Baedecker δρθῶς τοποθετεῖ τὸ Σουροβίγλι, λέγων τὰ ἔξης (σελ. 18. 1883): «Ἐπὶ τῇ δόρῃ ταύτη (τῇ ἔξη Ἀγρινίου εἰς Λεπενοῦ ἀγούση) παρὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ἀχελώου, διὰ πρέπει νὰ διέλθῃ τις (περίπου 1 μέτρ. βάθους) κεῖται εἰς ἀπόστασιν 2 $\frac{1}{2}$, ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Ἀγρινίου τὸ ἔλεεινὸν βλαχοχώριον Σουροβίγλι METΑ τῶν ἐρειπίων (mit den Ruinen) τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῆς Ἀκαρνανίας Στράτου κτλ.». Δὲν κεῖται δὲ πολὺ βορειότερον ἢ Λεπενοῦ τῆς ἀρχαίας Στράτου, ἀλλὰ μόλις, ἐπαναλαμβάνω, 4 χιλιόμετρα, καὶ οὐχὶ βορειότερον, ἀλλὰ (διὰ τῆς πυξίδος) πρὸς τὰ ΒΔ (βλ. τὸν χάρτην τοῦ Κεῖπερτ καὶ τὸν τοῦ γαλλικοῦ ἐπιτελείου).

14) «Πρὸς Ν. ταύτης (τῆς Ἀνδριτσαίνης) κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς Φιγαλίας καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουνρείου Ἀπόλλωνος, ἔργου τοῦ Ἰκτίνου.» — Διὰ νὰ φανῶ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας κριτὰς τῶν γεωγραφιῶν, προσέθεσα καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν ταύτην σύντομον πληροφορίαν, οὐδέποτε φαντασθείς, ὅτι ζθεὶς παραβληθῆ μετ' αὐστηρότητος πρὸς τὸν Baedecker (σελ. 302) καὶ κακισθῆ ὑπὸ τοῦ κυρίου κριτοῦ, διότι δὲν ἀνέφερον ἀκριβῶς καὶ πόσας ὥρας καὶ χιλιόμετρα ἀπέχουσι τὰ ἐρείπια ταῦτα τῆς Ἀνδριτσαίνης. Ο κύριος Πολίτης παρατηρεῖ τὰ ἔξης: «Ο ναὸς ἀπέχει τῆς Ἀνδριτσαίνης 2 $\frac{1}{2}$, ὥρας, τὸ δὲ χωρίον Ηπαύλετσα, ὅπου τὰ ἐρείπια τῆς Φιγαλίας (γρ. κ. Πολίτη ΦιγαλεΙΑΣ, διότι δρθοτέρα ἢ γραφή), ἀπέχει τοῦ ναοῦ 3 $\frac{1}{2}$, ὥρας. Κεῖται δὲ ἡ Φιγαλία ΝΔ τῆς Ἀνδριτσαίνης» (ἀκριβῆς μετάφρασις ἐκ τοῦ Baedecker). «Ἀκατανόητον» σύστημα κριτικῆς! — Διὰ νὰ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης κατὰ πόσον ἔχει δίκαιον δὲ ἀξιότιμος κριτής μου, τὸν παρακαλῶ νὰ λάβῃ εἰς χειρας διαβήτην, πυξίδα καὶ γεωγραφικὸν χάρτην καλόν. Ἔγὼ ἔχω ἐνώπιόν μου τὸν τοῦ κ. Φιλιψώνος, ὅστις εἶνε δὲν νεώτατος καὶ ἀκριβέστατος τῶν ὄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων. Ἐν αὐτῷ θὰ εὗρῃ, ὅτι ἡ μὲν Ἀνδριτσαίνα ἔχει ἀνατολικὸν μῆκος ἀπὸ τῶν Ηπαύλεων 19°, 34', 30'', ἀκριβῶς δὲ πρὸς νότον ταύτης, εἰς ἀπόστασιν 5 $\frac{1}{2}$, χιλιόμετρων (πολὺ ἐγγύτερον τοῦ Πειραιῶς), κεῖνται τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ, τὰ δὲ ἐρείπια τῆς Φιγαλείας, παρὰ τὴν

δποίαν τὸ χωρίον Παύλιτσα, ἔχουσιν Α. Μ. 19°, 30' 4'' καὶ ἀπέχουσι τῆς Ἀνδριτσαίνης 9 περίπου χιλιόμ. "Ωστε ἡ Φιγάλεια κεῖται 4°, πρώτα τῆς μοίρας λεπτὰ δυτικώτερον τῆς Ἀνδριτσαίνης, ποσὸν ἐλάχιστον διὰ τὸν προσανατολισμόν, καὶ ἐπομένως οὐχὶ πρὸς τὰ ΝΔ, ὡς θέλει ὁ κ. Πολίτης, ἀλλὰ 4°, τῆς μοίρας δυτικώτερον. Ἐκ τούτων συνάγομεν ἀλλανθάστως, ὅτι οὐδὲν τὸ παράτυπον καὶ ἐσφαλμένον εἶχεν ἡ φράσις ἐν τῷ κειμένῳ, «ὅτι πρὸς Ν. τῆς Ἀνδριτσαίνης κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς Φιγαλείας κτλ.». Ο σοφὸς ὄμως κριτὴς εὗρε καὶ ταύτην ἐσφαλμένην, διότι ἐπεθύμει ἵσως νὰ γράψω «όδηγὸν διὰ τοὺς δικαστικοὺς κλητῆρας, δπως χρησιμεύῃ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ὁδοιπορικῶν ἀρῶν τῶν μαρτύρων τοῦ κακουργοδικείου».

15) (Σελ. 83 χειρογρ. σελ. 53 τυπ.) «Δεβέτσοβα, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειντο αἱ Κροκέαι (γράφε, λέγει ὁ κ. Πολίτης, Κροκεαί, ἐνῷ λέγεται κατὰ τὰ λεξικά μας καὶ Κροκέαι) μετὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς Κροκεάτα, ἔξορύσσεται δὲ λιθος πράσινος κροκεάτης καλούμενος». Ἰδοὺ δὲ κύριος Πολίτης τὶ παρατηρεῖ εἰς τὴν λίαν συνεπτυγμένην ταύτην πρότασιν. »Ηδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι πρόκειται περὶ ἀγάλματος σωζομένου(!). τις ἡ χρεία νὰ μυημονευθῇ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς Κροκεάτα, ὅπερ οὐδὲν εἶχε τὸ ἔξαιρετικόν, τὸ ἀναφέρει δ' ἀπλῶς ὁ Παισανίας (Γ' κα' κ') ὡς τόσα ἄλλα ἀγάλματα ἐν ταῖς ἀρχαῖαις πόλεσιν;» — Ως καὶ ἀλλαχοῦ ἐμνήσθην, ὅταν δὲ κριτής ἔχῃ ὅλως διάφορον ἰδιοσυγκρασίαν, ἀνὰ πᾶν βῆμα δύναται ν' ἀνευρίσκη σφάλματα καὶ νὰ ἐκλαμβάνῃ τὰς φράσεις ὡς αὐτὸς θέλει. Ἔγὼ προσθέτω, ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς Κροκεάτα τοῦτο τὸ ἔξαιρετικὸν ἔχει, ὅτι πιθανῶς νὰ ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ τοῦ κροκεάτου λιθου, θν ἐσφαλμένως ὁ Παυσανίας καλεῖ μάρμαρον (βλ. Geogr. ὑπὸ C. Bursiam, τόμ. B. σελ. 106, σημ.) καὶ δν παρφυρίτην οἱ πετρογράφοι, οἱ δ' Ἰταλοὶ *Porfido verde antico* δνομάζουσι.

16) (Σελ. 90. τυπ. 57) «Τέρυνη, ἄλλοτε γεωργικὴ σχολὴ, παρὰ τὴν ὁποὶαν σώζονται πανάρχαια πελασγικὰ τείχη, κτισθέντα ὑπὸ Κυκλώπων τῇ ἐντολῇ τοῦ Προίτου». Ο κ. Πολίτης κατὰ τὴν συγήθειάν του παρατηρεῖ. «Τὰ τείχη δὲν κεῖνται (μάλιστα, κεῖνται) παρὰ τὴν γεωργικὴν Σχολήν, ἀλλὰ περιβάλλονται τὴν προϊστορικὴν πόλιν Τίρυνθα, παρὰ τὴν ὁποὶαν κεῖ-

ταὶ ἡ γεωργικὴ σχολή. Ἀντὶ δὲ ν' ἀναφέρη τὸν περὶ τῶν μυθικῶν οἰκοδόμων τῶν τειχῶν μῦθον, ἥτο προτιμότερον νὰ μὴ παρέλθῃ ἀμνημόνευτον τὸ ἐν Τίρυνθε προϊστορικὸν μέγαρον». — Βλέπεις ἐκ τούτων, ἔντιμε ἀναγνῶστα, ὅτι ὁ κ. Πολίτης νομίζει, ὅτι ἐξελέγχει ἀρχαιολογικόν τι σύγγραμμα, καὶ ἀφοῦ ἀναστρέψῃ τὴν νέαν γεωγραφίαν εἰς ἀρχαίαν, ὡς ἐπραξεῖ καὶ διὰ τὴν Λεπενοῦ, εὑρίσκει σφάλματα καὶ παραλείψεις ἀπείρους καὶ ἀσυγγνώστους. Ἀλλὰ διατί, κύριε Πολίτα, νὰ μὴ ἀναφέρω τὸν περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῶν τειχῶν τούτων μῦθον, ἀφοῦ τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Bursian ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του (τόμ. Β'. σελ. 41 καὶ 57); Ὁ λαὸς πιστεύει, ὅτι τὰ ἔκτισαν γίγαντες. Ὅπως δ' ὑπακούσω εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἔγγραφον, ἀνέστρεψα καὶ ἐγὼ τὴν νέαν γεωγραφίαν εἰς ἀρχαίαν καὶ ἔγραψα: «Τίρυνς, προϊστορικὴ πόλις, ἦν περιβάλλουσε πελασγικὰ τείχη καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ σώζονται ἐρείπια παναρχαίου μεγάρου. Πλησίον ταύτης ὑπῆρχεν ἄλλοτε γεωργικὴ σχολή». — "Οσα δὲ περὶ "Αργους λέγει ὁ κύριος Πολίτης, διὰ τὴν ἀπότομον μετάβασιν ἀπὸ τῆς παναρχαίας πόλεως εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ τὰς φυτείας τοῦ καπνοῦ, ἔχει δίκαιον καὶ εὐγνώμων εἰμὶ αὐτῷ. Ἐπέφερα δὲ τὴν δέουσαν διόρθωσιν, χωρίσας τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ γυμνασίου καὶ τοῦ καπνοῦ.

17) »Χωροθέτειν (σελ. 92) χωρίον ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἀγούσης σιδηρᾶς ὁδοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀμαξιτὸς ὁδὸς ἄγει πρὸς τὰ ἐρείπια τῶν Μυκηνῶν, τῆς πατρίδος τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ τὴν ἐπὶ λόφου κειμένην παναρχαίαν Ἀκρόπολιν. Ἐν αὐτῇ ἀνευρέθησαν ἐντὸς προϊστορικῶν τάφων διάφορα χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ ὀρειχάλκινα ἀγγεῖα, ἔιφη κτλ. μεγίστης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, κατατεθέντα ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ».

Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο εὑρίσκων ἐσφαλμένον δ. κ. Πολίτης, παρατηρεῖ τὰ ἔξης: «Ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἀγούσης σιδηρᾶς ὁδοῦ κείντα τὰ «Φέρχτεικ» (οὐχὶ κ. Π. κατὰ τὸ δρομολόγιον τῶν ἀμαξιστοιχιῶν) καὶ οὐχὶ τὸ «Χαρβάτιον» κείμενον ἐν ΜΤΚΗΝΑΙΣ (ἀπατᾶσθε, σοφὲ κριτά). Ὁφειλε δὲ ὁ συγγραφεὺς νὰ εἴπῃ δλίγας λέξεις περὶ τῶν Μυκηναίων τειχῶν (!), τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει μεγάρου καὶ τῶν προϊστορικῶν οἰκήσεων καὶ τοῦ ἐν τῇ πόλει θηταυροῦ τοῦ «Ἀτρέως» καὶ τῶν ἄλλων παμπληθῶν (!!?) «θολωτῶν τάφων», κιθῶς καὶ τοῦ πλησίου κειμένου «Ἡραλοῦ».

Τοῦτο δὲ τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον ἀλλαχοῦ οὐ μόνον τῶν τειχῶν τῆς «Τίρυνθας» μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν «Σπάτᾳ» τάφων (σελ. 38) καὶ τοῦ θησαυροφυλακίου (γρ. λέγει, θησαυροῦ ἢ τάφου) τοῦ Μινύου (σελ. 40). Ἐπίσης δὲν ἀναφέρει τοὺς ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος προϊστορικοὺς τάφους ἢ τούλαχιστον μόνον τοὺς θολωτούς (! ! !)»

'Ενταῦθα βλέπεις, ἀναγνῶστα, ὅτι ὁ σοφὸς ἀρχαιοδίφης κύριος Πολίτης «ἐπῆρε τὸν κατήφορον», ὅστις λησμονῶν, ὅτι «συνέγραψα φυσικὴν καὶ πολιτικὴν γεωγραφίαν διὰ τὴν πρώτην τάξιν τοῦ Ἑλλην. σχολείου», ἐν ᾧ παραθέτω καὶ τινας ἀξίας λόγου ἀρχαιολογικὰς εἰδήσεις, ἀπαιτεῖ νὰ συγγράψω διάλογον «ἀρχαιολογικὸν συναξάριον» καὶ νὰ μεταφράσω τὸν Baedeker, ὃν ἵστως εἶχεν ἐνώπιόν του, ὅταν συνέγραψε τὴν ἄνω σοφὴν αὐτοῦ ἔκθεσιν. Πάντα ταῦτα, ὅσα ἀπαιτεῖ ὁ κ. κριτής, εἶνε θέματα κείμενα ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας καὶ ἀνήκοντα εἰς «ἀρχαιολογικὴν τοπογνωσίαν», ἐν ᾧ δύναται νὰ γείνῃ λόγος περὶ παντὸς ἑρειπίου καὶ ἀρχαίου «χαλάσματος», ὅπερ ἀπαντᾷ ἐν Ἑλλάδi. Ἐνῷ δὲ τοιαύτας ἀνευρίσκει ἐλλείψεις ὁ κ. Πολίτης, περιπίπτει αὐτὸς εἰς «σιδηροδρομικὸν ἀμάρτημα», λέγων, «ὅτι ἡ σιδηροδρομικὴ στάσις δὲν καλεῖται Χαρβάτιον, ἀλλὰ ΦΙΧΤΙΑ». Ἐπειδὴ δις ἐπεσκέψθη τὰ μέρη ταῦτα, θὰ ἔξηγήσω δι' ὀλίγων τί συμβαίνει. Οδὸς ἀμαξιτὸς εὐθεῖα, πρὸ 3 περίπου ἑτῶν στρωθεῖσα, ἄγει ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν ἄχρι τῆς σιδηρᾶς δόδοι τῆς εἰς Ἀργος ἀγούστης, διο τοιούτης στάσις. Ἐπειδὴ οὐδαμοῦ ἐκεῖ πλησίον τῆς γραμμῆς ὑπῆρχε χωρίον τι, ἐνόμισα, ὅτι ἡ νέα αὔτη στάσις ἔλαβε τὸ σύνομα τοῦ ἐγγὺς κειμένου χωρίου «Χαρβατίου», ὅπερ δὲν κεῖται ἐν Μυκήναις, ὡς λέγει ὁ κύριος Πολίτης, ἀλλ' ἀπέχει τούτων μίαν περίπου ὥραν. Ἰνα βεβαιωθῶ, ὅτι ὁ κύριος κριτής ἔχη δίκαιον, ἡγόρασα τὸ δρομολόγιον τῶν ἀμαξοστοιχιῶν τῶν σιδηροδρόμων τῆς ΠελοποΝΝήσου (29 Μαΐου 1894) καὶ ἐν αὐτῷ εὗρον, ὅτι ἡ στάσις αὕτη καλεῖται ἐπισήμως ΜΥΚΗΝΑΙ, οὐδαμοῦ δὲ εὗρον τὴν στάσιν «ΦΙΧΤΙΑ». Ὡστε δὲ κύριος Πολίτης θέλων νὰ διορθώσῃ ἄλλον, ἐνέπεσεν αὐτὸς εἰς σφάλμα, ὅπερ διὰ κριτὴν γεωγράφον εἶνε ἀσυγχώρητον. Ἐπίσης εἰς σφάλμα ἀσύγγνωστον περιπίπτει ὁ κύριος Πολίτης, λέγων, «ὅτι τὸ Χαρβάτιον κεῖται

ἐν Μυκήναις», καὶ ἀν δὲν πιστεύῃ ἐμέ, ἐπισκεψθέντα τὰ μέρη ταῦτα, ἃς ἀναγνώσῃ, τὸν παρακαλῶ, τὸν δόηγὸν τοῦ Baedecker (1883), δῖτις ἐν σελ. 241 λέγει τὰ ἔξης. «Ἐν Χαρκατίῳ κατοικεῖ ὁ φύλαξ τῶν Μυκηναίων ἀρχαιοτήτων, δῖτις συνθήσις ὁδηγεῖ τοὺς ξένους εἰς τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ τοὺς καλουμένους θησαυρούς· ἄγοδος καὶ ἐπάνοδος περὶ τὰς 2 ὥρας». Τέλος ἃς ζητήσῃ πληροφορίας παρὰ τῆς γεν. ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ θὰ μάθῃ, δῆτα ἀληθὴ λέγω.

18) Περὶ τῶν ἐν Παλαιῷ Κορίνθῳ στηλῶν (γρ. στύλων) τῆς Χαλινίτιδος Ἀθηνᾶς ὁφεῖλω νὰ δμολογήσω, δῆτι περιέπεσα εἰς σφάλμα, κακῶς ἔξηγήσαντός μοι τοῦ δόηγοῦ, δῆτε τῷ 1890 ἐπεικέφθην τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὰ ἐρείπια ταῦτα. Εἴλικρινῶς εὔχαριστῶ τὸν κύριον Πολίτην.

19) «Ἐν ταῖς περὶ Δήλου οὐδεμίαν κάμνει μνεῖαν τῶν ἐν αὐτῇ ἀρχαιοτήτων», παρατηρεῖ κατωτέρω ὁ κύριος κριτής, ἔξακολουθῶν κατὰ τὸ σύστημά του, νὰ νομίζῃ, δῆτι ἐπικρίνει «ἀρχαιολογικὴν τοπογραφίαν». Ἰνα δῆμος μὴ νομίσῃ ὁ ἔντιμος ἀναγνώστης, δῆτι οὐδὲν λέγω περὶ τῆς ὀνομαστῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι υγίους ταύτης, παραθέτω διλόκληρον τὸ κείμενον ἐκ τῆς γεωγραφίας μου, διπερ ἀρκεῖ διὰ μαθητὰς τῆς Α' τοῦ Ἑλλην. σχολείου. «Δῆλος (5, 1 □ χιλ.)., νῆσος πρὸς Α. τῆς Σύρου, ὀνομαστὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν ἐν αὐτῇ γέννησιν τούτου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος». Ταῦτα δῆμος κατὰ τὸν κύριον Πολίτην δὲν ἀρκοῦσι, καὶ ἔπειτε καὶ ἐνταῦθα ν' ἀναγράψω διλόκληρον «ἀρχαιολογικὸν συναξάριον».

20) «Πρὸς Α. τούτου (τοῦ Ἀγ. Γεωργίου) τὰ ἐρείπια τῆς Νεμέας». Πρὸς ταῦτα ὁ κύριος Πολίτης παρατηρεῖ «Πόλις ἀρχαία ὀνομαζομένη Νεμέα, ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΓΙΗΡΕΞΕΝ, ἀλλ' οὕτω ἐκαλεῖτο ἡ χώρα ὅπου ἤγοντο τὰ Νέμεα. Τὰ ἐρείπια εἰνε λειψανα τοῦ ναοῦ». — Νομίζω, δῆτι ὁ κύριος κριτής δὲν ἔχει ἀπολύτως δίκαιον, διότι παρὰ Στράβωνι ἀπαντᾷ φράσις, ἡτις δὲν ἀποκλείει διοσχερῶς καὶ τὴν ὑπαρξίν πόλεως ἢ συνοικισμοῦ τινος. «Ἐν αὐτῷ (Στρ. γεωγρ. Βιβλ. Η'. Κεφ. ΣΤ'. ἔκδ. Müller τόμ. Α' Σελ. 324, στ. 34) ἀναγινώσκω τὰ ἔξης: «Κλεωναὶ δ' εἰσὶ πόλισμα ἐπὶ τῇ ὁδῷ κείμενον τῇ ἔξι Ἀργους εἰς Κόρινθον ἐπὶ λόφου περιοικουμένου πανταχόθεν καὶ τετειχισμένου καλῶς, ὥστ' οἱ-

κείως εἰρῆσθαι μοι δοκεῖ τὸ ἔντιμένας Κλεωνάς. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ Νεμέα (πόλις, οἰκισμός, χώρα, ἄλσος;) μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος καὶ τὸ ἄλσος, ἐνῷ καὶ τὰ Νέμεα συντελεῖν ἔθος τοῖς Ἀργείοις, καὶ τὰ περὶ τὸν Νεμεαῖον λέοντα μυθεύομενα, καὶ ἡ Βέμβινα κώμη». Ἐν τῷ λεξιλογίῳ δὲ τοῦ ἴδιου συγγραφέως (τόμ. B', σελ. 864) εὑρίσκω τὴν ἑξῆς σημείωσιν: «Nemea, ἡ Νεμέα, Argolidis urbs; ejus situs, lucus, ludi; leo Nemeaeus; Bembina vicus». Ἐπίσης καὶ ἐν τῇ ἔκδοσει τοῦ Meineke: «Nemea oppidum Argolidis 337». Ως πόλιν δὲ εὑρίσκω τὴν Νεμέαν καὶ ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Στράβωνος (VIII καὶ IX), μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος, ὡς καὶ ἐν τῷ νεωτάτῳ τοῦ Φιλιψώνος. Ἐπίσης ὡς πόλιν τοποθετεῖ αὐτὴν ὁ Lange ἐν τῷ χάρτῃ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (βλ. Geogr. Bursian, τόμ. B'). "Ωστε, κύριε Πολίτα, ὑπῆρξε πόλις Νεμέα, ὑμεῖς δ' ἀπατᾶσθε, λέγοντες, ὅτι «οὐδέποτε ὑπῆρξε». Περὶ τούτου ᾧς κρίνωσιν οἱ ἀριστοί, ἐγὼ δέ, κύριε Πολίτα, ἀναγκάζομαι νὰ πιστεύσω τὸν Müller καὶ Meineke. οἵτινες καλοῦσι τὴν Νεμέαν «urbs» καὶ «oppidum», οὐχὶ δὲ ὑμᾶς.

'Αλλὰ πῶς συμβαίνει, κύριε κριτά, ὑμεῖς, ὅστις τόσα πολλὰ περὶ Νεμέας γινώσκετε, νὰ περιπέσητε εἰς σφάλμα ἀσύγγυγωστον διὰ σοφὸν γεωγράφον; Πῶς ἡδυνάθητε, διὰ τίνων μηχανικῶν μέσων τὸ ἔξετελσατε, νὰ μεταθέσητε τὴν Νεμέαν ὀλόκληρον, εἴτε πόλιν, εἴτε χώραν, μετὰ τοῦ ἄλσου της, τοῦ ποταμίου της Κουτσομαδιοῦ καὶ τῶν ἐρειπίων της εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἢν χωρίζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίκς διεράστιος ὅγκος τοῦ ὄρους τῆς Κυλλήνης (Ζιριας) καὶ τὸ Λύρκειον; Ιδοὺ τί λέγετε, σοφὲς γεωγράφε, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Falke, σελ. 135:

«Ἡσαν δ' οἱ ἀγῶνες οὗτοι τὰ Νέμεα, τελούμενα ἐν Νεμέᾳ τῆς ΑΡΚΑΔΙΑΣ». (Bravo!).

Τὸ σφάλμα τοῦτο, εἴτε ὑμέτερον εἶνε, εἴτε τοῦ συγγραφέως, ὑμᾶς ἐπικαρύνει κυρίως, ὅστις ὡς Ἑλλην ἐπρεπε νὰ γινώσκητε, ὅτι ἡ Νεμέα κεῖται ἐν Ἀργολίδι καὶ ὅτι δὲν εἶνε εὔκολος ἡ μετακίνησις χώρας τινὸς ἀπό τινος τῆς γῆς μέρους εἰς ἔτερον!

21) Ἡ Σίφνος ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο διάσημος διὰ τὰ χρυσωρυχεῖα αὐτῆς καὶ τὰ πήλινα ἀγγεῖα». Ο κ. Πολίτης παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «ἐν Σίφνῳ κατασκευάζονται σήμερον πήλινα ἀγγεῖα (ΤΣΟΥΓΚΑΛΙΑ), ἀλλ' ἡ βιομηχανία αὐτη ἦτο ἀγνωστος κατὰ τὴν

ἀρχαιότητα». (Ἡγγόουν οἱ ἀρχαῖοι Σίφνιοι ἀπολύτως τὴν βιομηχανία τῶν τσουκλέων; πόθεν τὸ γινώσκετε, κύριε κριτά;) «Τότε δ' ἡσαν ὄνομαστὰ τὰ Σίφνια ἐπιτράπεζα σκεύη, κατασκευαζόμενα ἐκ λίθου εὑρισκομένου ἐν τῇ νήσῳ, περὶ οὐ λέγει ὁ Θεόφραστος (περὶ λίθων ζ', 42), ὅτι ἦτο μαλακός, βωλώδης εὐχόλως τορνεύσμενος.» — Τὸν κύριον Πολίτην εὐχαριστῶ διὰ τὴν δρυκτολογικήν του ταύτην πληροφορίαν, ἃν θὰ ἔλαβεν ἐκ τῆς γεωγραφίας τοῦ Bursian (τόμ. Β', σελ. 480) καὶ ἐκ τῆς Technologie und Terminologie κτλ. τοῦ Hugo Blümner (τόμ. Γ', σελ. 66), ἐν αἷς ἀναφέρεται, ὅτι ἐν Σίφνῳ κατεσκευάζοντο ἐπιτράπεζα σκεύη ἐκ Τορψτείν (χυτρολίθου). Ὁ Θεόφραστος περὶ τῆς κατασκευῆς τούτων (περὶ λίθων 42) λέγει τὰ ἔξης: «καὶ ἐν Σίφνῳ τοιοῦτός τίς ἐστιν δρυκτὸς (λίθος) ὃς τρία στάδια ἀπὸ θαλάσσης, στρογγύλος καὶ βωλώδης, καὶ τορνεύεται καὶ γλύφεται διὰ τὸ μαλακόν· ὅταν δὲ πυρωθῇ καὶ ἀποκαφῇ ἔλαιον, μέλας τε σφόδρα γίνεται καὶ σκληρός· ποιοῦσι δ' ἐξ αὐτοῦ σκεύη τὰ ἐπιτράπεζα». Ἡ φράσις αὕτη δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν κατασκευὴν ἀγγείων ἐκ πηλοῦ, ἔχοντος διμοιύτητα φυσικὴν πρὸς τὸν «χυτρόλιθον», (βλ. γεωλογίας μου τόμ. Β', 83), ὅστις θεωρεῖται ὡς παραλλαγὴ πετρολογική, κειμένη μεταξὺ «χλωριτικοῦ» καὶ «ταλκικοῦ» σχιστολίθου (δύομάτα πετρωμάτων), διότι εἶνε συμπίλημα λεπίων χλωρίτου καὶ τάλκη. Ἰδού δὲ τί ἀνέγνων ἐν τῇ Real-Encyclopedie der Klass: Alterthumswissenschaften, von Aug. Pauly, σελ. 1213. «Ein Erwerbzweig der Siphnier scheint, «wie noch gegenwärtig», die Töpferkunst gewesen zu sein». Ἡτοι «Κλάδος βιοτεχνικὸς τῶν Σιφνίων, φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξεν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν περιοδικὴν ἐποχὴν, ἡ κεραμικὴ», (Βλ. καὶ Πλίνιον H. N. XXXVI, ὅστις περιγράφει λίθον διμοίου πρὸς τὸν τοῦ Θεοφράστου χυτρόλιθον). «Οστε κατὰ τὸν Pauly ἐγίνωσκον οἱ Σίφνιοι τὴν βιομηχανίαν τῶν «τσουκλίων», καὶ πρέπει νὰ ἐγίνωσκον αὐτήν, διότι ἐν ἀφθονίᾳ ἀπαντῷ ἀγγειοπλαστικὴ γῆ ἐπὶ τῆς νήσου των, ἐξ ἣς κατεσκευάζοντο καὶ τσουκλέα (διατὶ ὅχι καὶ κεράμους καὶ πλίνθους καὶ ὑδρίας);), μετὰ τῶν τσουκλέων δὲ καὶ τὰ ἐπιτράπεζα σκεύη ἐκ τοῦ χυτρολίθου, ἀτινα ἀφοῦ ἐτορνεύοντο, ἐπυροῦντο διμοίως ἐν καμίνῳ, ὅπως καὶ τὰ ἐκ πηλοῦ κατασκευαζόμενα. Κάλλιστα, λοιπόν, κύριε κριτά, ἔχει ἡ φράσις ἐν

τῇ γεωγραφίᾳ μου «καὶ τὰ πήλινα ἀγγεῖα», δι' ἣς περιλαμβάνω καὶ τὰ ἐκ πηλοῦ καὶ ἐκ χυτρολίθου κατασκευαζόμενα.

22) Σελ. χειρογρ. 122 (τυπ. 75). «προσέτι ἐνταῦθα (ἐν Φαναρίῳ Κων/πόλεως) εὑρίσκεται ὁ ἵπποδρομος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὀβελίσκος τῆς Κλεοπάτρας καὶ ἡ στήλη τῶν Δελφῶν καὶ ἄλλα ἀξιοπεριέργα καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Ἑλλην. φιλολογικοῦ συλλόγου». Πρὸς ταῦτα ὁ κύριος κριτὴς παρατηρεῖ «Διατί ὁ ἵπποδρομος λέγεται τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀδηλον· ὁ δ' ὀβελίσκος λέγεται βεβαίως τῆς Κλεοπάτρας, διότι συνεταύτισεν αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς πρὸς τὸν καλούμενον **Βελόνην τῆς Κλεοπάτρας**». Ὡς γνωστὸν ὁ ἵπποδρομος (νῦν Ἀτμεῦδαν) ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου καὶ ἐκοσμήθη δι' ἀγαλμάτων ἀρχαίων ὑπὸ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Καλεῖται δὲ παρά τινων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἵσως διότι ἐν αὐτῷ ἤρξατο τῇ 13 Ἰανουαρίου τοῦ 532 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ στάσις τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων καὶ ἐν αὐτῷ κατεβλήθη αὕτη ὑπὸ **Βελισαρίου** καὶ **Μούνδου** (Βλ. ἱστορίαν Παπαρρηγοπούλου, τόμ. Γ'. σελ. 110 καὶ ἔξης). «Ο δ' ὀβελίσκος, ὅστις ἴσταται καὶ νῦν πρὸ τοῦ τεμένους Ἀχμέτ, λέγεται ὀβελίσκος; ἐξ ἐνὸς τεμαχίου αἰγυπτιακοῦ γρανίτου συνιστάμενος (ἵσως δρθότερον ἐκ συηνίτου) καὶ 60 ποδ. Ὅψους, μετὰ ἰερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν, θν ὁ Μ. Κωνσταντίνος μετέφερεν ἐκ τῆς **Ἡλιοπόλεως**. Ἀλλὰ διατί λέγετε, κ. ΙΙ. ἐν Φαναρίῳ; ἐγὼ δὲν γράφω τοῦτο.

23) Σελ. χειρ. 131 (τυπ. 80). «Πρὸς Ν. τῆς λίμνης τῶν Ιωαννίνων ἔκειτο τὸ **Μαντεῖον τῆς Δωδώνης**». Ο κύριος Πολίτης καὶ τὴν εἰδησιν ταύτην εὑρίσκων ψεκτέαν, λέγει. «Τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ μαντείου διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Καραπάνου, δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀγνοῦ Ἐλλην γεωγράφος. Καὶ ἐνταῦθα ὁ κύριος Πολίτης ἀπαίτει τὸν διὰ γωνιομέτρου καὶ χιλιομέτρων ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς Δωδώνης ἐν σχέσει πρὸς τὴν λίμνην Ιωαννίνων (12 χιλ.), ως ἐπραξές καὶ διὰ τὰ ἐρείπια τῆς Φιγαλείας. Ἀκριβῶς ἡ Δωδώνη κεῖται ΝΝΔ τῆς λίμνης (βλ. Χάρτην Κείπερτ).

24) Σελ. 141 (τυπ. 89). «Τῶν ἀρχαίων τῆς Ρώμης μνημείων δύο μόνον ἔκρινεν ἀξια ἀναγραφῆ, τὸ **«Πάνθεον»** καὶ τὸ **«Κολοσσαῖον»** (γρ. Κολοσσαῖον ἢ δρθότερον **«Ἀμφιθέατρον Φλάδειον»**).—Καὶ πάλιν δ. κ. Πολίτης ἐπανέρχεται εἰς τὴν «ἀρχαιολογικὴν τοπογνωσίαν», νομίζων, ὅτι τοῦτο εἶνε γεωγραφία, διότι,

άς μοι ἐπιτρέψῃ τὴν φράσιν, ἀγνοεῖ πῶς γράφεται ἡ γεωγραφία. Πρὸς πίστωσιν παραθέτω μετάφρασιν ἐκ τῆς γεωγραφίας τοῦ Seydlitz (B. 20 ἔκδ. σελ. 89):

«Ρώμη (1/4 ἑκ. κατ.), πρωτ. τῆς Ἰταλίας καὶ καθεδρὰ τοῦ Πάπα, θεμελιωθεῖσα ἐπὶ τῆς θέσεως, ὅπου ἀνύψωνται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τίβερεως οἱ τελευταῖοι λόφοι καὶ ὅπου συνήθως παύει τὸ πλωτὸν τοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μόνον παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τίβερεως ἐπὶ 7 λόφων, νῦν δὲ ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ὄχθων αὐτοῦ. 11 ἐν δλῳ λόφοις καταλαμβάνουσα (κατὰ τὸ λεξ. Brockhaus 12 λ.). Πλουσίᾳ εἰς ἴστορικὰς ἀναμνήσεις, μνημεῖα καὶ καλλιτεχνικούς θησαυροὺς ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων, ὡς οὐδεμία ἄλλη τῆς γῆς πόλις, κέντρον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, εἶναι ἡ Ρώμη, κειμένη ἐν μέσῳ τῆς ἑρήμου καὶ καστανοχρόου, ωραίας ὅμως ἐν τῇ μονοτονίᾳ αὐτῆς πεδιάδος, ἀνὰ πάντας διακαής πόλεως πολυαριθμῶν ἔξενων. Ἡ προσγωγὴ αὐτῆς εἰς πρωτεύουσαν τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου αἰτίαν ἔχει κυρίως τὰς ἴστορικὰς ἀναμνήσεις, ὡς ἡ τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα».

Ταῦτα γράφει ὁ Seydlitz ἐν τῇ 20ῃ τῆς γεωγραφίας του ἐκδόσει, Β, ἐξ ἣς ἐκατομμύρια Γερμανῶν μανθάνουσι γεωγραφίαν. Τοιοῦτο ὅμως πόνημα κατὰ τὸν γεωγράφον Πολίτην πρέπει ν' ἀπορριφθῇ, διότι οὕτε τὸ «Πάνθεον», οὕτε τὸ «Κολοσσιαῖον» ἔκρινεν ἄξιον ἀναγραφῆς. Οἱ Γερμανοὶ ἀν θέλωσι νὰ μάθωσι γεωγραφίαν, πρέπει νὰ κατέλθωσιν εἰς Ἑλλάδα, ἐν ἥ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ κυρίου Πολίτου «ἡ γεωγραφία μετεβλήθη εἰς ἀρχαιολογίαν καὶ ὀδηγὸν ὁδοιπόρου».

ε') Ἱστορικὰ ἀμαρτήματα καὶ παραλήψεις.

25) «Τὰ ἀρχαῖα ὄνόματα, λέγει ὁ κ. Πολίτης, ἀναφέρονται ἀναμίξ μετὰ τῶν σημερινῶν· ἄλλοτε μὲν τούτων προτασσομένων καὶ τῶν ἀρχαίων ἐν παρενθέσει τιθεμένων, ἄλλοτε δὲ τάναπαλιν. Οὕτω ἐν σελ. 61 (τυπ. 39), οὐδεὶς δύναται νὰ διακρίνῃ ἀν τὰ Λεῦκτρα καὶ αἱ Θεσπιαὶ εἴναι σημερινὰ χωρία διατηρήσαντα τὰ ἀρχαῖα ὄνόματα, ἥ ἀν τὰ ἐν παρενθέσει γραφόμενα ὄνόματα Κόκλα, Χάλια, Θίσβη, Ἀσκρα, εἴνε πάντα νέα, ἥ πάντα ἀρχαῖα ὄνόματα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν σελ. 82 (τυπ. 51) γράφει «Νεσκαστρον (Ναυαρίνον)» δηλῶν οὕτω ὅτι τὸ ἔτερον τῶν ὄνομάτων είνε ἀρχαῖον» (πόθεν τὸ ἔξαγετε, κ. Πολίτα;).

Τὴν σοφιστικὴν ταύτην παρατήρησιν, ἐπιζητοῦσαν νὰ μυκτηρίσῃ τὸ σύστημα τῆς βαθμιαίας ἔξελληνίσεως τῶν ὄνομάτων δρέων, ποταμῶν, κόλπων, πόλεων, χωρίων κτλ. τῆς Ἑλλάδος, θὰ μοι ἐπιτρέψῃ ὁ κύριος Πολίτης ν' ἀποκαλέσω σατανικήν. Κατὰ τοὺς

μακρούς τῆς δουλείας χρόνους πλείστα τῶν ὄνομάτων τῆς ἡμετέρας πατρίδος εἶχον ἐξαφανισθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ Βαρβαρικῶν, τινὰ δὲ τοσοῦτο παραμορφωθῆ, ὥστε ἀγνώριστος κατέστη ἡ Ἑλληνικὴ αὐτῶν καταγωγή. Οὕτω ἐκαλοῦντο ὁ Πειραιεὺς **Πόρτο Λεόνε**, ἡ Σαλαμῖς **Κούλουρη**, ἡ Λαμία **Ζιτούνι**, ἡ Ἐλευσὶς **Λεψίνα**, ἡ Αἰδηψὸς **Λιψώ** κτλ. Ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας ὅμως τοῦ ἔθνους ἡμῶν πλείστοι τόποι ἀπέκτησαν καὶ πάλιν τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ὄνομα, καθ' ὅλοκληρίαν δ' ἐλησμονήθη τὸ βαρβαρικόν, ἐνῷ οὐκ ὀλίγοι μετὰ τοῦ βαρβαροφάνου φέρουσιν εἰσέτι καὶ τὸ Ἐλληνικὸν ὄνομα· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ τόποι, ὃν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα δὲν εἴνε ἐν χρήσει, συνήθως δὲ καὶ ἀγνωστον παρὰ τῷ λαῷ καὶ μόνον εὔχρηστον τὸ βαρβαρόφωνον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μοι τὰ γγωστὰ παρὰ τῷ λαῷ ὀνόματα, εἴτε ἀρχαῖα εἴνε ταῦτα, εἴτε νέα, ἔθεσα ἐκτὸς παρενθέσεως, ἐν παρενθέσει δὲ τὰ μὴ ἐν κοινῇ χρήσει. Ἔνιαχοῦ ὅμως ὅπου ἦτο ἀνάγκη, ἰδίως ἐνεκαὶ στορικῶν λόγων, ἐτέθησαν τὰ ἑλληνικὰ ἐκτὸς παρενθέσεως. Οὕτω π. χ. (τυπ. σελ. 39). «**Κασσιαδέλε**, ΝΔ. τῶν Θηβῶν, παρὰ τὰς **Θεσπιάς**. **Πλαταεαὶ** (Κόκλα) πρὸς Β. τοῦ καταφύτου **Κυθαιρῶνος**, ὄνομασται διὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην (477 π. Χ.). **Λευκτροῦ**, πλησίον τῶν ὅποιών οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τοὺς **Σπαρτιάτας** (371 π. Χ.)». Ο διδάσκαλος ἀς ἐξηγήσῃ, ὃν αἱ **Πλαταιαὶ** ἦνται ἀρχαῖον ὄνομα καὶ **Κόκλα** νέον. Μόνον ἐκεῖνα τῶν ὄνομάτων πρέπει νὰ διατηρήσῃ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ὁ Ἐλλην γεωγράφος, ἀτινα ἐδοξάσθησαν κατὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν ἐπανάστασιν, π. χ. **Μεσολόγγιον**, "Τρίρα, Σπέτσαι, Ψαρά, Δερβενάκια, Γραβιά κτλ. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Kiepert εἰς τὸν χάρτην αὗτοῦ, ἐν τῷ ὅποιώ εὑρίσκομεν. Lamia (Zituni), Aedipsos (Lipso), Amphissa (Salona), Navpaktos (Lepanto), Aegion (Wostitza), Kythira (Zerigo), Gythion (Marathoni), Korinthischer Meerbusen (Golf von Lepento) κτλ. δηλ. ἐκτὸς παρενθέσεως τὰ ἀρχαῖα καὶ γγωστὰ καὶ ἐν παρενθέσει τὰ νέα. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιον συμβαίνει τὸ ἐναντίον, π. χ. Trellos (Hymettus), Liakura (Parnassos), Kastri (Delphi), Dombrena (Thisbe), Dadion (Drymaea), Matapan (Tainaron) κτλ. Καὶ ὅμως τὸ χαρτογραφικὸν τοῦτο τὸ Kiepert σύστημα οὐδεὶς τῶν γεωγράφων Γερμανῶν, "Αγγλων, Γάλλων κτλ. ἐτόλμησε νὰ ἐξελέγξῃ, ώς ἀνα-

γραφομένων ἀναμίξ τῶν ἀρχαίων ὄνομάτων μετὰ τῶν νέων καὶ μόνον εἰχε τὴν τιμὴν νὰ πράξῃ τοῦτο δὲ Ἐλλην κύριος Ν. Πολέτης. Περαίνων δὲ τὴν ἐπὶ τῆς σατανικῆς ταύτης παρατήρησεως τοῦ κριτοῦ μου ἀνασκευήν, δρεῖλω νὰ δηλώσω, ὅτι ἔτι σατανικωτέρα εἶνε ἡ τελευταία πρότασις τῆς παρατηρήσεως ταύτης, ἔχουσα ως ἔξης: «Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν σελ. 82 (51) γράφει:» Νεόκαστρον (Ναυαρίνογ), «δηλῶν οὕτω, ὅτι τὸ ἔτερον τῶν ὄνομάτων εἶνε ἀρχαῖον». Δὲν λέγετε, κύριε συνάδελφε τὴν ἀλήθεια, ως ἐμπρέπει εἰς εὔσυνειδητον λόγιον, διότι περικόπτετε τὴν πρότασιν καὶ καθιστᾶτε αὐτὴν γελοίαν. Ἐγὼ γράφω: «Πύλος, πρωτ. Πυλίας (6 δημ.) ἢ Νεόκαστρον (Ναυαρίνογ). Διατί, σοφὲ κριτά, περικόπτεται τὴν φράσιν καὶ τίς ἔδωκεν ὑμῖν τὸ δικαίωμα νὰ λέγητε, ὅτι οὕτω δηλῶ, ὅτι τὸ ἔτερον τῶν ὄνομάτων εἶνε ἀρχαῖον; Ο Κεῖπερτ γράφει Pylos (Neokastron oder Navarinon). Ἔν τέλει δ' ἐρωτῶ ὑμᾶς, κ. Πολίτα, ἐκ τῶν ὄνομάτων Νέα Μιζέλα (Αμαλιάπολις), ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶνε ἀρχαῖον καὶ ποῖον νέον; Αμφότερα εἶνε νέα, καίτοι τὸ ἐν κεῖται ἐν παρενθέσει.

26) Ψεκτέα δ' εἶνε, ἔξακολουθεῖ δὲ κύριος Πολίτης, κακίζων τὸ γεωγραφικόν μου πόνημα, ἡ παρασιώπησις μεγάλων ἴστορικῶν γεγονότων ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας, μάλιστα δὲ τῆς μεσαιωνικῆς ἴστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Οὕτω ἐν σελ. 61 (39) οὐδὲν λέγει περὶ τῶν Θηβῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, οὐδὲν ἀπολύτως ἐν σελ. 79(50) περὶ τῆς ἈνδραΒΙΔΑΣ, ἢν παραμορφώνει γράφων «'Ανδραβίδης» (διότι οὕτω ἐβάπτισεν αὐτὴν ἡ κυβέρνησις ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀπογραφῇ), οὐδὲν ἐν σελ. 85 (53) ἴστορικὸν περὶ Μονεμβασίας ἢ περὶ Κορώνης σελ. 82 (51), οὐδὲν περὶ τῆς ἀρχαίας Ἐρετρίας σελ. 98 (60), οὐδὲν περὶ τῆς ἐπισημοτάτης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους Θρᾳκικῆς πόλεως Διδυμοτείχου, σελ. 124 (76)».

Βλέπεις καὶ πάλιν ἐγταῦθα, ἔντιμε ἀναγγῶστα, ὅτι δὲ κύριος Πολίτης ἐπῆρε ἀκατάσχετος τὸν κατήφορον καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν σταματήσῃ, διότι ἀνεκάλυψε φοβεράς καὶ θανασίμους ἐλλείψεις. Ἄλλ' δὲ κύριος κριτής λησμονεῖ, ὅτι δὲν συνέγραψα ἴστορίαν τῶν Ἐλληνικῶν πόλεων, ὅπως περιλάβω ἐν αὐτῇ πάντα τὰ γεγονότα, ὅσα συνέβησαν, κατὰ τὴν ἀπαίτησίν του, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, μέσους καὶ νεωτέρους χρόνους, οὐδὲ χῶρον εἴχον νὰ

περιλάβω ταῦτα. "Ινα δὲ πεισθῆς, ἀναγνῶστα, ὅτι ἡ ἀπαιτήσις αὕτη τοῦ κυρίου κριτοῦ κεῖται ἐκτὸς τοῦ θέματος τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας, ἀρκοῦμενοι νὰ σὲ παραπέμψω εἰς τὴν Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Fischer (βλ. Unser Wiesen von der Erde, τόμ. B'. καὶ Γ'. 7te Abt. σελ. 280) καὶ εἰς τὴν Nouvelle Geographie moderne τοῦ Varigny (Europe I, σελ. 40 καὶ ἔξης), ἀτινα σίνε δγκωδέστατα, καὶ ἐπομένως ἐμπεριεῖχον ἀρκετὸν χώρον, ὅπως ἀναγραφῶσι καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ κυρίου Πολίτου, ἃν αὗται ἀπετέλουν θέμα ἐπιστημονικῆς Γεωγραφίας.

«Η Νέα Σπάρτη (4,000 x.), λέγει δ Fischer, ήτις κατὰ τὸ 1834 ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας καὶ ἐπέρεψε τὴν κατάπιωσιν τοῦ παρὸ τὰ δυτικὰ πέρατα τῆς πεδιάδος κειμένου μεσαιωνικοῦ Μεστρᾶ, ἔχει τὴν σημασίαν μόνον πολίσματος, ἐνῷ αἱ Καλάμαι (8,000 x.), η πρωτεύουσα καὶ δικῆ τῆς ἔξαγωγῆς τῆς ἀριστα κακαλλιεργημένης Μεσσηνίας, εἶναι εὔπορος; καὶ ἀνθίσσα ἐμπορικὴ πόλις».»

Περὶ Μονεμβασίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς οὐδέν.—Ο δὲ Varigny περὶ Θηβῶν (σελ. 40) λέγει τὰ ἔξης ὀλίγα :

Thèbes n'est plus qu'un village que traverse une longue rue bordée de petites maisons basses à un seul étage. La ville qui vainquit Sparte à Leuertes et qui, grâce à Epaminondas, fut dix ans la plus puissante de la Crète ne fut plus ensuite, ainsi que le disait Justin, «célèbre que par ses infortunes». Philippe, roi de Macédoine, la prit, Alexandre la detruisit, n'épargnant que la modeste demeure de Pindare. Rome acheva sa ruine.

Οὐδέν ἐπομένως περὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας!! Ἀλλὰ μήπως δ Bursian (Geogr. τόμ. A'. σελ. 224), ὅστις ἐκτενέστατα περιγράφει τὴν τοπογραφίαν τῶν ἀρχαίων Θηβῶν, ἀναφέρει λέξιν τινὰ περὶ τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης ἱστορίας, ἡ περὶ τοῦ χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας; Ἰδοὺ δὲ τί λέγει οὗτος περὶ τῆς πόλεως ταύτης : (τόμ. B'. σελ. 138).

«Wo hier ein Hauptstapelpunkt des levantinischen Handels unp eine der stärksten Küstenfestungen Moreas unter dem Namen Monemvasia (im Abendlande Malvasia) angelegt wurde . . .» Οὐδὲν δὲ ἔτερον ἱστορικὸν περὶ αὐτῆς.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος Philippson, ὑφηγητὴς τῆς γεωγραφίας ἐν Βόνηῃ, ὅστις ἐκτενεστάτην συγέγραψε περὶ Πελοπονήσου γεωγραφικὴν μονογραφίαν (Der Peloponnes. Versuch einer Landeskunde auf geologischer Grundlage), τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κ. Πολίτου οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ' ὅψιν, διότι ἐπαναλαμβάνω, αὗται κεῖνται ἐκτὸς τοῦ θέματος τῆς γεωγραφίας. "Ωστε ἔξαγεται τὸ πόρισμα,

ὅτι ὁ κύριος Πολίτης ἀνέγραψε τὴν παρατήρησίν του ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ὄμοιας, δπως διὰ πολλῶν σφαλμάτων καὶ ἐλλείφεων ἐπιθαρύνη τὴν ἡμὴν γεωγραφίαν καὶ καταδεῖξη αὐτὴν ἀκατάλληλον διὰ τὴν ἐν τοῖς Ἑλλην. σχολείοις διδασκαλίαν, διότι δὲν μετέβαλον αὐτὴν εἰς ἀρχαιολογίαν καὶ ιστορίαν. Δικαιῶ δῆμως αὐτόν, διότι ὡς ἐπιστημονικὴν γεωγραφίαν, πρὸς ἐκμάθησιν τῆς δοτίας ἀπαιτοῦνται κυρίως γεωλογικὰ μελέται, θεωρεῖ τὴν ἀναγραφὴν μυθολογικῶν, ιστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν εἰδήσεων.

27) Ἐν φῶ ἐν σελ. 67 (43) ὥρθως σημειώνει ποῦ ἐγένετο ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, ἐν σελ. 68 (43) λησμονῶν δσα ἔγραψε, λέγει περὶ τῆς Ναυπάκτου, ὅτι εἰνε ὄνομαστὴ διὰ τὴν ναυμαχίαν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ». Ἐγώ, ἔντιμε ἀναγνῶστα, οὐδὲν δυνάμενος νὰ νοήσω ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης τοῦ κυρίου κριτοῦ, ἀρκοῦμαι νὰ ἀναγράψω ἐνταῦθα τὰς σχετικὰς περικοπάς, ὅπως σὺ κρίνῃς περὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. α') σελ. 67 (43) «Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελώου κείναι ἡ νῆσος Ὁξεῖα, παρὰ τὴν ὁποίαν τῷ 1571 Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς κατέστρεψε τὸν στόλον τῶν Τούρκων (Ναυμαχία Ναυπάκτου)»· καὶ β') ὀλίγον κατωτέρῳ: «Ναύπακτος (2,300 κ.) πρωτ. Ναυπακτίας (7 δῆμοι), μετὰ τείχους ἐνετικοῦ, καὶ ὄνομαστὴ διὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ τὴν ναυμαχίαν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ». Δὲν ἐγένετο ἡ Ναύπακτος ὄνομαστή, ἀφοῦ ἡ ναυμαχία Ἰ. τοῦ Αὐστριακοῦ ἐκλήθη ναυμαχία Ναυπάκτου;

28) Σελ. 70 (44) «Περὶ Λαρίσης ὡς μόνη ἀνάμνησις τῆς ἀρχαιότητος φέρεται, ὅτι εἰνε πόλις πελασγική, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ ιατρὸς Ἰπποκράτης». Ἐγὼ ταῦτα ἔθεωρησα ἀρκετὰ διὰ τὴν γεωγραφίαν μου, ὁ κύριος δῆμως Πολίτης, ὅστις εἴνε ἀντιθέτου ἰδιοτυγχασίας καὶ τὴν γεωγραφίαν ἔξετάζει διὰ τοῦ φακοῦ τῆς ιστορίας καὶ ἀρχαιολογίας, ὅχι μόνον τὰ τῆς Λαρίσης εὑρίσκει ἀνεπαρκῆ, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν γεωγραφίαν μου. Ἐν αὐτῇ, κατὰ τὴν γνώμην του, ἔπρεπε ἐκάστης πόλεως καὶ χωρίου τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκθέσω τὴν ιστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄχρι σήμερον καὶ νὰ λησμονήσω, ὅτι συνέγραψα γεωγραφίαν φυσικήν καὶ πολιτικήν. Τὰ δλίγα παραδείγματα ἐκ γαλλικῶν καὶ γερμανικῶν γεωγραφιῶν, ἀτινα ἀνωτέρω ἀνέ-

φερον (σελ. 37) καθιστῶσι καταφανές, ὅτι ἡ γεωγραφία δὲν εἶνε
ἱστορία τῶν πόλεων.

29) «Σελ. 71 (τυπ. 45)» Ιωλκὸς δόποθεν ἐξέπλευσεν ὁ Ἰά-
σων εἰς Κολχίδα «—Πρὸς ταῦτα ὁ κύριος Πολίτης παρατηρεῖ
τὰ ἔξης. «Ἀπὸ τῆς ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ (!!) Ιωλκοῦ ἥτο ἀδύνατον νὰ
γίνῃ ὁ ἔκπλους τῶν Ἀργοναυτῶν· κατὰ τοὺς θετσαλικοὺς μύ-
θους ἀφετήριον τῶν Ἀργοναυτῶν ἦσαν αἱ Ἀφέται, πλησίον τῶν
Παγασῶν, δῆπον ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργώ». — Εἰ καὶ αἱ μυθολογικαὶ
μου γνώσεις εἶνε μηδαμιναὶ συγκρινόμεναι πρὸς τὰς τοῦ σοφοῦ
Ἐλληνος μυθολόγου κυρίου Πολίτου, θὰ καταδεῖξω, ὅτι δὲν ἐπι-
τρέπεται νὰ καλῷμεν τὴν Ιωλκὸν ΜΕΣΟΓΕΙΟΝ, καὶ ὅτι αἱ
Ἀφέται ΔΕΝ ἔκειντο πλησίον τῶν Παγασῶν. Βλ. Στράβ. Γεωγρ.
(ἐλδ. Müller), σελ. 374,33. «Ἡ δὲ Ιωλκὸς κατέσκαπται μὲν ἐκ
παλαιοῦ, ΕΝΤΕΥΘΕΝ δὲ ἔστειλε τὸν Ιάσονα καὶ τὴν Ἀργώ Πε-
λίας (δηλ. ἀπὸ τὴν κατὰ Πολίτην ΜΕΣΟΓΕΙΟΝ Ιωλκὸν ἔστειλεν
ὁ Πελίας τὸ ΚΑΡΑΒΙ Ἀργώ)· ἀπὸ δὲ τῆς ναυπηγίας τῆς Ἀργοῦς
καὶ Παγασάς λέγεσθαι μυθεύουσι τὸν τόπον, οἱ δὲ πιθανώτερον
ἡγούνται τούνομα τῷ τόπῳ τεθῆναι τοῦτο ἀπὸ τῶν πηγῶν, αἱ
πολλαὶ τε καὶ δαψιλεῖς ρέουσι· πλησίον δὲ καὶ Ἀφέται, ως ἐν ἀφε-
τηρίον τι τῶν Ἀργοναυτῶν. Τῆς δὲ Δημητριάδος 7 σταδίους ὑπέρ-
κειται τῆς θαλάττης Ιωλκός». Έν σ. 375,4 «... καλεῖται δὲ καὶ
(δ) συνεχῆς αἰγιαλὸς Ιωλκός» — «Ωστε, ἀφοῦ κατὰ τὸν Στράβωνα
ΕΝΤΕΥΘΕΝ ἔστειλεν δὲ Πελίας τὴν Ἀργώ, εἰς οὐδὲν περιπίπτω
ἔγω ἀμάρτημα, ἐν γράφῳ «δόποθεν ἐξέπλευσεν ὁ Ἰάσων». Ο
Στράβων ὅμως περιπίπτει εἰς σφάλμα, τοποθετῶν τὰς Ἀφέτας
παρὰ τὰς Παγασάς, διότι παρ’ Ἡροδότῳ, ὅστις ἥτο τοῦ Στράβω-
νος ἀρχαιότερος, ἀπαντῶσι χωρία, καταδεικνύοντα, ὅτι αἱ Ἀφέται
πολὺ τῆς Ιωλκοῦ καὶ τῶν Παγασῶν ἀπειχον. Ἡροδ. Μοῦσαι, Βιβ.
Ζ'. Κεφ. 193 «... οἱ δὲ βάρθαροι, ως ἐπαύσατό τε δὲ ἄγεμος καὶ
τὸ κῦμα ἔστρωτο, κατασπάσαντες τὰς νέας ἔπλων παρὰ τὴν
ἥπειρον, κάμψαντες δὲ τὴν ἄκρην τῆς Μαγνησίης ιθέαν ἔπλων
ἔς τὸν κόλπον τὸν ἐπὶ Παγασέων φέροντα. Ἐστι δὲ χῶρος ἐν τῷ
κόλπῳ τούτῳ τῆς Μαγνησίης, ἔνθα λέγεται τὸν Ἡρακλέα κατα-
λειφθῆναι ὑπὸ Ιάσονός τε καὶ τῶν συνεταίρων ἐκ τῆς Ἀργοῦς ἐπ'
ὑδωρ πεμφθέντα, εὗτ' ἐπὶ τὸ κῶας ἔπλων ἐς Αἴαν τὴν Κολχίδα.
ἐνθεῦτεν γὰρ ἐμελλον ὑδρευσάμενοι (μόνον νερὸν νὰ πάρουν) ἐς τὸ

πέλαγος ἀπήσειν, ἐπὶ τούτῳ δὲ τῷ χώρῳ οὔνομα γέγονε 'Αφέται. ἐν τούτῳ ὃν ὄρμον οἱ Ξέρξεω ἐποίεῦντο.» "Ωστε κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ Ἡροδότου αἱ Ἀφέται (ἢ Ἀφεταὶ) δὲν δύνανται νὰ κεῖνται ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, πλησίον τῶν Παγασῶν, αἵτινες ἀπέχουσι τοῦ πορθμοῦ περὶ τὰ 35 χιλιόμετρα, ἀλλὰ πλησίον τοῦ πορθμοῦ τούτου καὶ οὐ μακρὰν τῆς Εὐθοίας καὶ τοῦ Ἀρτεμησίου ἀκρωτηρίου. Καὶ ὁ μὲν κύριος N. Γεωργεύμης (βλ. Θεσσαλία, σελ. 176) ὑποστηρίζει, ὅτι αἱ Ἀφέται πρέπει νὰ τοποθετηθῶσιν, ὅπερ κατ' ἔμμην γνώμην ἀπίθανον, ὅπου νῦν τὸ ἐπίνειον τοῦ Νεοχωρίου, ὅπως ἔξηγηθῇ ἡ παρ' Ἡροδότῳ μνημονευθεῖσα φράσις «ἐνθεῦτεν γὰρ ἔμελλον ὑδρευσάμενοι ἐς τὸ πέλαγος ἀπήσειν». Οἱ δὲ Bursiam (βλ. Geogr. von Griechenland, τομ. A. σελ. 101) τοποθετεῖ ταύτας παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰαντείου ὄρους, ἐφ' οὗ νῦν ὑπάρχει τὸ χωρίον Τρικερί. «... καὶ δυοίως ἐντὸς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, λέγει, πιθανῶς ἐν τῇ ΒΔ γωνίᾳ μεταξὺ Τισαίου καὶ Αἰαντείου, ὁ ὄρμος Ἀφέται, ὃνομασταὶ ως ΣΤΑΘΜΟΣ (als Station) τῶν Ἀργοναυτῶν, ίστορικῶς δὲ γνωσταὶ ως ἀγκυροβόλιον τῶν πλοιῶν τοῦ Ξέρξου μετὰ τὴν ἐπισυμβάσαν καταστροφὴν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Σηπιάδος». Ἔν τῇ αὐτῇ δὲ σελίδῃ σημειοῦ ὁ Bursian, ὅτι ἐσφαλμένως ὁ Στράβων τοποθετεῖ τὰς Ἀφέτας πλησίον τῶν Παγασῶν.

"Οθεν κατὰ τὸν Bursian ὁ ὄρμος Ἀφέται τοποθετεῖται ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ ὑπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Αἰαντείου, ἐπομένως εἰς ἀπόστασιν 30 καὶ πλέον χιλιόμετρων ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου, ἐν ᾧ ἔκειντο αἱ Παγασαί. Ἔνθη δὲ συγγραφεῖς οὗτος ταῦτα λέγει ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του, ἐν τῷ χάρτῃ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπὸ H. Lange, ὅστις ὑπάρχει ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς γεωγραφίας Bursian, σημειοῦνται αἱ Ἀφέται παρὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου ὑπὸ τοὺς μεσημβρινοὺς πρόποδας τοῦ Αἰαντείου ὄρους, ἐκεῖ περίπου, ὅπου νῦν ἐγίρεται φανός, ὑπάρχει δὲ καὶ πηγή, ἐξ ᾧ, ως ἐπληροφορήθην, ὑδρεύονται οἱ κάτοικοι τοῦ Τρικερίου, δηλ. ἐν αὐτῷ τῷ στενῷ τοῦ Τρικερίου, ἀπέναντι τοῦ Ποσειδίου ἀκρωτηρίου (ἀκρ. Σταυρός). Τοῦτο δὲ πράττει ίσως, διότι παρ' Ἡροδότῳ (H' 12) ἀπαντᾷ φράσις, ἣτις δὲν κατανοεῖται ἀλλως, ἢ διὰ τῆς τοιαύτης τῶν Ἀφετῶν τοποθετήσεως. . . «οἱ δὲ γεκροὶ καὶ τὰ ναυήγια ἔξεφορέοντο ἐς τὰς Ἀφετάς,

καὶ περὶ τε τὰς πρώρας τῶν νεῶν εἰλέοντο καὶ ἐτάρασσον τοὺς ταρ-
σοὺς τῶν κωπέων». Ἀν αἱ Ἀφέται ἔκειντο ἐν τῷ Παγασητικῷ
κόλπῳ, καὶ μάλιστα παρὰ τὰς Παγασάς, ἡ καὶ ὅπισθεν τοῦ πορθ-
μοῦ, παρὰ τοὺς Α. πρόποδας τοῦ Αἰαντείου, θὰ ἦτο ἀδύνατον μετὰ
τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀρτεμισίου οἱ νεκροὶ καὶ τὰ ναυῆγα νὰ δια-
νύσσωτι ταχέως ἐν τῇ θαλάσσῃ 70 χιλιομέτρων ἀπόστασιν καὶ νὰ
ἐκφέρωνται εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βόλου, ἐνῷ φυσικώτερον εἴνε νὰ
δεχθῶμεν, ὅτι ἔκειντο παρὰ τὸ στενὸν τοῦ Τρικερίου ἀπέναντι τῆς
Εὔβοιας. (Οπως κατανοήσῃ ταῦτα δὲ ἀναγνώστης, καλὸν εἴνε νὰ
ἔχῃ ἐνώπιόν του καὶ χάρτην τινά).

Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ συγγράμματι δὲ Bursian (σελ. 102) γράφει
περὶ τῆς Ἰωλκοῦ τὰ ἔξης: «Πρὸς δυσμὰς ταύτης (τῆς Δημητριά-
δος) κατέρχεται ἀπὸ τοῦ Πηλίου χείμαρρος, ὁ ἀρχαῖος Ἀναυρος,
ἐντεῦθεν τοῦ δποίου, ἐπτὰ μόνον στάδια μακρὰν τῆς Δημητριά-
δος, ΠΛΗΣΙΟΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ (nahe der Küste) ἔκειτο ἡ
Ἰωλκός, ἡ ἀρχαῖα πρωτεύουσα τῶν Θεσσαλῶν Μινύων καὶ τὸ ἀρ-
χαιότατον ΑΦΕΤΗΡΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ» (Καὶ
ὅμως δὲ κύριος Πολίτης καλεῖ τὴν Ἰωλκὸν ΜΕΣΟΓΕΙΟΝ, ἐνῷ
κατὰ Bursian ὑπῆρχαν ἀφετήριον Ἐλληνικῆς ναυτιλίας!). Διὰ
τοῦτο καὶ ὁ Κομητᾶς ἐν τῇ μυθολογίᾳ του, σελ. 471 (ἀγνοῶ
τίνα δέξιαν κατὰ τὸν κύριον Πολίτην ἔχει τὸ σύγγραμμα τοῦτο)
λέγει: «Ἀραντες οὖν ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ τοῦ νῦν Βόλου ἥλθον εἰς τὰς
Ἀφέτας». Διὰ νὰ γράψῃ ταῦτα δὲ Κομητᾶς, πολλοὺς θὰ εἴχε με-
λετήσει ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Οπως δὲ ἴδιοις ὀρθαλμοῖς βεβαιωθῶ, ἀν δυνάμεθα νὰ καλῶ-
μεν τὴν Ἰωλκὸν ΜΕΣΟΓΕΙΟΝ, ἐπεσκέψθην κατὰ τὸ ληξαν θέρος
τὸν Βόλον καὶ μετέβην καὶ εἰς Ἀνω Βόλον, ὅπου λέγεται, ὅτι εὑ-
ρίσκονται ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἰωλκοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου Ἐπισκοπή,
ὑπερκειμένου τῆς συνοικίας Βλαχομαχαλᾶ ἡ Ἀλλημεριά (Βλ. N.
Γεωργιάδου, Θεσσαλία, σελ. 191, 192 καὶ Baedeker, 1883, σελ.
202). Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου, ἐφ' οὗ νῦν ἐγείρεται ἐκκλησία, το-
ποθετεῖ δὲ Λήκη τὴν Ἰωλκόν, διότι κατὰ τὴν διήγησιν τῶν κατοί-
κων εὑρίσκονται πολλὰ μάρμαρα παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου,
καὶ διότι δὲ Στράβων λέγει, ὅτι ἡ Ἰωλκὸς ὑπέρκειται τῆς Δημη-
τριάδος. Χωρίζεται δὲ δὲ Ἀνω Βόλος τῆς πόλεως Βόλου διὰ ποτα-
μογόνωστου πεδιάδος, 4 τὸ πολὺ χιλιομέτρων πλάτους (10 λεπτὰ

τῆς ὥρ. διὰ τῆς ἀμάξης καὶ 1 ὥρ. ὁδοιπορική), ἵς, οὐδόλως ἀμφίβολον, ὅτι μέγα μέρος ἐσχηματίσθη διὰ προσγώσεων κατὰ τὸ διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰάσονος. Πόλις, λοιπόν, ἡ ὅποια θὰ ἀπειχεῖ τῆς Θαλάσσης ὅσον ἡ Ἀκρόπολις τῶν Πατησίων, δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀποκαλῆται ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, ὅπως δὲν λέγομεν μεσογείους τὴν Κύμην, τὰς Καλάμας, τὸ Ἀλιβέριον, τοὺς Ὡρεούς, τὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας πόλιν τῶν Πατρῶν καὶ τάσας ἄλλας, διλιγιστον ἀπέχοντας τῆς Θαλάσσης. Δὲν εἶνε δὲ ἀμάρτημα γὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ Ἰωλκὸς ἔξετείνετο καὶ μέχρι τῆς Θαλάσσης καὶ ὅτι ὑπῆρχον καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν οἰκίαι πολλαῖ, διότι ἄλλως δὲν ἔξηγεται, διατὶ γὰ λέγη ὁ Στράβων, ὅτι καὶ ὁ συνεχῆς αἰγιαλὸς καλεῖται Ἰωλκός. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ γεωγράφος Par-tsche (Phys. Geog. v. Griech. σελ. 146) καλεῖ τὴν Ἰωλκὸν See-stadt, ἐπεθαλάσττεον, ὅστις πολὺ καλλιτερον τοῦ κυρίου Πολίτου γινώσκει τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν. Μεσόγειοι πόλεις εἶνε ἡ Λάρισσα, αἱ Θῆραι, ἡ Τρίπολις, ἡ Σπάρτη, αἵτινες πολὺ τῆς Θαλάσσης ἀπέχουσιν, οὐχὶ δὲ ἡ Ἰωλκός.

"Οστε, κύριε τῆς Μυθολογίας καθηγητά, οὔτε ἡ Ἰωλκὸς ἦτο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, οὔτε αἱ Ἀφέται ἔκειντο ΠΛΗΣΙΟΝ τῶν ΠΑΓΑΣΩΝ, κάλλιστα δ' εἴχεν ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου ἡ φράσις, «όπόθεν ἔξεπλευσεν ὁ Ἰάσων κτλ.».

30) «Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδῃ (45) ἀντὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἄνευ λόγου τοὺς στίχους τοῦ Ρήγα, οὓς πρὸ διλέγων σελίδων 53 (35) ἀνέγραψε, προτιμότερον θὰ ἥτο ἀν ἔλεγεν διλίγας λέξεις περὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Φερῶν ὑπὸ τὸν τύραννον Ἰάσονο». Διὰ γὰ σᾶς εὐχάριστήσω, κύριε κριτά, ἐπρόσθεσα τὴν φράσιν «ἀκμάσασαι ἐπὶ τοῦ τυράννου Ἰάσονος (374—370 π. Χ.)», περισσότερα δύμως δὲν ἡδυνάμην γὰ μεταφράσω ἐκ τοῦ Baedeker. Παιδαγωγικωτέραν δύμως εὑρίσκω τὴν φράσιν «πατρὶς δὲ τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως Ρήγα τοῦ Φεραίου, τοῦ ἐνθουσιώδους ποιητοῦ τῶν στίχων:

καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ

παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβία καὶ φυλακή».

παρὰ ὅτι ἡκμασαν ἐπὶ τοῦ τυράννου Ἰάσονος.

31) "Οσα ἀμέσως κατωτέρω λέγει ὁ κύριος Πολίτης περὶ τῆς κτίσεως τῶν Καλαμῶν εἴνε δρθὰ καὶ εὐχαριστῶ αὐτόν. Τὴν ση-

μείωσιν ὅμως αὐτοῦ «Ἐγένοντο ὅμως καὶ ἄλλα ἀξια λόγου γεγονότα ἐν Καλάμαις καὶ δὴ ἡ ἔκρηξις ἐν αὐτῇ τῇς ἐπαναστάσεως τῇ 23 Μαρτίου» δὲν δύναμαι νὰ διέλθω ἀπαρατήρητον. Οὐδὲν περὶ τοῦ ἀξιομνημονεύτου τούτου γεγονότος ἀναφέρω, διότι δὲν συγγράφω ἴστορίαν, ὅπως διασαφήσω ποὺ ἐγένετο ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως, ἀρκούμενος εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς κοινῶς ἀποδεκτῆς γενομένης κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγίᾳ Λαύρᾳ τῇ 25 Μαρτίου 1821. Δὲν ἐναπόκειται εἰς τὸν γεωγράφον νὰ δρίσῃ, ποῦ ἐγένετο ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ καὶ οἱ ἴστορικοὶ δὲν δύνανται νὰ πράξωσι τοῦτο. Ο ἀξιμυηστος **Παπαρρηγόπουλος** ἐν τῇ ἴστορίᾳ αὐτοῦ (τόμος Ε. σελ. 721) λέγει τὰ ἔξης. «Περὶ τοῦ ζητήματος ποῦ, κατὰ ποιαν ἀκριβῶς ἡμέραν καὶ διὰ τίνων ἐξερράγη κατὰ πρώτον ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπανάστασις ἐγράφησαν πολλὰ ὑπὸ **ΤΟΠΙΚΩΝ ΦΙΛΟΤΙΜΙΩΝ**. Καὶ κατωτέρω περὶ τὸ τέλος τῆς αὐτῆς σελίδος: «δεν ἐδίστασε δὲ ὁ Παπαφλέσσας, νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκρίτους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, τὸν Ζαΐμην, τὸν Λόγυτον, τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, ὅτε οὗτοι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου 1821 συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου περὶ τὸ Αἴγιον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζούμενης ρωσικῆς συνδρομῆς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐταλαντεύοντο ἔτι, ἀλλ' ὁ Φλέσσας καταπείσας τὸν Ν. Σολιώτην νὰ τολμήσῃ τὰς ΠΡΩΤΑΣ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαθρύτων ἔχθροπραξίας (16 Μαρτίου), περιήγαγε τὸν Ἀσημάκην Ζαΐμην καὶ κατόπιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ρεῦμα». Ἐν σελ. 728 «Ἡ πρώτη πρὸς συμπύκνωσιν τῶν μερικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης Πετρόμπεϊ, ὃστις προθύμως δράξας τὰ ὅπλα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 καὶ προελάσας ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ, ἐκυρίευσε τῇ 23 τὰς Καλάμας». — Γνωστὸν δ' ἀλλοθεν τυγχάνει, ὅτι οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τῇ 22 Μαρτίου, εἰσῆλθον δὲ εἰς τὴν πόλιν ὁ Παπαδιαμαντόπουλος καὶ λοιποί, ἔψυγον δὲ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι εἰς Ἐπτάνησον. Ο δὲ συγάδελφος κύριος **Κυρολίδης** ἐν τῇ ἴστορίᾳ τοῦ **IΘ' Αιώνος** (τόμ. Β' σελ. 243) λέγει: «Ἄλλ' ἡ ἔκρηξις προῆλθεν ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ γεγονότων τυχαίων καὶ σχεδὸν ἀπροσδοκήτων. «Οταν ὅλη εὕφλεκτος συσσωρευθῆ, λέγει ὁ Τρικούπης, σπινθῆρ

ἀρκεῖ νὰ πέσῃ καὶ τὴν ἀνάπτει. Τοιοῦτόν τι συνέβη ἐν Πελοποννήσῳ παρὰ τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν δὲων. Μία πρόποσις ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τοῦ γηραιοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη ἐν Κερπινῇ, μία καθ' ὅδὸν προσθολὴ ἀσήμαντος ἐκ μέρους δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον Τούρκου ὑπαλλήλου φέροντος χρήματα τοῦ δημοσίου εἰς Τριπολιτσάν ἐπήμεγκε τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος». «Ωστε, κύριε Πολίτα, δὲν εἶνε δρόθυν νὰ λέγωμεν, ὅτι ἐν Καλάμαις ἐγένετο ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει τὴν παρασιώπησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου νὰ θεωρῆτε ὡς ἔλλειψιν καὶ σφάλμα γεωγραφικόν. Χρονολογία τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως κεῖται μεταξὺ τῆς 16 καὶ 23 Μαρτίου 1821.

«Οσα δ' ἀκολούθως λέγει ὁ κ. Πολίτης περὶ Ἀνδρούσης, Μαυρομματίου, κτίσεως Μιστρᾶ, ἀλώσεως Τριπόλεως (διαφορὰ 5 ημερῶν, διότι τὸ 8 μετεμορφώθη εἰς 3), Τεγεατῶν καὶ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου, ἔλαθον ἐν μέρει ὑπ' ὄψιν καὶ εὐχαριστῶ αὐτὸν εἰλικρινῶς διὰ τὰς παρατηρήσεις του.

32) Σελ. 38 (26). «Οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Βάσκοι εἰνε λείφανα παναρχαίων τῆς Εὐρώπης κατοίκων». Ο κύριος Πολίτης παρατηρεῖ: «Οἱ Κελτοὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τοὺς Βάσκους, ἀλλὰ εἰνε ἴστορικὸν ἔθνος, ἀναμφισβητήτως ἀνήκουν εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν.» Καὶ πάλιν ἀκατανότος ἡ παρατήρησις αὗτη τοῦ κυρίου Πολίτου, ὅστις φαίνεται δὲν ἀνέγγυωσεν ὀλόκληρον τὸ πόνημά μου. Ἐν τῷ κειμένῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ὅμοεθνιῶν, αἵτινες κατοικοῦσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἐν τέλει δ' ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Βάσκοι εἰνε λείφανα ἀρχαίων τῆς Εὐρώπης κατοίκων, ὅπερ δὲν δηλοῖ, ὅτι οἱ Κελτοὶ ἔχουσι κοινόν τι πρὸς τοὺς Βάσκους, οὐδ' ὅτι οἱ Κελτοὶ δὲν εἰνε ἴστορικὸν ἔθνος, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι εἰνε λείφανα ἀρχαίων λαῶν, διότι οἱ μὲν Κελτοὶ ἀνέρχονται νῦν εἰς δύο μόνον ἐκατομμύρια, οἱ δὲ Βάσκοι εἰς 500 χιλ. Εἶνε δ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἔθνη πανάρχαια, διότι διὰ μὲν τοὺς Κελτοὺς ὁ Pierers ἐν τῷ λεξιῶ του (τόμ. 8^{ος} σελ. 272) λέγει:

Die Kelten sind der zu den Zeiten der vorhistorischen Völkerwanderungen am weitesten nach W. vorgedrungene indogermanische Volksstamm. Τις σᾶς εἴπε, κ. χριτά, ὅτι δὲν εἰνε ἴστορικὸν ἔθνος; Διὰ δὲ τοὺς Βάσκους ὁ Damiel ἐν Lehribeb. d. Geogr. σελ. 183 λέγει:

Die Basken· nachkommen der alten Herer, der Urbewohner Spaniens. . . .

33) Σελ. 39 (27) «"Ορια τῆς Ἑλλάδος πρὸς Ν. καὶ Δ. τὸ Ιόνιον πέλαγος καὶ ἡ Ἡπειρος". Ο κύριος Πολίτης παρατηρεῖ: «παραλείπονται ἐκ τῶν πρὸς Β. ὄριων ἡ Ἡπειρος καὶ ἐκ τῶν πρὸς Ν. τὸ Κρητικὸν πέλαγος». — Η παρατήρησις αὕτη, κύριε κριτά, καταδεικνύει, ὅτι ὅταν ἐγράφετε τὰς σοφάς σας παρατηρήσεις διὰ τὴν γεωγραφίαν μου, οὐδένα ἐνώπιον σας εἴχετε χάρτην. Κρεμάσατε, παρακαλῶ, εἰς τὸν τοῦχον τοῦ σπουδαστήριου σας χάρτην τινὰ τῆς Ἑλλάδος κοινότατον, λάβετε πυξίδα εἰς τὴν χεῖρα καὶ ἔξετάσατε αὐτὸν μετὰ προσοχῆς. Εἰμὶ βέβαιος, ὅτι θὰ ὁμολογήσητε τὴν πλάνην σας, διότι θὰ ἴδητε, ὅτι ἡ Ἡπειρος ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν ὄριον τοῦ νομοῦ τῆς Ἀρτης, οὐδαμοῦ δὲ πρὸς Β. ὄριζει τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Περιττὸν δ' ἦτο νὰ θέσω ώς Ν. τοῦ κράτους ὄριον τὸ Κρητικὸν πέλαγος, διότι ώς Α. ὄριον δλοκλήρου τοῦ Κράτους τίθεται τὸ Αίγαον, ἐν τῷ ὅποιῳ αἱ Κυκλαδες νῆσοι καὶ οὗτινος τυμήματα τὸ Κρητικὸν καὶ τὸ Μυρτώον πέλαγος. Ο θέλων ὅμως νὰ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ἔθεσα ώς ὄριον καὶ τὸ Μυρτώον καὶ τὸ Ικαριον πέλαγος καὶ τὸν κόλπον τῆς Κυπαρισσίας καὶ ὅτι ἄλλο θέλει.

34) (Σελ. 48 (32). «Ἐν τῇ ἀναγράφῃ τῶν Ἑλλην. σιδηροδρόμων παραλείπονται δλως οἱ θεσσαλικοὶ σιδηρόδρομοι (Βόλου, Λαρίσσης, Τρικκάλων) (γρ. κ. Πολίτα, **Καλαμπάκας**) καὶ οἱ σιδηρόδρομοι Ἀθηνῶν, Πύργου, Κατακώλου καὶ Καλαμῶν. Ἐπίσης εἰς τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας δὲν ἀναφέρονται καὶ οἱ τροχιόδρομοι». Ο κύριος Πολίτης δὲν λέγει ἀληθῆ. Ἰδοὺ πῶς ἔχει τὸ κείμενον: «καὶ σιδηρόδρομοι ἐστρώθησαν (670 χιλμ.) διὰ τῶν ὅποιων συνδέονται αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῆς Κορινθου, Πατρῶν, Πύργου, Ολυμπίας, Ἀργους, Ναυπλίου, Τριπόλεως, Λαυρείου καὶ τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τοῦ Ἀγρινίου καὶ Κρυονερίου· καὶ νέαι σιδηραῖ ὄδοι εὐρίσκονται ἐν κατασκευῇ, δι' ὧν θὰ συνδεθῶσιν αἱ Ἀθῆναι καὶ μετὰ τῆς Λαρίσσης (248 χιλμ.) καὶ τῶν Καλαμῶν, δι' ὁδοντωτοῦ δὲ καὶ τὰ Καλάβρυτα». Ωστε ἐκ τῶν μεγάλων σιδηροδρομικῶν ἀρτηριῶν παρελειφθη ἀληθῶς ἡ θεσσαλίκη, ἣν ὅμως ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῆς Θεσσαλίας (σελ. 44 καὶ 45) ἐκτενῶς περιγράφω. Τὰς μικρὰς δὲ γραμμὰς Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, καὶ Πύργου—Κατακώλου, παρέλειψα μὲν ἐν τῇ περὶ συγκοινωνίας παραγράφω ταύτη ώς καὶ τοὺς τροχιοδρόμους Ἀθηνῶν καὶ

Πειραιῶς καὶ τοὺς σιδηροδρόμους Ἐργαστηρίων καὶ Κυπριανοῦ μετὰ τῆς Καμαρέζης κτλ. ἐν Λαυρείῳ, δὲν παρέλειψα ὅμως αὐτοὺς ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῶν πόλεων τούτων (σελ. 38 καὶ 49). Ὡστε ὅσα δικαθητής περὶ σιδηροδρόμων δὲν ἔμαθεν ἐν τῇ παραγγράφῳ ταύτῃ, θὰ μάθῃ ἀκολούθως ἐν τῇ τοπογραφίᾳ. Ἀν ἔπραττον τοῦτο, πιθανὸν νὰ με ἐκάπιζε, διότι δἰς θὰ ἐνέφερον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα.

35) Σελ. 49 (32). «Ἐν τοῖς περὶ ἐκπαιδευτηρίων παραλείπονται τὰ ἴδιωτικὰ σχολεῖα καὶ αἱ γεωργικαὶ σχολαὶ. Ἐν δὲ τοῖς περὶ πρωτοδικείων παραλείπεται τὸ τοῦ Βόλου». Εἰς τὴν πρώτην παρατήρησιν ἀπολογοῦμαι ἀπαντῶν ὅτι, ἀν ἔγραφον περὶ ἴδιωτικῶν σχολείων, ἔπρεπε πάντα ν' ἀναφέρω, νὰ μὴ παραλείψω δὲ μηδὲ τὸ τοῦ κυρίου Δερίου καὶ ἄλλων ἀξιοτίμων διευθυντῶν. Εἰς τὴν δευτέραν δὲ, ὅτι δὲν ἔχει δίκαιον δικύριος Πολίτης, ὅστις, φαίνεται, δὲν ἀνέγγιγε τὸ κείμενόν μου καλῶς, διότι γράφω ἐν σ. 45 : «διὰ σιδηρᾶς ὁδοῦ συνδεομένη (ἡ πόλις Βόλος) μετὰ τῆς Δαρίσσης καὶ Καλαμπάκας, καὶ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Δημητριάδος καὶ πρωτοδικείου». Άλλὰ ταῦτα αὐστηρῶς ἔξεταζόμενα, κεῖνται ἐκτὸς τῆς γεωγραφίας (παράβλ. γεωγραφίας Γερμανῶν καὶ Γάλλων).

36) Σελ. 51 (34). «Ἐξηγεῖ ἄνευ λόγου τί σημαίνει δραχμή» «1 δρ.=1 φρ.» Ἀπίντησις: «Διὰ νὰ δύνανται οἱ μαθηταὶ εὐχερῶς νὰ συγκρίνωσι τὴν νομισματικὴν μονάδα τῶν ἄλλων τοῦ κόσμου ἐθνῶν, ἡτις παραθάλλεται πρὸς τὸ φράγκον. Ἡ σύγκρισις δὲ αὕτη ἀναφέρεται βεβαίως ἐπὶ τῆς χρυσῆς δραχμῆς, ἡτις κατὰ τὴν σύμβασιν ἰσοῦται πρὸς ἐν φράγκον. Ἀν δὲ διακυριάνηται ἔνεκα ἄλλων λόγων ἡ ἀξία τῶν χαρτονομισμάτων, εἰς τοῦτο δὲν πταίει δι γεωγράφος, οὐδὲ ἐπιτρέπεται αὐτῷ ν' ἀναγράψῃ τοιαῦτα θέματα. Άλλὰ μήπως καὶ αὐτὰ τὰ χαρτονομισμάτα δὲν καταργοῦσι τὴν νομισματικὴν ταύτην διακύμανσιν, γράφοντα ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς π.χ. 100 δραχμαῖ, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ 100 francs;»

37) Σελ. 53 (35) «Πολλῶν βαρβάρων λαῶν Σλαύων, Βουλγάρων, Ἀράβων, Ἐνετῶν, καὶ Γενουησίων». Διατί ἡ παρατήρησις αὕτη; Ἰσως, διότι οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν πεπολιτισμένοι.

38) Σελ. 55 (36) «Παριστάνει, λέγει ὁ κύριος Πολίτης, ὡς καταργηθεῖσας τὰς ἐπαρχίας καὶ ἐκ τούτου ὁρμώμενος προσγράφει μετὰ τὸ ὄνομα ἑκάστης πρωτευούσης ἐπαρχίας ὅτι εἶνε πρωτεύοντα τῆς πρώην ἐπαρχίας δεῖνος. Άλλὰ δὲν εἶνε πάντοτε

όμολογος έαυτῷ (πρέσεξε ἀναγγώστα εἰς τὴν ἀνακάλυψιν). Διότι, προσθέτει ὁ κύριος Πολίτης, ἐν μὲν τοῖς νομοῖς Ἐπτανήσου ἀναφίνονται πάλιν αἱ ἐπαρχίαι ὡς ὑφιστάμεναι (ψευδές!), ἐν δὲ τοῖς περὶ Μεγαλοπόλεως παραλείπει νὰ σημειώσῃ, ὅτι εἶνε πρωτ. ἐπαρχίας καὶ ἐκ πόσων δήμων (φοβερόν!) ἀπατελεῖται αὕτη». «Οπως κρίνῃ ὁ ἀναγγώστης δικαίως, παραθέτω περικοπὰς ἐκ τοῦ κειμένου, διότι φαίνεται, ὅτι ὁ κύριος κριτής δὲν ἡδυνήθη ν' ἀναγγώσῃ καλῶς τὸ κείμενον, ἀν καὶ ᾧτο κάλλιστα γεγραμμένον, καὶ περιέπεσεν εἰς τοιαύτας ἀδίκους κρίσεις. Ἰδοὺ τί γράφω ἐν σελ. 36 (τοῦ τυπωθέντος):

« § 18. **Διοικητικὴ διαιρεσις.** Κατὰ τὸν νέον νόμον τὸ Ἐλλην. Βασίλειον διαιρεῖται εἰς 16 νομοὺς καὶ 443 δήμους. Κατὰ τὸν παλαιότερον νόμον ἔκαστος νομὸς διηρεύτο εἰς ἐπαρχίας, αἵτινες ἐν ὅλῳ ἦσαν 68.» Ταῦτα δὲ γράφων, δὲν παρέλειψα ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τὰς ἐπαρχίας, ἔνεκα τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἐκλογικῶν, δικαστικῶν κτλ. διαιρέσεων, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου. Ἰδοὺ δὲ τί λέγω π. χ. α'.) διὰ τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας (σελ. 36): «διαιρεῖται δὲ ὁ νομὸς εἰς 37 δήμους, οἵτινες ἀπετέλουν πρὶν τὰς ἐπαρχίας Ἀττικῆς, Αἰγίνης, Μεγαρίδος, Δεβαδείας καὶ Θηβῶν.» Ε') διὰ τὸν νομὸν Εύβοίας (σελ. 60): «καὶ διαιρεῖται εἰς 24 δήμους, οἵτινες πρὶν ἀπετέλουν 4 ἐπαρχίας (Χαλκίδος, Καρυστίας, Ξηροχωρίου καὶ Σκοπέλου). Οὕτω ὥν πάντοτε δόμολογος ἐμαυτῷ, περιγράφω καὶ τοὺς νομοὺς τῆς Ἐπτανήσου ὡς ἔξης: Νομὸς Κερκύρας (σελ. 65 τυπ.), «καὶ διαιρεῖται εἰς 22 δήμους, οἵτινες πρὶν ἀπετέλουν 3 ἐπαρχίας (Κερκύρας, Παξών καὶ Λευκάδος)». Νομὸς Κεφαλληνίας (σελ. 66) «διαιρεῖται εἰς 20 δήμους, οἵτινες πρὶν ἀπετέλουν 4 ἐπαρχίας (Κραναίας, Πάλλης, Σάμης καὶ Ἰθάκης)». Νομὸς Ζακύνθου σελ. 67 «Ἀποτελεῖ μετὰ τῶν πρὸς Ν κειμένων νηυδρίων Στροφάδων ἔνα νομὸν (καὶ μίαν ἐπαρχίαν), διαιρούμενον εἰς 10 δήμους.» Ἐκ τῆς πιστῆς ταύτης ἀντιγραφῆς καταφαίνεται, ὅτι ὁ κύριος Πολίτης δὲν ἀνέγνωσεν μετὰ προσοχῆς τὸ βιβλίον μου, τὸν εὐχαριστῷ ὅμως εἰλικρινῶς διὰ τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν ἔλλειψιν τῶν δήμων τῆς Μεγαλοπόλεως κτλ. Ωστε, κ. Πολίτα, ἡ τελευταία φράσις τῆς παρατηρήσεώς σας. «Διότι ἐν μὲν τοῖς νομοῖς Ἐπτανήσου ἀναφίνονται πάλιν αἱ ἐπαρχίαι ὡς ὑφιστάμεναι» εἶνε ψευδής.

39) Σελ. 56 (37). «*Αἱ Ἀθῆναι κεῖνται κατὰ τὸν συγγραφέα (παρατηρεῖ ὁ κ. Πολίτης) μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Λυκαβητοῦ.*» Επειδὴ φαίνεται ὑμῶν τοῦτο παράδοξον, κύριε συνάδελφε, ἀνάθητε ἐπὶ τοῦ Λυκαβητοῦ, ὅπόθεν θὰ ἴδητε, ὅτι τὸ πλεῖστον καὶ τὸ σημαντικώτατον τῆς πόλεως μέρος κεῖται μεταξὺ τῶν δύο τούτων λόφων. Πρὸ εἰκοσαετίας δὲ ὁλόκληρος ἡ πόλις ἔκειτο ἐν τῇ κοιλάδι, ἥτις περιορίζεται ὑπὸ τῶν μνημονεύθεντων τούτων λόφων. Λυκαβητὸς δὲ δὲν εἶνε μόνον ἡ κορυφὴ τοῦ Ἄγ. Γεωργίου, ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ὑδάτων ἀποχωρισθέντες λόφοι. Στρέφη καὶ Σχιστοῦ. Οἱ δὲ λόφοι Ἀρειος Πάγος, Μουσῶν κτλ. ἀνήκουσιν εἰς τὸν αὐτὸν τῆς Ἀκροπόλεως δρεινὸν ὄγκον, οἵτινες τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ὑδάτων διεμελίσθησαν εἰς διαφόρους χθαμαλὰς κορυφάς.

40) Σελ. 58 (38) «*Ἀναγράφων (λέγει ὁ κ. Πολίτης) τὰ οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν, ἐξ ὧν δὲν παραλείπει οὐδὲ τὸ Ἀμαλειον, λησμονεῖ πολλὰ καὶ ἄξια λόγου, οἷον τὴν Βουλήν, τὸ Χημεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ Βαρβάκειον καὶ τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον. Ἐν γένει δὲς ἡ περιγραφὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶνε πενιχρά (οἷα ἀμάθεια τοῦ συγγραφέως!). Οὔτε μουσεῖα ἀναφέρονται, οὔτε ἐκπαιδευτήρια (τίνα;), οὔτε αἱ ξέναι σχολαὶ, οὔτε ἡ γεωργική, οὔτε ὁ βοτανικὸς κῆπος, οὔτε τὰ νοσοκομεῖα (τρομεραὶ παραλείψεις!). Καὶ ἐγὼ πρὸς ταῦτα προσθέτω, οὔτε ἡ Ἀβερώφειος σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, οὔτε τὸ ὄφθαλμοῖστρεῖον, οὔτε ἡ ἀστυκλινική, οὔτε τὸ φυσιολογεῖον, οὔτε τὸ δημαρχεῖον, οὔτε ἡ ἀστυνομία, οὔτε τὰ ἐργοστάσια τοῦ ἡλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ τοῦ φωταερίου οὔτε . . . οὔτε.—Οἱ ἀναγνώστης ὅμως, ὅπως κρίνῃ ἂν ἡ περιγραφὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶνε πενιχρά, ἢς παραβάλῃ ταύτην πρὸς τὴν τοῦ Βερολίνου, ἢν μεταφράζω ἐκ τῆς γεωγραφίας Seydlitz (Ausg. B. σελ. 149). Ἐκ ταύτης θὰ βεβαιωθῇ, ὅτι ἡ ἐμὴ περιγραφὴ τῶν Ἀθηνῶν σχετικῶς εἶνε πλουσιωτάτη, καὶ ὅτι αἱ ἀπαντήσεις τοῦ κυρίου Πολίτου δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν γεωγραφίαν. ἀλλ’ εἰς ὁδηγόν τινα ὁδοιπορικόν.*

Βερολίνον (1,315,000 κ.) πρωτ. τοῦ γερμ. κράτους καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσίας, περώτη καθέδρα, κειμένη μὲν ἐπὶ ἐρήμῳ, ἀμμώδους καὶ ἔλατους, εἰσέτι δὲ καὶ ἀραιὰ κατώκημένης χώρας, παρὰ πλωτὸν ὅμως ποταμόν, τὴν Σπρέον, καὶ διώρυχας μεταξὺ Ἐλεας καὶ Ὁδέους καὶ αὐτοῦ τοῦ Οὐίστούλα, διὰ τῶν δποίων ἤδυνατο ν' ἀναπτυχθῆ μεγίστη διὰ τὴν πόλιν ποταμία συγκοινωνία. Ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Μέσης Μάρκης κατέστησε τὴν πόλιν πρωτεύουσαν τῆς Μάρκης Βραυδερού, καὶ μετά τῆς προκοπῆς τῆς Χοεντζόλερ - Βραυδεμβούργου δυνάμεως,

μετά τῆς ιδρύσεως τοῦ πρωσσικοῦ κράτους, ἀκολούθως τῆς τοῦ γερμανικοῦ τελωνιακοῦ δεσμοῦ καὶ τῆς βορειογερμανικῆς διμεσπονδίας καὶ τέλος τῆς ιδρύσεως τοῦ γερμανικοῦ κράτους ἐμεγαλύθη ἡ σημασία τῆς πρωτευούσης κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν. Οὕτω τὸ Β., σύτινος ἡ ἐπίκαιρος θέσις ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ βορειογερμανικοῦ βαθυπέδου καὶ εἰς μικρὰν τῆς θαλάσσης ἀπόστατιν κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐλαύνει μεγάλην σημασίαν, κατέστη ἡ σημαντικωτάτη μεσόγειος ἐμπορικὴ πόλις τῆς Εὐρώπης, τὸ κέντρον τοῦ μεγάλου σιδηροδρομικοῦ δικτύου τῆς Μέσης Εὐρώπης, καὶ, κυρίως ἔνεκα τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀκτινοειδῶν διεύθυνσιμένων διωρύχων, λεωφόρων καὶ σιδηροδρόμων, ἡ μεγαλοπεπεστάτη βιομήχανος πόλις οὐ μόνον τοῦ γερμανικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἀπόστη τῆς ἡπείρου. Τέλος τὸ Βερολίνον εἶναι τὸ ἀκτινοβολοῦν κέντρον τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν (μέγιστον τῆς Γερμανίας πανεπιστήμιον, ἀκαδημίατι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐταῖρείς γεωγραφίας κτλ.) καὶ κατὰ τοῦτο ἔξασκετ ἐπὶ μεμακρυσμένων χωρῶν μεγάλην ἐλκτικὴν δύναμιν». — «Οστε τίποτε δὲν ἀναφέρεται ἐξ ὅσων ἀπαίτει ὁ κύριος Πολίτης, ἄτινα εὗτος θεωρεῖ ὡς γεωγραφίας θέματα.

Πρὸς ἐπίρρωσιν δὲ τῶν λόγων μου ἡδυνάμην νὰ παραθέσω καὶ τὰ περὶ **Παρισίων** ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ Seydlitz γεωγραφίας, ἐν οἷς δὲ ἀναγνώστης δὲν θὰ εὑρῃ περιγραφὴν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ κυρίου κριτοῦ, παραλείπω ὅμως ταύτας, διότι πολὺ ἥθελον ἐπεκταθῆ. Μόνον εἰς ἐγκυλοπαιϊκὰ λεξικὰ καὶ εἰς ὅδηγοὺς Baedeker ἀναφέρονται πάντα ὅσα ἀπαίτει ὁ κύριος Πολίτης, ὡς καὶ τὰ **καφενεῖα καὶ ξενοδοχεῖα καὶ ζυθοπωλεῖα κτλ.**

41) «Ἐν σελ. 78 (τυπ. 49) ἴστορεῖ (λέγει δι' ἐμὲ ὁ κ. Πολίτης), ὅτι τὸ Μέγα Σπήλαιον «έσωθη ὡς ἐκ θαύματος» ἀπὸ τῆς προσβολῆς τοῦ Ἰερατήμ. τὸ 1827, ἐν φῶφειλε μᾶλλον νὰ ἔξαρῃ τὴν ἡρωΐκην ἄμωμαν (βεβαίως διὰ «ληχυθωδῶν» λόγων) τῶν μονυχῶν καὶ τῶν περιοίκων. Καθ' ὅλου δὲ πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου ἐπιλαμβάνεται πάσης εὐκαιρίας, ὅπως διατρανώσῃ ὁ συγγραφεὺς EN OΥΓ ΔΕΟΝΤΙ τὴν θεοσέβειαν αὐτοῦ· τὸ αὐτὸν εἰρήσθω καὶ περὶ τῶν ἐνθουσιωδῶν παρεκκολῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος (ὧς ἐν σελ. 53, 54, 55, 68) μετ' ἀπροσδιογύσων (!) μᾶλιστα παρεμβολῶν στίχων καὶ ποιημάτων. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην εἶνε αἰσθημα, ὅπερ αὐτόματον (!) πρέπει νὰ ΑΝΑΘΡΩΣΚΗ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ μαθητοῦ διὰ καταλλήλου ἐκθέσεως τῶν πραγμάτων (!!). Ἀντὶ δέ, ἔξακολουθεῖ ὁ κ. Πολίτης, νὰ «ὑπεκκαύσωσι ψυχραίνοσι (!) μᾶλλον τὸ αἰσθημα τοῦτο οἱ ΛΗΚΤΘΩΔΕΙΣ (γρ. κύριε κριτά, «ληχύθειοι» ἢ «ληχύθιοι» κατὰ τὰ λεξικὰ) περὶ φιλοπατρίας λόγοι. Πρὸ πάντων δὲ ἀξιοκατάκριτον θεωροῦμεν τὸν ταπεινὸν (!!) διασυρμὸν τῶν ἀντιζήλων ἐθνῶν. Πᾶν ἄλλο ἢ μῆσος πρὸς τοὺς Βουλγάρους θὰ ἐμπνεύσωσιν οἱ περὶ τούτων λόγοι τοῦ συγγραφέως». Ταῦτα λέγει ὁ κύριος Πολίτης, παραθέτων ἐν τέλει

πρὸς πίστωσιν καὶ ἀπόσπασμα ἐκ τῆς γεωγραφίας μου, ὅπερ κατωτέρω καὶ ἐγὼ θέλω ἀναγράψει. "Οθεν κατὰ τὸν δεινὸν καὶ περὶ τὴν «παιδαγωγικὴν» κύριον Πολίτην θανάσιμα τῆς γεωγραφίας μου ἀμαρτήματα εἶνε ἡ «θεοσέβεια», ἡ «φιλοπατρία» καὶ ὁ «διασυρμὸς» τῶν Βουλγάρων. Καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων κατηγοριῶν θ' ἀπαντήσω ἀμέσως.

A'. **Η Θεοσέβεια.** "Οταν ὁ φυσιογνώστης διὰ μαθητὰς τρυφερᾶς ἡλικίας περιγράφῃ τὴν πάγκαλον δημιουργίαν, μέλημα αὐτοῦ σημαντικὸν εἶνε ν' ἀνυψοῖ τὸν νοῦν τῶν παιδῶν μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Πλάστου, τοῦ δημιουργήσαντος τὴν φιλόστοργον καὶ ἀγαθὴν φύσιν, ἐν ᾧ εἰς καὶ μόνος δεσμὸς κυριαρχεῖ, ὁ τῆς ΑΓΑΠΗΣ.

"Ο ἀείμνηστος διδάσκαλος καὶ θεῖός μου **Ηρ. Μητσόπουλος** ἔλεγεν, «ὅτι ὁ τὴν ἀγαθὴν φύσιν σπουδάζων, ἐν ᾧ ἡ ἀλήθεια βασιλεύει, γίνεται ἀγαθότερος καὶ θεοσέβεστερος καὶ βελτιοῦ καὶ ἀγαθύνει τὴν καρδίαν αὐτοῦ». Ὁ δὲ διάσημος ἀστρονόμος καὶ ποιητὴς συγχρόνως **Μαξέντερος** ἔγραφεν ἐν τινι αὐτοῦ ποιήματι: «Οὐ μόνον εἰς σφαίρας ἀφηλίους ἐν τῇ κινήσει τοῦ μεγάλου σου παγκοσμίου ὀρολογίου δύναται ὁ ἄνθρωπος, ὁ υἱὸς τῆς γῆς νὰ ΣΕ θαυμάσῃ, ἀλλὰ καὶ πέριξ αὐτοῦ, διότι πανταχοῦ ὑπάρχουσιν ἵγην τῆς ἀγαθότητός σου». Ἐκαστον ἄνθος, ἐκαστος σκώληξ δύναται νὰ διδάξῃ πόσον θαυμάσιος εἰσαι, ὡς Δημιουργὲ τῆς φύσεως». — Οἱ φυσιοδῖφαι, κύριες κριτά, ἐρευνῶντες τὰ μυστήρια τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ διδάσκοντες τὴν θείαν ἀλήθειαν, εἶνε οἱ θεοσέβεστατοι τῶν ἀνθρώπων, οὓς δυστυχῶς μόνον ἐν Ἑλλάδι παραγνωρίζουσιν, ἡ δὲ σπουδὴ τῆς φιλοστόργου φύσεως εἶνε μάθημα διδακτικώτατον καὶ παιδαγωγικώτατον, ὅπερ μόνον παρ' ἡμῖν περιφρονεῖται καὶ κάκιστα καὶ ἀτελέστατα ἐν τοῖς σχολείοις διδάσκεται. «Τὸ μυστηριῶδες» δ' ὑμῶν παιδαγωγικὸν σύστημα ἀγνοῶ, οὐδὲ θὰ παραδεχθῶ, ἀλλὰ θὰ ἔξακολουθήσω γράφων ὑπὸ τοιαύτας θεοσέβεις ἐμπνεύσεις τὴν γεωγραφίαν μου, ἔστω καὶ ἐν ἀπορριφθῇ καὶ ἐκ δευτέρου αὕτη, ὅταν θὰ λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ κριθῇ ἴσως καὶ πάλιν παρ' ὑμῶν.

"Ινα μὴ ὅμως νομίσῃ δ ἔντιμος ἀνογνώστης, ὅτι τὴν θεοσέβειάν μου ἐκφράζω κατὰ τὸ σύστημα τῆς Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίας καὶ ἀναγράφω θαύματα καὶ μύθους ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Παχωμίου

καὶ Παφνουστίου, παραθέτω ἐνταῦθα πρὸς πίστωσιν ἀποσπάσματά τινα.

«Ο οὐρανὸς ἡ τὸ στερέωμα, γράφω (τυπ. σελ. 3), δὲν εἶνε θόλος κρυστάλλινος, ὡς ἐσφαλμένως νομίζομεν, κατάστικτος ὑπὸ λυχνιῶν, ἀλλὰ χῶρος ἀπειρος καὶ ἀχανῆς, αὐτὸ τοῦτο τὸ σύμπαν. Ἐντὸς τούτου κατὰ νόμους σοφοὺς καὶ αἰώνιους τοῦ Παναγάθου Θεοῦ κινεῖται δὲ οὐλιος, ἡ σελήνη καὶ σωρεία ἀπείρων οὐρανίων σωμάτων, τῶν λεγομένων ἀστέρων. Καὶ ἀμέσως κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ σελίδῃ. «Ἀπάσης δὲ ταύτης τῆς πανσόφως πεπλασμένης Δημιουργίας κορωνίς εἶνε δὲ ἄνθρωπος, τὸν διόποιον ἐπροίκισεν δὲ Δημιουργὸς διὰ τοῦ λογικοῦ. Διὰ τούτου διηνεκῶς ἐρευνῶν δὲ ἄνθρωπος τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν Δημιουργίαν, καὶ πρὸ πάντων τὴν γῆν, ἡδυνθήτη νὰ προαχθῇ καὶ νὰ καταστῇ τελειότερος. Τούτου ἔνεκα δὲ σπουδάζων καὶ μελετῶν τὴν Δημιουργίαν, ήτις εἶνε τὸ πλάσμα τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ, ἀγαθώτερος γένεταις καὶ θεοσεβέστερος». Ἐν σελ. 6. «Εἶνε δὲ ἡ κατασκευὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου θαυμασία, ἐν τῇ σπουδῇ τοῦ διοίου ἀναγνωρίζομεν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Παναγάθου Θεοῦ, ὅστις τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε».

Εἰπέτε, σοφέ μοι κριτά, τί κακὸν εὑρίσκετε εἰς τὰς φράσεις ταύτας; Μήπως ἔχετε τὴν γνώμην, ὅτι τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τοὺς ἔρωτας τοῦ Διὸς πρέπει νὰ διδάσκωμεν τοὺς παῖδας, ὅπως μορφώσωμεν τὴν καρδίαν αὐτῶν; «Οποῖον δὲ ἔγκλημα καὶ θανάσιμον ἀμάρτημα διέπραξα, ἀν λέγω, ὅτι τὸ Μέγα Σπήλαιον ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος»; Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς θαῦμα, καὶ δὲν ἐπιστεύθη ὡς τοιοῦτο παρὰ τοῦ λαοῦ ἡ διάσωσις τῆς μονῆς ταύτης ἀπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἰεραχήμ;

Β'. **III φελοπατρέα.** ΛΗΚΗΘΩΔΕΙΣ λόγους ἀποκαλεῖ δὲ σοφὸς κριτής, ὅσα περὶ πατρίδος ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου λέγω, δι' ὧν θέλω νὰ ἐνθουσιάσω τοὺς ἐλληνόπαιδας, διδάσκων αὐτοὺς τίνων μεγάλων προγόνων ἀπόγονοι εἶνε. «Οπως δὲ ὁ ἀναγγώστης βεβαιωθῇ κατὰ πόσον καὶ τοῦτο εἶνε ἀληθές, παραθέτω περικοπὰς πληρεστέρας ἐκ τῆς τυπωθείσης γεωγραφίας μου.

Σελ. 35. «Οὕτω ἐπὶ 4 αἰῶνας (μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως) ἔζησεν δὲ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπὸ τὴν αἱμοχαρῆ καὶ βάρβαρον τῶν Τούρκων κυριαρχίαν, μυρίας ὑποστὰς βασάνους.

Αλλὰ τῷ 1821 ὡς εἰς ἀνήρ ἔξανέστη κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυ-
ραννίας καὶ ὑπὸ τὸν θούρεον παιάνα τοῦ πρωτομάρτυρος **Ρήγα**
τοῦ Φεραέου:

Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ

παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ

ἐνδόξους κατὰ τῶν Τούρκων κατήγαγε θριάμβους καὶ νίκας, δοξά-
σας οὕτω τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ καταδεῖξας εἰς τὸν ἔκθαμβον κό-
σμον, ὅτι εἶναι γνήσιος ἀπόγονος τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλα-
μινομάχων. Ψυλάντης, Κολοκοτρώνης, Μιαούλης, Μαυρομιχάλης,
Κανάρης, Καραϊσκάκης, Διάκος, Βότσαρης καὶ τόσοι ἄλλοι ἥρωες
τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως εἴναι ἐφαίλλοι τῶν μεγάλων ἔκει-
νων καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδος. Τέλος μετὰ ἐπτα-
ετῆ κατὰ τῶν τυράννων ἀμείλικτον πόλεμον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας,
ἢν ἔζυμηςεν ὁ ἔθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς **Σολωμός**,

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη

τῶν Ἑλλήνων τὰ ιερά

καὶ σὰν πρῶτ' ἀνδρειωμένη

χαῖρ' ὃ χαῖρε ἐλευθεριά,

ἡνάγκασαν τὴν Τουρκίαν αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ρωσία, Γαλ-
λία καὶ Ἀγγλία ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν μικροῦ τυρά-
τος τῆς Ἑλλην. χώρας, κηρύξασαι τοῦτο ὡς βασίλειον».

Σελ. 36. «Οὕτω ἡ προσφιλῆς ἡμῶν πατρὶς ἐλευθερωθεῖσα ὑπὸ^{τῶν} πατέρων ἡμῶν διὰ θυσίας πολλῶν αἵμάτων καὶ αἵξηθεῖσα^{σημαντικῶς}, χωρεῖ νῦν μετὰ θάρρους πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ^{τὰς} ἐπιστήμας, ἔχουσα ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ^{ἐλευθερώσῃ} καὶ τὴν ἄλλην δούλην Ἐλλάδα. Εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς νεω-^{τέρους} Ἑλληνας, εἰς τὰς φλέβας τῶν ὁποίων ρέει τὸ ἀθάνατον Ἑλληνικὸν αἷμα, ἐναπήκειται νὰ κλείσωμεν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα^{καὶ νὰ μεγαλύνωμεν} τὴν θαυμασίαν ἡμῶν πατρίδα, καταδεικνύον-^{τες} εἰς τὸν κόσμον, ὅτι εἴμεθα γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν Μαραθωνο-^{μάχων καὶ Σαλαμινομάχων}.

Σελ. 42, 43. «Ἡ περίπυστος αὔτη πολιορκία καὶ ἡ ἀλωσίς^{τοῦ Μεσολογγίου}, ἀς ἀπεθαύμασεν ὁ πεποιητισμένος κόσμος, ἀπο-^{τελοῦσι} μίαν ἐκ τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς πατρίου ἡμῶν^{ἱστορίας}. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης μανθάνομεν ὁποῖον ἄγιον αἰσθη-^{μα} ὑπέκαιε τὰς καρδίας τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες χειμάρρους

αίγατων ἔχυσαν, ὅπως ἐλευθερώσωσι τὴν μικρὰν ταύτην γωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς χώρας»,

Ταῦτα καλεῖ ὁ κύριος Πολίτης ΛΗΚΥΘΩΔΕΙΣ λόγους, Σὺ δέ, ἀμερόληπτε ἀναγνῶστα, κρῖνε κατὰ πόσον ἔχει δίκαιον, ὅτι ταῦτα ψυχοαίνουσι τὸ αἰσθημα τῆς φιλοπατρίας. Δυστυχῶς ὁ σοφὸς κριτής, ἐνῷ τοιαύτην ἐκσφενδονίζει κατὰ τῆς γεωγραφίας μου κατηγορίαν, δὲν λαμβάνει τὴν εὐσπλαγχνίαν διὰ τοῦ γλαφυροῦ καλάμου του νὰ ὑποδείξῃ καὶ ἡμῖν τοῖς τυφλοῖς, τίνι τρόπῳ διὰ τῆς καταλλήλου ἐκθέσεως τῶν πραγμάτων ΑΝΑΘΡΩΣΚΕΙ (ῶστερ ἀτμὶς ἐκ τοῦ κρατῆρος ἡφαιστείου) αὔτομάτως ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν μαθητῶν τὸ αἰσθημα τῆς φιλοπατρίας. Τὸ Πολίτειον τοῦτο διδακτικὸν σύστημα μένει μυστηριώδες, ὅπερ λυπηρὸν διὰ τὴν παιδείαν !!

Ἴνα μὴ νομίσῃ ὅμως ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡ παρένθεσις στίχων εἶνε ἰδέα πρωτότυπος, ἢ ὅτι ἡθέλησα νὰ μιμηθῶ τὸν κριτὴν τῶν γεωγραφῶν τοῦ 1888 κύριον Ν. Σπαθῆν, ὅστις διὰ στίχων ἐδίδασκε τὴν γεωγραφίαν τῆς Γερμανίας (βλ. γεωγραφίαν Α. Ἀντωνιάδου, 1888) :

Κραταιὰ ἡ Γερμανία
Εἴνε αὐτοκρατορία
Μὲ πολλὰς ἐπικρατείας
Μὲ βασιλεια δουκᾶτα
Ἀναμίξ καὶ πριγκιπᾶτα
Κ' ἐλευθέρας πολιτείας, κτλ.

δηλῶ, ὅτι διδάσκαλοί μου εἰς τοῦτο ὑπῆρξαν ὁ πατὴρ τῆς γεωγραφίας **Στράβων** καὶ ὁ διάσημος γεωγράφος Varigny, οὓς δὲν πιστεύω νὰ περιφρονῇ ὁ Ἑλλην γεωγράφος (sic) κύριος Ν. Πολίτης. Ο Στράβων συχνότατα ἀναγράφει στίχους τοῦ Ὁμήρου, π. χ. (Βιβ. Ζ'. κεφ. ζ', 11). «Καὶ ἐν μὲν τῇ Ὁδυσσείᾳ οὕτω γράφουσι τινες ὃ φησιν Ἀμφίνομος, συμβουλεύων τοῖς μνηστήρσι, μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι τῷ Τηλεμάχῳ, πρὶν ἂν τὸν Δία ἔρωνται».

«Ἐι μὲν κ' αἰνήσωσι Διὸς μεγάλοις τεμεῦροι,
αὐτός τε κτανέω, τοὺς τ' ἄλλους πάντας ἀνέψω.
εἰ δὲ κ' ἀποτρέπεσθαι θέος, παύεσθαι ἄνωγα».

Ο δὲ Varigny ἐν τῷ λαμπρῷ αἵτοι συγγράμματι Nouvelle géographie moderne, μιμούμενος τὸν Στράβωνα, πολλαχοῦ ἀνα-

γράφει στίχους ἔξι χων ποιητῶν. Οὕτω περὶ τῆς Δήλου (Europe méridionale, I. σελ. 49) γράφει τὰ ἔξης : « A l'ouest, Délos, l'île sacrée, est déserte. La Grèce y venait adorer.

Apollon, dieu sauveur, dieu de savants mystères,
Dieu de la vie et dieu des plantes salutaires,
Dieu vainqueur de Python, Dieu jeune et triomphant».

Καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τῆς Χίου (σελ. 18) ἀναγράφει τοὺς ἔξης λαμπροὺς τοῦ Β. Οὐγκὼ στίχους :

«Les Turcs ont passé là ; tout est ruine et deuil.
Chio, l'île des vins, n'est plus qu'un sombre écueil.
Chio, qu'ombrageaient les charmilles,
Chio, qui dans les flots reflétait ses grands bois,
Ses coteaux, ses palais, et le soir quelquefois,
Un choeur dansant de jeunes filles. . . .

Οὐδέν, λοιπόν, ἐγὼ κακὸν διέπραξα, ἂν περὶ τῶν Ψαρῶν γράφω τὰ ἔξης (σελ. 143) : «Τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων δλοσχερῆ τῆς νήσου ταύτης καταστροφὴν τῷ 1824 ἔξυμνησεν δὲ θυνικὸς ἡμῶν ποιητὴς Σολωμὸς διὰ τοῦ ἔξης ὠραίου ἐπιγράμματος :

΄Σ τῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρην φάγη
περπατῶντας ηδέξα μονάχη,
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ πελληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνη φορεῖ
γινομένη ἀπὸ λίγα χορτάρια
πεύχαν μείνει στὴν ἔρημην γῆ.

Τὴν ἀναγραφὴν ἐνταῦθα τῶν στίχων τούτων καλεῖ δὲ σοφὸς συνάδελφος κύριος Πολίτης ΑΙΠΡΟΣΔΙΟΝΥΣΟΝ (!!!), ὃτοι κατὰ τὰ λεξικὰ unpassend, absurd, ἀνάρμοστον, ἀτοπον !!

Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ δόδηγὸς τοῦ Bædecker, ὅστις ξηρὰ περιγράφει τὰ τῆς Ἐλλάδος, δὲν δύναται γ' ἀποφύγη τοὺς στίχους, καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκομεν αὐτὸν διὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν θέαν ἀναγράφοντα τοὺς ἔξης θαυμασίους στίχους ἐκ τοῦ Πειρατοῦ τοῦ λόρδου Βύρωνος (3 ἔσμα).

«Βραδέως βυθίζεται κατὰ τὴν δύσιν δίς ὠραῖος δὲ ἥλιος πρὸς δυσμὰς τῶν δρέων τοῦ Μωρέα, οὐχὶ, ὅπως εἰς τὰ βόρεια κλίματα, ὡχρός, ὅχι, ἀλλ' ἀνέφελος, πυρκαϊὰ ζῶντος φωτός ! Ἐπὶ τῆς γαληνικαῖς θαλάσσης διαπυροῦνται αἱ κίτριναι ἀκτίνες, ὡς τρέμων χρυσὸς ἐπὶ τοῦ βαθέος πρασίνου τῶν κυμάτων».

Κατ' ἐμὴν γνώμην, κύριε Πολίτα, ἡ ξηρὰ τῶν πραγμάτων ἔκθεσις καθιστᾷ τὸ μάθημα ξηρὸν καὶ ἀηδὲς καὶ μορφώνει μαθητὰς σχολαστικούς.

Γ' Ο διασυρμός τῶν Βουλγάρων. Μακρὰ καὶ πικρὰ πεῖρα, πλέον τῆς χιλιετηρίδος, ἐδίδαξε τὸν Ἐλληνισμὸν σύμπαντα, ὅτι οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ συνάψῃ εἰλικρινῆ φιλίαν μετὰ τῶν συγγενῶν τῶν Χαζάρων καὶ Τούρκων καὶ τῶν ἀπογόνων τῶν ἀγρίων στιφῶν τοῦ Κρούμμου, ὅστις τὸ κρανίον τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοκράτορος Νικηφόρου μετὰ τὴν νίκην τῆς 25ης Ιουλίου 809 μ. Χ. ἐνδύσας ἀργύρῳ μετέβαλεν εἰς κύπελλον καὶ ἔπινεν ἐξ αὐτοῦ οἶνον. Ἀλλ' ἀν ταῦτα δὲν ἦν ἀρχοῦσα τῆς γνώμης μου ταύτης ἀπόδειξις, τὰ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ παρόντος αἰῶνος διαδραματιζόμενα ἐν ταῖς περὶ τὸν Αἴμον χώραις διδάσκουσιν, ὅτι ὁ Ἐλληνικὸς λαὸς οὐδέποτε θὰ συζήσῃ ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῶν Βουλγάρων. Οἱ κύριοι ὅμως Πολίτης, συμπαθῶν ἵσως πρὸς αὐτούς, οὐδεμίαν ἀνέχεται ἐναντίον τούτων κατηγορίαν.

Δὲν διασύρω, ἔντιμε κριτά, τοὺς ἀγαπητοὺς ὑμῖν Βουλγάρους, ἀλλὰ διδάσκων τοὺς Ἐλληνόπαιδας τίνων ἐνδόξων προγόνων ἀπόγονοι εἴνε, θέλω πράγματι νὰ φανατέσω αὐτοὺς καὶ νὰ ἐμπνεύσω αὐτοῖς τὸ μῆσος καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τοὺς κτηνώδεις συμπολίτας τοῦ Σταμπούλωφ καὶ Στοϊλώφ. «Λαὸς βάρβαρος καὶ ληστρικός, λέγω (σελ. 82), συγγενῆς τῶν Τούρκων καὶ Χαζάρων, σκηνώσας κατ' ἀρχὰς παρὰ τὸν Βόλγαν ἡ Βουλγάρ ποτ. καὶ παρὰ τούτου λαβὼν τὸ ὄνομα Βούλγαρος, κατέκτησε περὶ τὴν 7ην μ. Χ. ἐκατονταετηρίδα τὴν Κάτω Μοισίαν (ἐν Ἐλλ. Χερσονήσῳ), μετονομασθεῖσαν ἔκτοτε Βουλγαρίαν. Ἀπολέσας δὲ τὴν ἔθνικότητά του καὶ ἐκσλαυεῖσθεὶς διὰ τῆς μετὰ Σλαύων ἐπιμιξίας του, ἡσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων μοναχῶν Κυρίλλον καὶ Μεθόδιον καὶ κατέστη ἡ μάστιξ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου οἱ Ἐλληνες αὐτοκράτορες, ὡς ὁ Τσιμισκῆς καὶ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, ἀμειλίκτους ἐκήρυξαν πολέμους κατὰ τῶν ληστῶν τούτων. Καὶ πρὸς τὴν Μεγάλην δὲ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τὴν ἐκπολιτίσασαν καὶ διασώσασαν αὐτούς, ἐδείχθησαν ἀγνώμονες οἱ Βούλγαροι, γενόμενοι σχισματικοί, ἀναγνωρίζοντες τὸν ἐν Κωνσταντινούπολει ἐδρεύοντα Ἐξαρχον Βούλγαρον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐλευθερώσασαν (1878 μ. Χ.) αὐτοὺς Ρωσίαν ἐπέδειξαν μεγίστην ἀγνωμοσύνην, ἀσπασθέντες τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ Ἀγγλίας. Ἐχουσι δὲ τὴν μωρὰν ἐλπίδα, ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ κυριαρχήσωσιν ἐφ' ἀ-

πάσης τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης (δὲν εἶναι ἀληθές, κύριε Πολίτα;) καὶ νὰ κατακτήσωσι καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς ὁρθοδοξίας. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξαν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ παντὸς μὴ Βουλγάρου, ίδιως δὲ ἐναντίον ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, νομίζοντες, ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ ἔχαφανίσωσι τοὺς Ἑλληνας καὶ ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν ἀθάνατον Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τῆς βαρβάρου αὐτῶν βουλγαρικῆς». (Ολόκληρον τὴν περικοπὴν ταύτην ἀναγράφει ὁ κ. Πολίτης ἐν τῇ ἐκθέσει του).

'Αλλ' ἔχετε δίκαιον, σοφὲ κριτά, νὰ δυσανασχετῆτε διὰ τὰς φράσεις ταύτας, διότι ἀγνοεῖτε, ὅτι οἱ Βουλγαροὶ διδάσκονται γεωγραφίαν, ἥτις θεωρεῖ ὡς Βουλγαρίαν οὐ μόνον τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς Θερμοπύλας, τὸν δὲ Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς ἀρχαίους Μακεδόνας ὡς Βουλγάρους. Διὰ τοῦτο, κύριε Πολίτα, οὐδέποτε θὰ κολακεύσω τοὺς ἀξέστους τοῦ Αἴμου κατοίκους, οὐδὲ θὰ ἔχαφανίσω ἐκ τῆς γεωγραφίας μου τὰς ἀνωτέρω φράσεις, ἀλλὰ τούναντίον θὰ προσθέτω καὶ ἄλλας δριμυτέρας, διότι μόνον διὰ τῆς πολιτικῆς Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου δύνανται, νομίζω, νὰ σωθῶσιν αἱ κινδυνεύουσαι Ἑλληνικαὶ γῆραι Μακεδονία καὶ Θράκη. 'Τιμεῖς δέ, ὅταν θὰ κρίνητε καὶ πάλιν τὴν γεωγραφίαν μου, ἀπορρίψατε αὐτήν, διότι ἐμπνέει μῆσος κατὰ τῶν φίλων ὑμῶν Βουλγάρων, οἵτινες εἶναι μισητότεροι καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ὅποιών ἐσώθη ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ η Ὁρθοδοξία⁽¹⁾.

(1) Μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων δημοσίευσιν τῆς ἀντιπερατηρίσεως μου ταύτης ἄγνωστος τριάστερος ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἔγκριτῷ τῆς Τεργέστης ἐφημερίδι: Νέα Ἡμέρα (ἀριθ. 1042, 18/30 Νοεμβ. 1894) ἄρθρον «Η πολιτεκὴ ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις», ἐν ϕ πανηγυρικὸς πλέκεται τοῦ ἀξιοτίμου συνδέλουρου κυρίου Πολίτου, ἐγὼ δὲ κακίζομαι διὰ τὸν διεκσυρρόν τῶν Βουλγάρων, πρὸς οὓς ὁ κασμοπολίτης οὗτος ἀρθρογράφος μέγαν ἔχει σεβστιμὸν καὶ χριστιανικωτάτην τρέψει ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀγάπην. Πρὸς τούτον εὐτυχῶς δὲν ἔχω πολλὰ ν' ἀπαντήσω, διότι σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς καλλιστει γινώσκει τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κρούμου.

α') Ο ἄγνωστος τριάστερος ἂς μάθη, ἐν τῷ ἀγνοῇ, ὅτι οἱ κύριοι κριταὶ δὲν ὑπεβλήθησαν ΔΩΡΕΑΝ εἰς τὸ ἄχαρι ἔργον τῆς κρίσεως.

β'). Δὲν δύναμαι νὰ ἐκρράσω τῷ τριαστέρῳ ἀρθρογράφῳ τὰ συγχρητήριά μου διὰ τὴν εἰλικρινὴ ὄμολογίαν του, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀντιπαρατηρήσεων μου δὲν ἡδυνθήη νὰ πεισθῇ, ὅτι η ἐπέκρισις ἐγένετο ἐν προκαταλήψει καὶ ἐμπαθείᾳ. Ἔγὼ οὐδαμοῦ λέγω, ὅτι δὲ κύριος Πολίτης ἐκ πάθους καὶ προκαταλήψεως ἔγραψε τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ΠΛΗΡΗ ἀσυγγνώστων σφαλμάτων καὶ ἀνακριβεῖδν ἔκθεσίν του. 'Απλῶς δι' ἐπιχειρη-

42) Σελ. 79 (50) «Δεχαινὰ (γράφω ἐγὼ) μετὰ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Κυλλήνης (Γλαρέντζας), παρὰ τὴν ὄποιαν τὰ ἰαματικὰ λουτρὰ Λίντζη». — «Τὰ λουτρὰ ταῦτα, παρατηρεῖ ὁ κ. Πολίτης, ώγομάσθησαν τῆς Κυλλήνης ὑπὸ τῆς ἐταιρείας τῶν Σιδηροδρόμων (ἡ ἀμαθεστάτη!), ἀλλὰ κεῖνται πλησιέστερον τοῦ Βαρθολομείου». — Μετὰ λύπης μου, κύριε κριτά, λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπατᾶσθε ἀπάτην δεινήν, διότι οὕτε ἡ ἐταιρεία τῶν Σιδηροδρόμων τὰ ὡνόματα τῆς Κυλλήνης, ὡς οὕτω πρὸ 30 καὶ πλέον ἐτῶν βαπτισθέντα (ἐρωτήσατε τοὺς φαρμακοποιοὺς καὶ ἀναγνώσατε τὰς ἐφημερίδας τῶν παρελθόντων ἐτῶν, ἐν αἷς γίνονται περὶ τούτων ρεκλάμαι "Ρύδατα Κυλλήνης, πρὶν φαντασθῆ ἡ ἐταιρεία νὰ τὰ

μάτων ἐπιστημονικῶν, καὶ οὐχὶ δι' ὕδρεων, καταδεικνύω, ὅτι δρθέταται ἔγραψε τὴν γεωγραφίαν μου καὶ διὶ τοῦ κυρίου Πολίτου αἱ περιτηρήσεις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐσφαλμέναι. Καὶ τέλος οὐδεμιοῦ κατέδειξε, ὅτι νομέζω ἐμπαυτὸν ἐντριβῇ περὶ τὴν γεωγραφίαν. Τοιοῦτον ἐγώισμὸν εὐτυχῶς δὲν ἔχω, ἀλλοι δὲ εἶναι ἔκεινοι, οἵτινες ἐν 'Ελλάδι κατέχουσι τὸ μονοπώλειον τῆς πανσοφίας καὶ δύνανται νὰ γράψωσι καὶ νὰ κρίνωσι μετ' αὐθεντίκας ἀναμαρτήτου περὶ παντὸς ἐπιστημονικοῦ θέματος.

γ.). Ο ἔντιμος ἀρθρογράφος δύναται νὰ ἔχῃ γνωριηνὸν ἀγαθὴν περὶ Βουλγάρων καὶ νὰ κολακεύῃ καὶ πειποιητᾷ αὐτὸς καὶ διὰ τὸν ὄρθιζωσι τὸν 'Ελληνισμὸν, διότι εἴναι ἀλεύθερος πολίτης. 'Εγὼ δμως, καὶ μετ' ἐμοῦ εὐτυχῶς συμφωνεῖ τὸ πλεῖστον τῶν ἀλευθέρων καὶ δούλων 'Ελλήνων, ἔχω δλῶς ἐννυτίαν γνῶμην. Λαζὸς Βαρδήσου καταγωγῆς, διτις τρέφει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀμείλικτον κατὰ τοῦ 'Ελληνισμοῦ μῆσον καὶ ἔνστικτα ἄγρια, λαζὸς διτις κιθρηλεύει τὴν Ιστορίαν ἐν τοῖς διδαχτικοῖς βιβλίοις καὶ διδάσκει, ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι ἡ κοιτεῖ τῆς βουλγαρικῆς ἐθνικότητος, ὅτι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἦσαν Βούλγαροι καὶ διὰ τὸ μισητότερον ἔλιος δὲν τοὺς Βουλγάρους εἴναι τὸ ἐλληνικόν, καὶ τέλος λαζὸς, διτις διὰ μυρίων τεχνουμάτων ἐπιζητεῖ νὰ ἔχειρνίσῃ τὸν 'Ελληνισμὸν ἀπὸ τῆς 'Ελλ. χερσονήσου, ὄρθιζε δὲ βιντυστάτα τὴν ἐκπολιτίσσαν αὐτὸν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, λαζὸς τοιοῦτος οὐδέποτε ὑπὸ τοῦ 'Ελλήνος; θ' ἀγαπηθῆ, διτις εἴναι πρόθυμος καὶ μετ' αὐτῶν τῶν Τούρκων νὰ συνάψῃ εἰλικρινεστάτην φιλίαν. 'Αν δὲ ἄγνωστος ἀρθρογράφος ἀγνοῇ τὰ προσόντα ταῦτα τῶν Βουλγάρων καὶ θέλῃ νὰ πεισθῇ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ μίσους καὶ τῆς εὐμουσίας καὶ φιλοξενίας εὐτῶν, ἃς λάθη τὸν κόπον νὰ ἐπισκεφθῇ χωρίον τι βουλγαρικὸν τῆς Μακεδονίας καὶ ἃς τολμήσῃ νὰ εἴπῃ, διὰ τοῦτο εἴναι 'Ελλην.

'Αν δὲ τὰ τῆς πολιτείας κατὰ τὸν τριάστερον δὲν βαίνωσι καλῶς, εἰς τοῦτο δὲν πταιέι δὲ συντάκτης στοιχειωδεστάτης γεωγραφίας, οὐδὲ εἴναι ἔργον αὐτοῦ ν' ἀνέῳρη τὸ ἔτερον εἶδος τῆς φιλοπατρίας τοῦ ἀρθρογράφου. Οπερ ἐλάχιστα μὲν λαλεῖ, τὰ μέγιστα δὲ ἐργάζεται, ἱρίνων τὴν δέσαν εἰς αὐτὸν, διτις οὐ μόνον φιλόκαλος καὶ εῦμουσος φίνεται διτις εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀνήρ γριστιανικώτατος, στρέψων καὶ τὴν δεξιὰν παρείν, διτις παρὰ τῶν Βουλγάρων λαμδίνη γέπισμα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς. 'Εν τῇ γεωγραφίᾳ μου δὲν ἐμιμήθην τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες κακονήστατα ἐν τοῖς σχολείοις διδάσκουσι τὰ τέκνα τῶν ἄσματα κατὰ τῶν 'Ελλήνων, ἀλλὰ ζητῶ νὰ ΦΑΝΑΤΙΣΩ (εἴναι ἀλγήθως νόστιμον τὸ φανατιζεῖν, κύριε τριάστερε) τοὺς 'Ελληνοπαιδεῖς καὶ ν' ἀνύψωσι τὸ φρόνημά των διὰ τῆς ἐνδόξου αὐτῶν καταγωγῆς, οἵτις μόνην διὰ τὸν ἀρθρογράφον εἴναι κοῦφος φιλοπατρία. 'Οταν τὸ 'Ελλ. ἔθνος ἔχῃ

ένοικιάση), ούτε κείνται πλησιέστερον τοῦ Βαρθολομίου, κειμένου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ Πηνειοῦ. "Αν δὲ δὲν πιστεύητε ἐμέ, κύριε καθηγητά, μετρήσατε διὰ τοῦ διαβήτου ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Φιλι-ψώνος ἢ τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυαρχείου τὰς ἀποστάσεις ταύτας καὶ θὰ εὕρητε, ὅτι δὲν κείνται τὰ λουτρὰ πλησιέστερον τοῦ Βαρθολομίου. Τὰ λουτρὰ Λίντζη, 5—10 λεπτὰ τῆς ὥρας κείμενα μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἀπέχουσι διὰ τοῦ διαβήτου ἀπὸ μὲν τῆς Κυλλήνης 9 χιλιμ. ἀπὸ δὲ τοῦ Βαρθολομίου 8²/₃ χιλιμ. Ἄλλα πρὸς τινα σκο-πὸν ἐγράφατε καὶ τὴν παρατήρησιν ταύτην, τὴν ἀκαταγόητον; "Ας ἀποφανθῇ ὁ ἀναγνώστης.

43) «Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. 79(50) λέγει (δηλ. ἐγώ), ὅτι ἡ Ὁλυμ-

πολίτας, ὡν τὸ φρόνημα εἶνε ὑψηλὸν καὶ γενναῖον, τὰς καρδίας δὲ ὑποκαίει φλογερὸν αἰσθῆμα φιλοπατρίας, οὐδέποτε θὰ κινδυνεύσῃ. Καὶ ἂν τὰ τῆς πατρίδος κατὰ τὸ παρὸν χωλαίνωσιν, δὲ Ἐλληνικὸς λαὸς, ὃν ἵσως δὲ ἀρθρογράφος ἐντελῶς ἀγνοεῖ, εἶνε εὐτυχῶς ἀγνότατος καὶ πόθιμος; νὰ θυσιάσῃ καὶ αἷμα καὶ περιουσίαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δόξης τῆς ὅλης πατρίδος. Οὐδέποτε, ἄγνωστε ἀρθρογράφε, δὲ Ἐλληνικὸς λαὸς θὰ ἀποβίλῃ τὰ γενναῖα τρῦτα αἰσθῆματα, ἀλλὰ θὰ διαμείνῃ ἐς αἱ πατριώτης ἐν-θουσιώδης, ἀντλῶν διαρκῶς ἐκ τῆς προγονικῆς εὐκλείας διδάγματα φιλοπατρίας, αὐταπαρηγέσεως καὶ προόδου καὶ ἔτοιμος πάντοτε νὰ θυ-σιασθῇ ὑπὲρ πατρίδος. Τὸν Βουλγαρὸν οὐδέποτε ἐφθόνησεν δὲ Ἐλλην, ἐχάρη δὲ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν ἀνέξαρτησίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς τὸν πολιτισμὸν πρόδον, δὲν θὰ ἐπιτέρψῃ ὅμως αὐτῷ νὰ καταδιώκῃ τὸν Ἐλληνισμὸν ἐντὸς τῶν Ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ νὰ θέρισῃ αὐτὸν μετὰ τοσαύτης χυδαιότητος, δὲν τὸν φασεῖται δέ, οὐδὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν κτηνωδίας ἔφθατεν, ὥστε ἐνῷ παρ' αὐτοῦ ὑθρίζεται καὶ καταδιώκεται βιναύσως, νά τὸν κολακεύῃ, ὡς περ δεῦλος, ἀλλ' εἴνε ἔτοιμος νὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν Ἐλληνισμόν. ἀρκεῖ μόνον νὰ δημηγορῇ καὶ διαπιδαγωγηθῇ ὑπὸ τὸν διεπόντων τὰς τύχας του. Πίθεν δέ, ἔντιμε ἀρθρογράφε, ἔξαγετε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὡφέλησα τοὺς Βουλγάρους προσενεγκῶν πρὸς αὐτοὺς ἀπροσδόκητον ἐπίκουρον τὴν ΕΠΙΠΟΛΑΙΟΤΗΤΑ τῆς Ἐλληνικῆς φιλοπατρίας; Ἔπηγήσατε ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦτο. Νομίζετε, ἄγνωστε τριάστερε, ὅτι εἴνε ὁθὸν νὰ διδάσκωμεν τοὺς Ἐλληνόπαιδες ἀγάπην καὶ εὐπέπειαν πρὸς τοὺς διώκτας ἡμῶν καὶ ὑβριστὰς σχισμα-τικούς Βουλγάρους; Δὲν πρέπει νὰ γείνῃ τοῖς πάταιν γιγωστὸν, ὅτι εἴνε ἐπικινδυνοδέστα-τος διὰ τὸν Ἐλληνισμὸν δὲ λαὸς οὗτος, διατίς ἔξοντώσεως ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀθανάτου Ἐλληνικῆς γλώσσης; Δὲν πρέπει δὲ Ἐλληνόπαις νά μάθῃ πάντα τρῦτα ἐκ τρυφερᾶς τήλικίας, ὅπως γιγώσκῃ τίνες εἴνε οἱ ἀμείλικτοι τῆς πατρίδος του ἔχθροι; Διατί δὲ λέγετε, ὅτι ἐλάχιστα ἐβλαψή τὸν μετριο-παθῶς ἐπικρίναντα τὴν γεωγραφίαν μου κύριον N. Πολίτην; Ἀνασκευάζων τοῦ κυρίου συναδέλφου τὰς παρατηρήσεις δι? ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων, δὲν ἐσκόπευον νὰ βλάψω αὐτόν, οὔτινος ἡ φιλοπατρία γνωστή ἐν τῷ Ἐλληνικῷ. "Γιεῖς ἔξαγετε τὸ συμπέρασμα τοῦτο, ὅπερ ἐγὼ οὐδέποτε ἐφαντάσθην· καὶ τέλος

δ'). "Ο τίτλος τοῦ ΓΕΛΟΙΟΥ, ὃν μετὰ τοσαύτης χάριτος δὲ εὖμουσος τριάστερος ἀρθρογράφος ἀπονέμει εἰς τοὺς διὰ μελάνης καὶ χρωμάτων ἔξολοθρευτὰς τῶν Βουλγάρων, ταίνεται, ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῷ ἐγχεφάλῳ του κατὰ τὴν λεγομένην ΚΑΤΟΠΤΡΙΚΗΝ ΑΝΑΚΛΑΣΙΝ.

πία ἀπέχει τοῦ Πύργου διὰ σιδηροδρόμου 20 λεπ. ἐνῷ ἡ ἀπόστασις εἶναι τριπλασία σχεδὸν (55 λ.). — Οἱ Πύργοις ἀπέχει τῆς Ὀλυμπίας κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν διὰ τοῦ διαβήτου 17 ἐν ὅλῳ χιλιμ.. κατὰ τὸ δρομολόγιον δὲ τῶν ἀμαξοστοιχιῶν τῆς Ἐταιρείας (1894) ἡ σιδηρὰ ὁδὸς ἔχει μῆκος 19,3 χιλιμ., διανύει δὲ ἡ ἀμαξοστοιχία τὴν ἀπόστασιν ταύτην εἰς 55 λεπ. τῆς ὥρας. Ἐγὼ ὅμως, ὅτε κατὰ τὸ 1892 ἐπεσκέψθην ἐκ δευτέρου τὴν Ὀλυμπίαν, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐγκαινίασιν τοῦ σιδηροδρόμου τούτου, διήνυσα τὴν ἀπόστασιν ταύτην εἰς πολὺ ὀλιγώτερον χρόνον, διότι δὲν εἶχε τὰς στάσεις, ἀς νῦν ἔχει, καὶ ὑπελόγισα χρόνον 20'. Δυστυχῶς ὅμως ἡ πατήθην καὶ εὐχαριστῶ τὸν κύριον Πολίτην διορθώσαντά με, διότι οὐδέποτε ἐφαντάσθην, ὅτι ἡ ἀμαξοστοιχία διανύει εἰς μίαν ὥραν μόνον 20 χιλιόμετρα !!!

44) «Σελ. 80 (50). Ἡ Μεσσηνία ὅρη ἔχει τὴν Σέχην (Ψυχρόν, 1391 μ.)». «Ἐκ τοιαύτης ἀναγραφῆς, λέγει ὁ κύριος Πολίτης, ἡδύνατο τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι Σέχη εἶναι τὸ παλαιότερον ὄνομα τοῦ ὄρους, Ψυχρὸν δὲ τὸ σημερινὸν καὶ τάναπαλιν. Πράγματι, ὅμως εἶνε δύο διάφορα ὅρη τὸ Σέχη καὶ Ψυχρόν». Ὁρθοτάτη ἡ παρατήρησις τοῦ κυρίου Πολίτου, τὸ σφάλμα δὲ προέκυψε κατὰ τὴν ἀντιγραφήν, διότι ἀν τὸ Ψυχρὸν ἐτίθετο ἐκτὸς τῆς παρενθέσεως, ὃς ἐγένετο κατὰ τὴν τύπωσιν, οὐδὲν θὰ εἶχε τὸ ἐσφαλμένον ἡ φράσις. Μετακίνησις μιᾶς παρενθέσεως ἐπέφερε τὸ σφάλμα τοῦτο, ὅπερ τὸ ὅμοιογῶ.

45) Αὔτ. (σελ. 80 (50) «Πάμισον (Πιρνάτσαν)». «Οὐδεὶς τῶν περιοίκων, λέγει ὁ κύριος Πολίτης, ὄνομάζει Πιρνάτσαν τὸν Πάμισον· τὸ ὄνομα Πιρνάτσα φέρεται παρὰ τοῖς παλαιοτέροις περιηγηταῖς, ἵσως δ' ἦτοι σύνηθες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰώνος». Ἀρκεῖ, κύριε κριτά, ὅτι φέρεται παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις περιηγηταῖς, ὅπως καὶ πόλεων καὶ ὁρέων ὀνόματα (π.χ. Τρελλός, Λιάκουρα, Βοστίτσα κτλ.) νέα ἐκλείψαντα σχεδόν, ἀτινα ὅμως ἀναγράφομεν ἐν γεωγραφίαις. Δυστυχῶς ὅμως, φαίνεται, ὅτι διατηρεῖται τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀν πιστεύσωμεν τοὺς ἔξης συγγραφεῖς. α') Τὸ λεξικὸν τοῦ κυρίου Σακελλαρίου, τόμ. Γ', σελ. 627, ἐν ᾧ εὑρίσκω Πάμισος δ ποτ.... 2) Μεσσηνίας ἐν ΠελοποΝΝήσῳ, νῦν ΠΙΡΝΑΤΣΑ.

β') Τὸν ὁδηγὸν τοῦ Baedecker, τὸν ὅποιον καὶ ὑμεῖς ἔχετε

πάντοτε ὑπ' ὅψιν, ἐν αὐτῷ σελ. 341 (ἔκδ. 1883) ἀναγνώσκω. «Nach 45 Min. passirt man die Brücke über den alten Pamisos, den bedeutensten Fluss Messeniens, JETZT PIRNATZA, oder Dipotamo καὶ γένεται τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τοῦ κυρίου A. Philippson, ὃστις πρὸ δύο μόλις ἔτῶν ἔξεδόθη (1892), ἐνῷ εὑρίσκω δις Pirnataza (Pamisos). Θὰ παρακαλέσω, λοιπόν, θερμῶς τὸν κ. Πολίτην νὰ διαψέσῃ τοὺς νεωτάτους τούτους περιηγητάς, ὅπως καὶ ἐγὼ παύσω θέτων ἐν παρενθέσει τὸ ὄνομα Πιρνάτσαν. Καὶ δὲ Tuma (Griechenland, σελ. 76) Πιρνάτσαν καλεῖ αὐτόν.

46) Αὐτ. σελ. 80 (50). «Μεταξὺ τῶν ποταμῶν τῆς Μεσσηνίας ἀναφέρεται καὶ ὁ Νέδων, ὃστις εἶναι χείμαρρος. Ἀλλὰ τοὺς ποταμοὺς τῆς Λακωνίας, πλὴν τοῦ Εὔρωτα, παραλείπει ὅλως (τίνας; κύριε Πολίτα), ἐνῷ τοῦ Εὔρωτα τὰ παραποτάμια, μάλιστα ὁ Οίνοις (Καλιφῆνα) καὶ τὸ Μαργιόρεμα, εἴναι πολλῷ ἀξιολογώτερα βεβαίως τοῦ Νέδωνος». — «Τοιαύτην καταφορὰν κατὰ τοῦ χειμαρρώδους, ἀλλ' ἀνεξαρτήτου διὰ τὴν πεδιάδα τῶν Καλαμῶν ποταμίου τούτου δὲν περιέμενον παρὰ τοῦ Καλαμίου κυρίου Πολίτου, ὃστις θὰ γινώσκῃ, ὅτι ἡ πατρὶς αὐτοῦ Καλάμαι, μία ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ἑλλάδος πόλεων, κεῖται ἐπὶ τῆς (ἢ παρὰ τὴν) ἀριστερᾶς ὅχθης τοῦ χειμάρρου τούτου, ὃστις ποτίζει τοὺς κήπους τῶν Καλαμῶν καὶ παρέχει τὸ εὔπεπτον καὶ ψυχρὸν ὑδωρ τῶν φρεάτων τῆς πόλεως, ὡς τὸ τῆς κάτω πλατείας, ὅπερ περὶ τὰ 100 περ. μέτρα ἀπέχει τοῦ Νέδωνος. Τὸ Μαργιόρεμα ὅμως, κύριε κριτά, δὲν εἶναι παραποτάμιον τοῦ Εὔρωτα, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλὰ ποτάμιον ἀνεξάρτητον, καταπινόμενον ὑπὸ τοῦ ἔλους, ἔνθα καὶ μικρὰν σχηματίζει λίμνην (βλ. Philippson, Peloponnes σελ. 190, ὡς καὶ τὸν χάρτην του). Δὲν εἶναι δὲ καὶ κανένα μεγάλο ποτάμι, ἀλλὰ κατὰ τὸν Philippson ἐνξηροπόταμον, ein Trockenbach (σελ. 496). Αἱ ἀπαιτήσεις σας δὲ αὐταὶ, κύριε Πολίτα, δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὅψιν διὰ στοιχειωδεστάτην γεωγραφίαν, διότι δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀναγράψω πάντας τοὺς χειμάρρους καὶ τὰ ἔνηροπόταμα τῆς Λακωνίας, διότι τότε πρέπει νὰ πράξω τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους τοῦ κράτους νομούς, οἵτινες ἐπίσης ἔχουσι ἔνηροπόταμα ὡς τὸ Μαργιόρεμα καὶ τὸν Οίνοοντα. Εξαιρεσίς διὰ τὴν Λακωνίαν δὲν πρέπει νὰ γίνη. Ο' Αχελῷος, δὲ Πηνειός, δὲ Αλφείος ἔχουσι παραποτάμια πολλῷ ἀξιολογώτερα τῶν τοῦ Εὔρωτα.

47) Σελ. 88 (52). Ἐν τοῖς περὶ Φιλιατρῶν ἔπρεπε νὰ προσθέσῃ, ὅτι ἔχουσι καὶ γυμνάσιον δημοσιυντήρητον». Εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην.

49) Αὔτ. σελ. 83 (52) «Εύρωτας (Βασιλοπόταμον)». Ὁ κύριος Πολίτης παρατηρεῖ. «Ο Εύρωτας λέγεται κοινῶς Ἰρις ἢ Νίρι, τὸ δὲ Βασιλοπόταμον εἶνε ἄλλος ποταμὸς πρὸς Δ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εύρωτα, βραχὺν ἔχων ροῦν, ἀλλ' ἀφθονώτατα ὕδατα, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα». Μετὰ λύπης μου δρολογῶ, ὅτι δὲν θὰ ἐπίστευον τὸν κύριον Πολίτην, ἂν δὲν εἴχον ως μάρτυρας τὸν Philippson (βλ. χάρτην του) καὶ τὸν Baedeker (σελ. 258, 1883), οἵτινες καλοῦσιν αὐτὸν Νίρι. Δὲν πρέπει όμως νά μοι ἀποδοθῇ καὶ μέγα ἄδικον, διότι πολλοὶ συγγραφεῖς καλοῦσιν εἰσέτι τὸν Εύρωταν Βασιλοπόταμον. 1) Τὸ λεξικὸν τοῦ κ. Σακελλαρίου «τὰ νῦν οὗτος καλεῖται Βασιλοπόταμον καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς του Ἰρις ἐκαλεῖτο». — 2) Τὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικὰ Pierers καὶ Meyer καὶ 3) Ο Tuma (Griechenland, σελ. 75). Αὔτος δὲ ὁ Βασιλοπόταμος, πηγάζων ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν ὅρους τινὸς ἀσκεστολιθικοῦ, 4 χιλ. μακρὰν τῆς θαλάσσης, δύναται νά θεωρηθῇ ως ἐκεῖσε πορεία τῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Εύρωτα συμποτίζόντων ὕδατων τοῦ ποταμοῦ τούτου, διότι ἄλλως δὲν ἔξηγεται ἡ πλησμονὴ τούτων (βλ. Philip. Pelop. σελ. 216 καὶ 496).

50) Αἱ περὶ Σπάρτης, Νεαπόλεως καὶ Τσακωνικῆς γλώσσης παρατηρήσεις τοῦ κ. Πολίτου εἶνε δρθόταται καὶ εὐγνωμόνως ἀποδέχομαι αὐτάς, διὰ τὰ περὶ «Ἐλους ὅμως λεγόμενα δὲν ἔχει δίκαιον, διότι ἐν τῷ κειμένῳ μου, ἐπειδὴ ἐγένετο λόγος περὶ Σπάρτης προσθέτω ἐν τέλει σελ. 85 (53) τοῦ ἐδαφίου τὰ ἔξης «Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εύρωτα, ἔνθα ἡ χώρα ἐλώδης, ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον «Ἐλος νῦν Δουραλῆ». Ὁ ἀναγνώστης ως βλέπει, δὲν γίνεται λόγος τις περὶ δήμου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀλλὰ περὶ τῆς πατρίδος τῶν Ειλώτων, τῶν δούλων τῆς Σπάρτης. Ἡ Νέα δὲ Σπάρτη κατὰ τὸ σχεδιογράφημα τῆς γεωγραφίας Bursian (τομ. B'. Taf. III) εὑρίσκεται ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, τῶν κτισθέντων κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους: ὅθεν ἡ νέα Σπάρτη κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας, ως ὁ κύριος Πολίτης ὑποστηρίζει, ἀλλ' ἐκτός.

51) «Αὔτ. (σελ. 88, τυπ. 55). Παραλείπει, λέγει ὁ κύριος Πο-

λίτης, νὰ μημονεύσῃ τὸν συνοικισμὸν **Καστρέ**, ὅστις ἔχει περὶ τὰς **5,000** κατοίκους (!!). — Τὸν μυστηριώδη τοῦτον συνοικισμὸν τῆς Τσακωνιᾶς, ἡ δρθότερον πόλεως, μεγαλειτέρας τῶν Θηβῶν (3,320 κάτ.), τῆς Κύμης (4,400 κ.), τοῦ Εηροχωρίου (3,000 κ.) κτλ., ὁμοιογῶ, ὅτι ἡγγόνουν ἐντελῶς, διοτι οὐδαμοῦ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀπογραφῇ τοῦ 1889 εὑρού τὸ ὄνομα **Καστρέ**, οὐχὶ μόνον ἐν Τσακωνιᾷ, ἀλλ’ οὐδὲ ἐν διοκλήρῳ τῷ νομῷ τῆς Ἀρκαδίας. Εὕτυχῶς ὅμως παρετήρησα, ὅτι ὅπου διάρτης τοῦ Kiepert σημειοῦ Kastri, ἀπέχοντος τοῦ Ἀγ. Πέτρου περὶ τὰ 3—4 χιλιόμετρα, ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Philippson ὑπάρχει τὸ ὄνομα Hag. Nikolaos oder Kastri. Ἀνεκαλύφθη, λοιπόν, τί εἴνε ἡ μυστηριώδης αὕτη πόλις τοῦ κυρίου Πολίτου· εἴνε δὲ Ἀγ. Νικόλαος, ἡ πρωτεύουσα τοῦ δήμου Ταντας, ἡτις ὅμως κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1889 (σελ. 44) δὲν ἔχει, ὡς ὑποστηρίζει δικύριος Πολίτης, 5,000 κατ., ἀλλὰ μόλις 1,878, δὲν πιστεύω δε νὰ ηὔξησεν δι πληθυσμὸς αὕτης ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἥχρι σήμερον εἰς 5,000, διότι καὶ κουτελῶν καὶ ποντικῶν ἀν εἰχον οἱ κάτοικοι γονιμότητα, οὐδέποτε κῆθελον φθάσει ἐντὸς 5 ἑτῶν εἰς τὸν τεράστιον ἀριθμὸν τῶν 5,000 κ. Δὲν ἀνέγραψα δὲ τὸ χωρίον Ἀγ. Νικόλαος ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου, διότι δὲν κῆθελον νὰ μεταβάλω αὕτην εἰς πίνακα ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων, ἐν ᾧ δὲ ἐπιθυμῶν δύναται νὰ εὕρῃ τὸν πληθυσμὸν καὶ τοῦ σμικροτάτου χωρίου ἡ μετοχίου τῆς Ἑλλάδος.

52) «Σελ. 85 (τυπ. 55). "Αστρος (γράφω) ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος, ἐν τῷ ὁποίῳ συνῆλθεν ὑπὸ τὸν Ηετρόμπεν ἡ Β'. τῶν Ἐλλήνων ἔθνικὴ συνέλευσις (1823 μ. Χ.)». — Ιδοὺ τί παρατηρεῖ δικύριος Πολίτης, μὴ ἐκπλαγῆς δέ, ἀναγνῶστα, διὰ τοῦτο. «Αὕτη λέγεται μὲν ἡ ἐν Ἀστρει, δὲν συνῆλθεν ὅμως εἰς Ἀστρος (!!), ἀλλ' εἰς τὸν Ἀγ. Ιωάννην». — Ή νέα αὕτη ἴστορικὴ ἀνακάλυψις τοῦ δεινοῦ καὶ περὶ τὴν ἴστοριαν κυρίου Πολίτου μὲ ἔξεπληξεν, ὡς μὴ δυνάμενον νὰ ἔνγοήσω, διατί τοιοῦτο ψεῦδος ἀναγράφουσιν οἱ ἴστορικοὶ ἡμῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀείμνηστος Παπαρρηγόπουλος (Ἐλ. Ιστορ. Ε'. σελ. 726) καὶ ὁ Baedeker (σελ. 250—251), καὶ δὲν λέγουσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ Β'. τῶν Ἐλλήνων ἔθνικὴ συνέλευσις ἐγένετο ἐν ΑΓΙΩΙ ΙΩΑΝΝΗΙ. Πρὶν ὅμως καταδείξω τὴν

ἀπάτην τοῦ κυρίου Πολίτου, θὰ εἴπω δλίγα περὶ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς τοπογραφίας τῶν χωρίων τούτων.

α') Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1889 (σελ. 43) ὁ δῆμος Θυρέας συνίσταται ἐκ τῶν ἔξι τῆς χωρίων: 1) Ἀστρος, πρωτ. χειμερινή, 1350 κ. 2) Ἅγιος Ἰωάννης, πρωτ. θερινή, 491 κ. 3) Καλύβια (Μελιγοῦς), 51 κ. 4) Μελιγοῦ, 462 κ. 5) Παράλιον Ἀστρους, 305 κ. 6) Πλάτανος, 375 κ. 7) Τριστενά, 192 κ. 8) Δύο μοναὶ 35. Ὡστε ἀλλο εἶνε τὸ χωρίον **Ἀστρος** καὶ ἀλλα τὸ **Πλατάνος** τοῦ **Ἀστρους** καὶ ὁ **Ἄγ. Ἰωάννης**.

β') Τὸ **Ἀστρος**, κατὰ τὸν κύριον Αν. Μηλιαράκην (βλ. Ἑγκ. Λεξ. Μπάρτ καὶ Χίρστ, τόμ. Β', σελ. 454), εἶνε ἐκτισμένον ἐπὶ τῶν μεσημέρινῶν κλιτύων ἀκρωτηρίου, ὅπερ σχηματίζει βουνὸς μεμονωμένος, περιβαλλόμενος ἀπὸ τῆς ἔηρᾶς ὑπὸ μεγάλης καὶ εὐφόρου πεδιάδος, τῆς τοῦ **Ἀστρους** λεγομένης· οὕτω δὲ φαίνεται ὡς νῆσος, προσονομαζομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων νησί.

γ') Κατὰ τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τοῦ κυρίου Φιλιψώνος, τὸ **Ἀστρος** (κακῶς **Καλύβια** **Μελιγοῦς**) ἀπέχει τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, ὅπου καὶ ἔλος ὑπάρχει, περὶ τὰ 3 χιλιόμετρα (1 ὥραν ὁδοιπορικήν), καὶ κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος, ὑπὸ τοὺς πρόποδας ὅρους ἀσθεστολιθικοῦ (Olonoskalk). Πρὸς τὰ ΒΑ. δὲ τοῦ **Ἀστρους**, εἰς ἀπόστασιν περίπου $3\frac{1}{2}$, χιλιομ. (1 ὥρ. ὁδοιπορικήν) ὑπὸ τοὺς πρόποδας μεμονωμένου ὅρους ἀσθεστολιθικοῦ (Pyloskalk), ἀποτελούντος ἀκρωτήριον, κεῖται τὸ **Πλατάνος** τοῦ **Ἀστρους**, ἀκριβῶς ἐν τῷ μυχῷ κολπίσκου. Ὡστε ἡ μὲν κώμη **Ἀστρος**, ἡ χειμερινὴ πρωτ. τοῦ δήμου Θυρέας, δὲν κεῖται παρὰ τὴν θάλασσαν, οὔτε ἐπὶ τῶν ὁρέων, ἀλλ' εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος, ἀπέχον τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 3—4 χιλιόμετρα, πλησίον δ' αὐτοῦ κεῖνται καὶ τὰ **Καλύβια** **Μελιγοῦς**, τὸ δὲ **Παράλιον** τοῦ **Ἀστρους** εἶνε τὸ ἐπίνειον τῆς πρωτευούσης τοῦ δήμου Θυρέας, ὅπερ κατὰ τὸν κύριον Α. Μηλιαράκην ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ο **Άγιος Ἰωάννης** ὅμως, ἐν τῷ δποίῳ κατὰ Πολίτην ἐγένετο ἡ Β' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνοσυγέλευσις, εἶνε κώμη ὁρεινή καὶ ἀποτελεῖ τὴν θερινὴν πρωτ. τοῦ δήμου Θυρέων. Ἀπέχει δὲ διὰ τοῦ διαβήτου ἀπὸ μὲν τοῦ **Ἀστρους** $9\frac{1}{2}$ χιλιόμ. ($2\frac{1}{2}$ ὥρας ὁδοιπ.), ἀπὸ δὲ τοῦ Παραλίου τοῦ **Ἀστρους** περὶ τὰ $13\frac{1}{2}$ χιλμ.). ὅσον

περίπου ἀπέχει ὁ Πειραιεὺς τῆς Ἐλευσίνος. Πρὸς Α. τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, εἰς ἀπόστασιν 2 χιλιομέτρ., κεῖται τὸ χωρίον **Μελιγοῦ** (462 κ.), πρὸς τὰ ΒΑ. τοῦ δποίου εἰς ἀπόστασιν 7¹/₂, χιλ. (2 ὥρ. ὀδοιπ.) κεῖται τὸ **"Αστρος"** (ἢ, κατὰ Φιλιψώνα, τὰ **Καλύβια Μελιγοῦς**, ὅπερ ἀνακριθέει).

δ') Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ χάρτου τοῦ κυρίου Φιλιψώνος, ἐν δὲ τῷ συγγράμματι αὐτοῦ **Der Peloponnes ἀναγινώσκω** (σελ. 157) τὰ ἔξης : «Διερχόμεθα τὴν ἔηραν κοίτην τοῦ Τάνου τῶν ἀρχαίων. Ήπειρά τὴν παραλίαν ἀνυψοῦται μικρὸς μεμονωμένος βράχος ἐκ κιτρίνου ἀσθετολίθου, διτις διευθύνεται πρὸς Α. καὶ κλίνει πρὸς Ν., καὶ φέρει τὰ ἐρείπια φρουρίου ἢ ἀκροπόλεως. Πρὸς τὰ νότια τούτου συνάπτεται μικρὸς ὄρμος. Ἐπὶ τούτου κεῖται, τῷ βράχῳ προσπτυσσόμενον, τὸ ἐπίνειον τοῦ **"Αστρους**, τὸ **Παράλιον** **"Αστρους**, συντόμως **"Αστρος** καλούμενον (ἰδρυθὲν μετὰ τὸν ὅπερ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, Fiedler, I. C. I. S. 303), ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ τινῶν ἀποθηκῶν καὶ παντοπωλείων (σταθμὸς ἀτμοπλοίων). Τὸ ὄνομα **"Αστρος προσήκει κυρίως εἰς τὸ 13 χιλιόμ. ἀπέχον,** ἐπὶ τῶν ὄρέων κείμενον μέγα χωρίον **"Αγιος Ἰωάννης**. — Ἐνταῦθα ὁ κύριος Φιλιψών, φαίνεται μοι, ὅτι ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἕδιον αὐτοῦ χάρτην καὶ πρὸς τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1889, διότι συνταυτίζει τὸ ἐκ 1350 κατοίκων συνιστάμενον **"Αστρος** (Astros oder Kalyvia Meligu) πρὸς τὸ ἐκ 491 κατ. δρεινὸν χωρίον **"Αγ. Ἰωάννης**, ὅπερ ἀπέχει τοῦ Παραλίου τοῦ **"Αστρους**, ὡς ἀνέφερον, 13 περίπου χιλιόμετρα. Ἐπῆλθε δὲ ἡ σύγχυσις αὕτη, διότι ὡς **"Αγ. Ἰωάννην** ἔξέλαθε τὰ **Αἴγαννητικα Καλύβια** (κοινῶς **"Αγ. Ἰωάννην**), ὃν τὴν θέσιν γῦν κατέχει τὸ μνημονευθὲν **"Αστρος**. Βεβαιοῦται δὲ ἡ σύγχυσις αὕτη καὶ ἐκ τῆς ἐν σελ. 197 περικοπῆς τοῦ συγγράμματός του, ἐν ᾧ λέγετο : «Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ . . . . κεῖνται τὰ μεγάλα χωρία **"Αγ. Νικόλαος** ἢ **Καστρὶ** (1878 κ.), **Δολιανὰ** (1577 κ.), **"Αγ. Ἰωάννης** ἢ **"Αστρος** (1350 κ.).» "Οπως δὲ βεβαιωθῶ καλῶς περὶ τούτου, ἔξητασα ἀνθρώπους ἐν **"Αστροι** γεννηθέντας καὶ παρὰ τούτων ἔμαθον, ὅτι τὸ **"Αστρος**, ἢ χειμερινὴ πρωτεύουσα τοῦ δήμου Θυρέας, κατέχει τὴν θέσιν τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν **Αἴγαννητικων Καλυβίων**, ἀτιγα συνήθως καὶ **"Αγ. Ἰωάννης** καλοῦνται, διτις δὲν πρέπει γὰ συνταυτισθῇ μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν δρέων κειμένου **"Αγ. Ἰωάννου**, τῆς θερινῆς πρωτ. τοῦ

αύτοῦ δήμου. "Ωστε ἀμφότεραι αἱ πρωτεύουσαι τοῦ δήμου τούτου λέγονται" Αγίος Ιωάννης, ἐξ ὧν ἡ πεδινὴ καλεῖται γῦν καὶ "Αστρος, ἔχουσα πληθυσμὸν 1350 κατοίκων. Οὕτω δὲ καὶ δ ταχυδρομικὸς καὶ τηλεγραφικὸς χάρτης τῆς Ελλάδος σημειοῖ τὰς δύο ταύτας πρωτεύουσας, ἥτοι "Αγ. Ιωάννην εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος, καὶ "Αγ. Ιωάννην ἐπὶ τῶν ὁρέων.

Οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν ἡδυνάμην ἀνασανίστως ν' ἀποδεχθῶ τὴν ἴστορικὴν ταύτην τοῦ κυρίου Πολίτου ἀνακάλυψιν, ὅτι δηλ. ἡ Β' τῶν Ελλήνων συνέλευσις ἐγένετο ἐν Αγίῳ Ιωάννῃ. Ἡναγκάσθην ἐπομένως νὰ μελετήσω διάλογον τὸ περὶ "Αστρους μνημονεύθεν ἄρθρον τοῦ κυρίου Αν. Μηλιαράκη, ἐξ οὗ καταδείκνυται, ὅτι δὲ κ. Ν. Πολίτης, κριτής τῶν γεωγραφιῶν κατὰ τὸ 1894, πόρρω ἀπέχει τῆς ἀληθείας, διότι διαψεύδεται ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τινὰ χρόνον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κυρίου Ν. ΠΟΛΙΤΟΥ ἐκδοθέντος Ἐγκυλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ τῶν κυρίων Μπάρτ καὶ Χίρστ. Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ «"Αστρος» (Τόμ. Β', σελ. 454) ἀναγινώσκω καὶ τὰ ἔξις: «..... καὶ κυρίως (ἐγένετο τὸ "Αστρος διομαστὸν) ἀπὸ τῆς συγκροτήσεως ἐνταῦθα τῷ 1823 τῆς Β'. τῶν Ελλήνων Συνελεύσεως ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη. Σημειωτέον δὲ ὅτι τόπος τῶν συνεδριάσεων τῆς Συνελεύσεως ἦσαν δύο χωρίδια πλησίον ἀλλήλων κείμενα πρὸς Δ τοῦ "Αστρους εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος, τὰ ΑΪΓΑΙΑΝΗΤΙΚΑ Καλύβια (ἄτινα δὲν ἀναγράφονται πλέον ἐν τῷ πίνακι τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1889, διότι ἔλαβον τὸ ὄνομα "Αστρος) καὶ τὰ ΜΕΛΙΓΓΙΩΤΙΚΑ (κατὰ τὸν πίνακα τῆς ἀπογραφῆς Καλύβια τῆς Μελιγοῦν), εἰς τὰ ὅποια οἱ πληρεξούσιοι κατώκησαν κατὰ τὰς δύο αὐτῶν φατρίας· ἐκ τούτου δὲ πολλαὶ τῶν πράξεων τῆς Συνελεύσεως ἔκεινης φέρουσι τόπον παρὰ τὴν χρονολογίαν οὐχὶ ἐν "Αστρει, ἀλλ' ἐν ΚΑΛΥΓΒΙΟΙΣ (ἐπομένως, κύριε Πολίτα, ΟΥΧΙ ἐν Αγ. Ιωάννη).».

"Οθεν, κύριε συνάδελφε, κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην ταύτην πληροφορίαν τοῦ ἐντριβεστάτου περὶ τὴν γεωγραφίαν τῆς Ελλάδος φίλου κυρίου Α. Μηλιαράκη ἡ ὑπὸ τὸν ἀείμυνηστον Πετρόμπεϊ Β'. τῶν Ελλήνων Ἐθνοσυνέλευσις δὲν ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ὁρεινοῦ χωρίου "Αγ. Ιωάννης, ἀπέχοντος τῆς θαλάσσης 13 χιλιόμ., ἀλλ' ἐν τοῖς Καλυβίοις τοῦ "Αγ. Ιωάννου καὶ τῆς Μελιγοῦν, ἄτιγα μόλις 3 χιλιόμετρα ἀπέχουσι τοῦ Παραλίου τοῦ "Αστρους, ἐξ ὧν τὰ

‘Αιγαιανήτικα Καλύβια κατά τὴν παροῦσαν ἐποχὴν καλοῦνται καὶ ‘Αστρος, διπερ ἔχει πληθυσμὸν 1350 κ. καὶ εἶναι ὁ χειμερινὸς δῆμος τοῦ δήμου Θυρέας. ⁽¹⁾

Ορθότατα, λοιπόν, λέγουσιν οἱ ἱστορικοί μας τὴν συνέλευσιν ταύτην τοῦ “Αστρους”, διότι “Αστρος καλοῦνται νῦν τὰ ‘Αιγαιανήτικα Καλύβια καὶ τοῦτο τὸ ‘Αστρος, καὶ οὐχὶ τὸ Παράλιον, ἐννοῶ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου. Ἐπειδὴ δὲ ἔχω μέγιστον δικαιον, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριε κριτά, νὰ συστήσω ὑμῖν διάγην προσοχὴν εἰς τοιαύτας ΑΝΑΤΡΕΠΤΙΚΑΣ διὰ τὴν ἱστορίαν ἀνακαλύψεις.

53) Σελ. 90. Διὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Πολίτου «περὶ τοῦ ποιητικοῦ ἐπιθέτου τῶν Στυμφαλίδων ὅρνιθων ὡς περιττοῦ», εὐχαριστῶ αὐτόν, δι’ ὃ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ ἐκτυπώσει τῆς γεωγραφίας μου ἀπέκοψα αὐτό.

54) «Ἀληθῶς (ἐξακολουθεῖ δ. κ. Πολίτης) ὁ συγγραφεὺς δεικνύει ἀξιέπαινον φειδῶ περὶ τὴν παράθεσιν μύθων (!). Ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μυημονευομένων (τίνες; παρακαλῶ) εἴνε περιττοί, ἄλλως τε καὶ πλημμελῶς ἐκτιθέμενοι συνήθως (διατί δὲν ἀναφέρετε αὐτούς, ἀλλ’ ἀορίστως φέγετε τοὺς 4 ἢ 5 μύθους, οὓς ἐν ὅλῳ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου παραθέτω ;). Οὕτω π. χ. περὶ Ναυπλίου τοῦ λόγου ὅντος γράφει (ἐγὼ δηλ.) σελ. 91 (56). «Παλαμήδης υἱὸς τοῦ Ναυπλίου ὁ προσθέσας εἰς τὰ 16 γράμματα, ὅπερ εἰσήγαγεν ὁ οἰκιστὴς τῶν Θεᾶδων Κάδμος, τὸ ζ, π, φ καὶ χ». Σημειωτέον (προσθέτει δ. κ. Π.) δ’ ὅτι ἐνῷ ἀναφέρει οὗτος τὸ περὶ Παλαμήδους μυθάριον δὲν κρίνει ἀναγκαῖον (διότι αὐτὰ ἐνόμισα ἀρκετά, δὲν ἐπρόκειτο νὰ συγγράψω μυθολογίαν καὶ Ἐλ. ληγικὴν ἱστορίαν) νὰ προσθέσῃ οὐδὲν ἄλλο ἱστορικὸν γεγονός συμβάν ἐν τῷ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ τὴν ἐπανάστασιν σπουδαιοτάτῳ Ναυπλίῳ, πλὴν τῆς ἀλώσεως τοῦ Παλαμήδουν ὑπὸ τοῦ Στατκού, (Κύριε Πολίτα, μὴ λησμονῆτε, ὅτι ἐπικρίνετε γεωγραφίαν καὶ οὐχὶ ἱστορίαν). Όμοιος ἐν τῇ ἐπομένῃ σελ. (57) γράφει (ἐγὼ) διὰ τὸ Μπούρτζι «ἐν τῷ ὁποίῳ φυλάσσονται οἱ δῆμοι». Ἡτο ἀνάγκη νὰ μάθωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν λεπτομέρειαν ταύτην; δὲν ἔλεγε τούλαχιστον ὅτι τὸ Μπούρτζι ἐγένετο γνωστὸν κατὰ

(1) Ο κ. Φιλιψών ἐσφαλμένως γράφει ἐν τῷ χάρτῃ του *Astros oder Kalyvia Meligu, δέθετερη γνωμή, ἐπειπε νὰ γράψῃ «Astros oder Aigiannitika Kalyvia».*

τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἔδρα τῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς; » — «Οσα κύριε κριτά, γράφω, εἶναι δρθότατα καὶ ἀρκετώτατα διὰ στοιχειώδεστατον πόνημα, τὸ μόνον δὲ ὅπερ ἀπέκοψα εἶναι τὸ τῶν δημίων, ἀφοῦ ἐπιθυμῇ ἡ ἀγαθή σας καρδία νὰ μὴ μάθωσιν οἱ μαθηταὶ τοιαῦτα σκληρὰ πράγματα. Πρὸς πίστωσιν δὲ παραθέτω τὸ κείμενον περὶ Ναυπλίου. «Ναύπλιον (5,460 κ.), πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας (5 δῆμο), ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθερωθείστης Ἑλλάδος, πόλις ἀρχαία ἐπὶ μικρᾶς βραχώδους χερσονήσου τοῦ Ἀργολικοῦ κόλ. καὶ ὁχυρωμένη διὰ τείχους κατὰ τὸ πλειστον κατακρημνισθέντος. Ταύτης ὑπέρκεινται ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου τὸ Παλαμήδιον, ἀλιθὲν ὑπὸ Σταϊκοπούλου τῇ 30 Νοεμβρ. 1822, καὶ ἡ Ἀκροναυπλία, ἐν ταῖς ὁποίαις φυλακαὶ καταδίκων καὶ στρατῶνες. Ἐπὶ βραχώδους νησίδος ἀπέναντι τῆς πόλεως κεῖται τὸ μικρὸν φρούριον Μπούρτζι, ἐν τῷ ὁποίῳ φυλάσσονται οἱ δῆμοι. — Τὸ Ναύπλιον εἶναι ἔδρα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀργολίδος, ἐφετείου καὶ πρωτοδικείου καὶ ἔχει γυμνάσιον καὶ ὅπλοστάσιον. Ἐκ τῶν ἀρχαίων τῆς πόλεως ἡγεμόνων ἀναφέρεται ὁ Παλαμήδης κτλ. (ἐπεταὶ τὸ ἄνω ὑπὸ τοῦ κ. Πολίτου ἀναφερόμενον μυθάριον).»

55) Σελ. 90 (56). «Ο Δημοσθένης πιὼν κώνειον». Κακίζει τὴν φράσιν ταύτην ὁ κύριος Πολίτης καὶ διὰ τοῦτο μετέβαλον αὐτὴν γράψας. «Ο Δ. πιὼν δηλητήριον». (Βλ. Baedeker σελ. 232 ἐκδ. 1883. Demosthēnes durch Gist den Tod. 12 Oct. 329 von Chr. καὶ τὴν ἱστορίαν Παπαρρηγοπούλου, τόμ. Β', σελ. 179). «Ισως ἦτο ποντικοφάρμακον ἢ πρωστικὸν ὅξυ, οὐχὶ δὲ κώνειον!»

56) Σελ. 95 (59). «Ἐν τοῖς περὶ Κυθήρων παραλείπει νὰ σημειωσῃ, ὅτι ἀνήκεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους». Διὰ τὴν παρατήρησιν σας ταύτην ἐπιτρέφατέ μοι, κύριε συνάδελφε, νὰ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν, ἐπερ μετὰ λύπης μου πράττω, ὅτι δὲν ἀνεγνώσατε μετὰ προσοχῆς τὸ κείμενον, διότι δἰς ἀναφέρω τοῦτο, ὅπερ ζητεῖτε α'.) Ἐν ἀρχῇ τῆς περιγραφῆς τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας σελ. 90 (56), ἔνθα λόγος περὶ τῶν νήσων αὐτοῦ. «Νήσους ἔχει 1) Τὸν Πόρον κτλ. . . . καὶ 4) Κύθηρα (Τσερίγον, 284,2 □ χιλμ.) μίαν ἐκ τῶν Ιονίων νήσων, κειμένην ΝΔ. τῆς ἄκρας τῶν Μαλεῶν». «Ωστε ἦτο περιττὸν νὰ ἀναφέρω καὶ πάλιν τὴν φράσιν ταύτην ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Κυθήρων, σελ. 95

(59). καὶ ἔ') ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῶν Ιονίων νήσων (σελ. 64, § 36). «Ἐκ τούτων (τῶν Ιονίων νήσων) τὰ μὲν **Κύθηρα** ὑπάγονται νῦν εἰς τὸν νομὸν τῆς Ἀργολίδος καὶ **Κορινθίας** κτλ.

57) Ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου (σελ. 108, τυπ. 63) γράφω: «Ἡ Μῆλος εἶνε ἡφαιστειογενής, τὸ πάλαι δὲ ἦτο πλουσιωτάτη καὶ πολυάνθρωπος, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων τάφων καὶ ἀγαλμάτων, ιδίως τοῦ ἐν Λούθρῳ (Παρίσιοι) εὑρισκομένου τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου, καὶ τῆς ἐγκαταλειπμένης πόλεως Ζεφυρίας, ἣτις πρὸ 300 ἑτῶν λέγεται, ὅτι εἶχε 40,000 κατοίκ. Ἡλαττώθη δὲ ὁ πληθυσμὸς ἐπὶ τοσοῦτο ἔνεκα τῶν πυρετῶν.» — Πρὸς ταῦτα ὁ κύριος Πολίτης παρατηρεῖ τὰ ἔξης (πρόσεχε, παρακαλῶ, ἀναγνῶστα). «Παραδοξότατα (μόνον εἰς ὑμᾶς, κύριε Πολίτα) φαίνονται τὰ περὶ πολυανθρώπου πόλεως ἐν Μήλῳ, ἀγνώστου ἄλλοθεν (μόνον εἰς ὑμᾶς, σοφὲ κριτά), καὶ δὴ πρὸ τριῶν μόλις αἰώνων (εἴνε φοβερὸν νὰ τὸ ἀγνοῦτε !!). Εἰς τὸ λᾶθος τοῦτο ὑπέπεσε νομίζομεν ὁ συγγραφεὺς (οὐχί, κύριε κριτά, λέγω τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν, ὡς θ' ἀποδείξω κατωτέρω) παραπλανηθεὶς ἐκ τῶν ἔξης. «Ζεφυρία εἴνε τὸ προϊστορικὸν ὄνομα τῆς Μήλου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἐν λέξει «Μῆλος,» ἀν ἦν ἀσφαλῆς ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὀνόματος, διότι ἐν τισι χειρογράφοις κεῖται Ἐφυρία ἢ Ἐφύρα. Οἱ δὲ σημερινοὶ τῆς νήσου κάτοικοι διηγοῦνται μύθον, δην διέσωσεν δὲ Ἀρ. Ταταράκης ἐν τοῖς «Νεοελληνικοῖς Ἀναλέκτοις,» καθ' ὃν ἡ ΠΟΛΥΑΝΘΡΩΠΟΣ ἐν Μήλῳ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ (τί δηλοῖ τοῦτο, κύριε Πολίτα;) ἡρημώθη ἔνεκα ἀρχιερατικῆς κατάρας (ἄρα ἡ Παλαιοχώρα ἦτο πολυάνθρωπος, ἐρημωθεῖσα ἔνεκα τῆς κατάρας) καὶ σήμερον κατοικεῖται ἀπὸ βρυχόλακας. Ἐκ τῶν συγδυασμῶν δὲ τῶν δύο τούτων διαφορωτάτων εἰδήσεων φαίνεται ὅτι παρήχθη ἡ περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ζεφυρίας.»

Ἀπάντησις. Κύριε Πολίτα, οὕτε τὸν Στέφανον Βυζάντιον ἀνέγνων, οὕτε ἐμελέτησα τοιούτους μύθους, διότι δὲν εἴνε ἔργον ἐμὸν ἡ ἀνάγνωσις ἀρχαίων χειρογράφων, οὐδὲ ἡ μελέτη τῶν μύθων, πρὸς οὓς ἡ φυσιογνωσία οὐδεμίαν δίδει σημασίαν. "Οσα δὲ περὶ Ζεφυρίας γράφω τὰ ἔλαχον ἐκ συγγράμματος (Phys: Geog. v. Griechenland) τῶν διαπρεπῶν γεωγράφων Neumann und Partsch, ἐνώπιον τῶν δποίων ἡμεῖς οἱ "Ελληνες εἴμεθα νάνοι. Ἰδού τί

δύνασθε ν' ἀναγνώσητε, ἀν εὐαρεστῆσθε, ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ (σελ. 298). «Κατὰ τὸν μεσαιώνα (μεταφράζω κατὰ λέξιν), ὅτε οἱ Ἐνετοὶ ἔκρατουν τῆς νήσου (δηλ. τῆς Μήλου), ἦτο ἡ πρώτη. Ζεφυρία, ἀνατολικῶς τοῦ μεγάλου λιμένος, σημαντικὴ πόλις, ὡς καὶ νῦν καταδείκνυνται ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν πυλῶν, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Πρὸ 300 ἑτῶν, λέγεται, ὅτι ἥριθμει 40,000 κατ., κατὰ δὲ τὸν 17ον αἰῶνα 5,000. Κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς εἶχε 38 ἐκκλησίας καὶ πολλὰ μοναστήρια. Νῦν εἶναι ἐντελῶς ἐγκαταλειμμένη, πρὸ 50 δὲ ἑτῶν ἔζων ἐν τοῖς ἐκτεταμένοις αὐτῆς ἐρειπίοις 200 ἄνθρωποι, μορφαὶ ἀσθενεῖς, οἵτινες προφανῶς προώρως ἀπέθανον· ἡ κυβέρνησις (Βεβαίως ἡ Ἑλληνικὴ) ὅπως τοὺς σώσῃ, ἡθέλησε νὰ μετοικίσῃ αὐτοὺς ἀλλαχοῦ, οὗτοι δῆμοι δὲν ἡθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐγεννήθησαν. Ὅτε ὁ Φουκέ (ὅ νῦν ἀκαδημαϊκὸς) τῷ 1866 ἐπεσκέφθη τὴν νήσον, εἶχον ἔξαφανισθῇ καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα λείψανα τῶν κατοίκων».

Βλέπετε, σοφὲ κριτά, ὅτι δὲν διηγοῦμαι **ταταράκειον παραμύθι**, ἀλλ᾽ ἴστοριαν δλόκληρον, ἢν δὲν ἔπρεπε ν' ἀγνοοῦτε. Τίνας δὲ πηγὰς εἴχον οἱ χ.κ. Neumann καὶ Partsch ἀγνοῶ, οὐδὲ φροντίζω νὰ τὰς μάθω, διότι ἔχω ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν δειγότητα αὐτῶν. Λάθετε δῆμοις τὴν ὑπομονὴν καὶ ἀναγνώσατε καὶ τὰς ἐπομένας πληροφορίας. Ὁ πρὸ δλίγων ἑτῶν ἀποθανὼν καθηγητὴς von Rath (φίλος τοῦ κ. Σ. Μηλιαράκη) ἐπισκεφθεὶς τῷ 1887 (νομίζω) τὴν Μήλον, ἔγραψε περὶ τῆς Παλαιοχώρας (ἢ Ζεφυρίας) τὰ ἔξις (βλ. Geologische Wahrnehmungen in Griechenland, σελ. 8). «Περαπιέρω εἶνε τὸ ἔδαφος κεκαλυμμένον ὑπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐρημωθείστης πόλεως (Ζεφυρίας, κατὰ τὸ ὄνομα τῆς νήσου παρ' Αριστοτέλει, ὑπὸ τοῦ λαοῦ συνήθως Παλαιοχώρας⁽¹⁾ καλούμένης). Ὅτε ὁ διάσημος περιηγητὴς Τουρνεφόρτιος τῷ 1700 ἐπεσκέφθη τὴν νήσον, ὑπελόγισε τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπὸ αὐτοῦ «Μήλου» κληηθείστης ταύτης πόλεως εἰς 5,000 κ. Elle est assez bien bâtie mais d' une saleté insupportable. Ὁ οἰκοδομικὸς λίθος (ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας⁽²⁾) ὡς χρόνος οἰκοδομῆς σημειεύνται τὰ ἔτη 1645 καὶ

(1) «Αν, κύριε Πολῖτε, ἔχητε ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς ὑπάρχεσας τῆς ἐγκαταλειμμένης ταύτης πόλεως, ἐρωτήσατε βουλευτάς ἐκ Μήλου, φοιτητάς καὶ ἄλλους, ὡς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ μεταλλευτικοῦ τμήματος τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκανομικῶν.

(2) Κατὰ νεωτάτας πληροφορίας ἡ ἐκκλησία εὗτη ἀνεκενίσθη ἐσχάτως.

1688) είνε τραχείτης κισσηροειδής κτλ.» Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς πληροφορίας ταύτης τοῦ μακαρίτου von Rath ἀναγράφω καὶ περικοπὴν ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ Τουρνεφορτίου (βλ. Relation d'un voyage du Levant, Lyon M. DCCXVII, tom. 3, p. 177) «Après avoir fait plus de la moitié du chemin dans des collines et des campagnes incultes, seches, steriles, on entre dans une plaine fort agréable, laquelle s'étend jusque à la ville, et ne se termine qu'à la grande rade. La ville de Milo (ἡ νῦν Παλαιοχώρα, ἡ Ζεφυρία κατὰ Partsch, διότι κατὰ τὸν χάρτην τοῦ Τουρνεφορτίου αὐτὴ εἴνε), qui contient près de cinq mille homme est assez bien κτλ. «Ἐν σελ. 181 καὶ 182 διηγεῖται ὁ Τουρνεφόρτιος, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐδρεύουσι δύο ἐπίσκοποι, εἰς Λατīνος, λιαν πτωχός, καὶ εἰς ὁρθόδοξος, πλούσιος, ἀκολούθως πόσας ἐκκλησίας ἔχει ἡ πόλις κτλ.».

Νῦν, κύριε Πολίτα, ἀποφάνθητε ὑμεῖς, ἂν παραδοξότατα τὰ περὶ πολυανθρώπου πόλεως ἐν Μήλῳ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΑΛΛΟΘΕΝ κτλ. Ὁ ἔντιμος δὲ ἀναγνώστης ἀς κρίνῃ, ἂν ἡ περὶ Ζεφυρίας πληροφορία ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου ἦνε ἐσφαλμένη καὶ ἂν ὁ κύριος Πολίτης ἔχῃ δίκαιον.

στ') Γεωγραφικὰ καὶ ἄλλα ἀμαρτήματα.

58) Ἐν σελ. 5 (τυπ. 6). «Δέγει (παρατηρεῖ ὁ κύριος Πολίτης) περὶ τοῦ γαλαξίου, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ πάντων τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων». — Ἀν αἱ μυθολογικαὶ μου γνώσεις δὲν ἦνε ἐσφαλμέναι (ζητῶν συγγνώμην παρὰ τοῦ κυρίου Πολίτου, ἂν ἐπεμβαίνω εἰς τὰ τῆς ἐπιστήμης του), ὁ γαλαξίας ἐσχηματίσθη ὑπὸ τοῦ θείου γάλακτος τοῦ ἐκχυθέντος ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἐρμοῦ, δην ἐτίναξεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ ἀχανὲς ἡ θηλάζουσα αὐτὸν μήτηρ "Ηρα, ἡ ἐκ τῶν συντακέντων ἀστέρων, ὅταν ὁ Φαέθων ἐδοκίμασεν ἡμέραν τινὰ νὰ δόηγήσῃ ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἡφαιστότευκτον ἄρμα τοῦ πατρός του Ἡλίου. Εἰς τοιαύτας ὅμως μωρὰς ἰδέας δὲν πιστεύει πλέον ἡ ἀνθρωπότης, διότι ἡ ἀστρονομία κατέδειξεν, ὅτι ἀπαντεῖς οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, ἐν οἷς καὶ ἡ φωτεινὴ ἔκεινη ζώη, ἥτις φαίνεται περιβάλλοντα τὸν οὐρανὸν κατὰ τὰς ἀνεφέλους νύ-

κτας, δηλ. ὁ γαλαξίας τῶν ἀρχαίων (20 ἑκατομ. ἐν ὅλῳ ἡλιοὶ ἡ ἀπλανεῖς ἀστέρες), ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ σωρείαν τεραστίαν σχήματος φακοειδοῦς, ὃμοιάζοντος πρὸς τὸ φακοειδὲς ἐκεῖνο κοίλωμα, ὅπερ σχηματίζεται, ὅταν δύο ὑέλους ὠρολογίου συγκολλήσωμεν κατὰ τὰ χείλη αὐτῶν. "Αν ἐν τῷ κοίλωματι τούτῳ φαντασθῶμεν διεσκορπισμένα 20 ἑκατομμύρια φωτεινὰ σημεῖα, ὥν τὰ πλεῖστα κείνται πρὸς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ, ἔχομεν ἐν μικρογραφίᾳ τὸν γαλαξίαν διόκληρον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διποίου κινεῖται ὁ ἡμέτερος ἡλιος μετὰ τῶν πλανητῶν του, ἐν οἷς καὶ ἡ γῆ. "Αν δὲ λέγω, ὅτι ὁ γαλαξίας ἀποτελεῖται ἐκ πάντων τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, πράττω τοῦτο, διότι οὕτως ἐδιδάχθη τὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου ἀστρικοῦ συστήματος ὑπὸ διασήμων συγγραφέων, ἀγνώστων βεβαίως τῷ κυρίῳ Πολίτῃ. Οὕτω ἐν τῷ λαμπρῷ συγγράμματι «Die Erde» τῶν Reclus—Ule εὑρίσκω τὴν ἔξης θαυμασίαν περιγραφὴν (σελ. 3). «Wie ein Punkt verschwindet sie in den ungeheuren Räumen, die sie in ihrem Laufe um die Sonne durchschweift. Die Sonne übertrifft sie 1,251,000 mal an Grösse, und doch ist diese Sonne selbst wieder nur ein Lichtpunkt unter den 18 Millionen Sternen, welche Herschel's Fernrohr in der Milchstrasse nachwies» ἔτοι «Ως σημεῖον ἔξαφανίζεται (ἡ γῆ) ἐντὸς τοῦ τεραστίου χώρου, ἐν τῷ διποίῳ πλανᾶται κατὰ τὴν περὶ τὸν ἡλιον πορείαν της. Ὁ ἡλιος εἶνε ταύτης μεγαλείτερος κατὰ 1,251,000 φορὰς καὶ δύως καὶ οὕτος ὡς σημεῖον ἔξαφανίζεται ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ 18 ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΩΝ ΑΣΤΕΡΩΝ, οὓς τὸ τηλεσκόπιον τοῦ Χερσχέλου κατέδειξεν ἐν τῷ γαλαξίᾳ». "Οθεν, κύριε Πολίτα, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἡλιοι ἡ ἀπλανεῖς ἀστέρες εὑρίσκονται ἐντὸς τοῦ γαλαξίου καὶ ἐπομένως καὶ οὗτοι συντελοῦσι πρὸς κατασκευὴν αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Flammarion ἐν τῇ Astronomie populaire, σελ. 829». Le premier fait qui s' impose à notre esprit, c'est que notre soleil est une étoile de la Voie lactée, «ὅτι δηλ. ὁ ἡλιος εἶνε ΕΙΣ ΑΣΤΗΡ ΤΟΥ ΓΑΛΑΞΙΟΥ».

Ο δὲ I. Rambosson ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Las Astres» σελ. 316 γράφει τὰ ἔξης: «En un mot, la Voie lactée nous présente des lambeaux de matière lumineuse diffuse et de nombreux millions d'étoiles, soit isolées soit reunies par groupes, formant dans son ensemble une espèce de zone, d'anneau dont le diamètre

tre serait environ six fois plus considerable que l'épaisseur et dont notre Soleil fairait partie».

Ἐν τέλει τὸ Ἑγκ. Λεξ. τοῦ Brockhaus, τόμ. 11ος, σελ. 716, λέγει τὰ ἔξης « . . . und gegenwärtig sind die meisten Astronomen der Meinung zugethan, dass die Milchstrasse nichts anderes als eine linsen - oder vielleicht auch ringförmige, an einer Stelle gespaltenen Sternschicht sei, in deren Mitte, oder nahe bei derselben unser Sonnensystem sich befindet » ἡτοι συντόμως « Οἱ ἀστρονόμοι νῦν δέχονται, ὅτι ὁ γαλαξίας οὐδὲν ἄλλο εἶναι η φακοειδὲς η δακτυλιοειδὲς ἐξ ἀστέρων στρῶμα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅποιου, η πλησίον τούτου εὑρίσκεται τὸ ἡμέτερον ἡλιακὸν σύστημα ». Ὡστε, ἀγαπητὲ συνάδελφε, κάλλιστα εἶχεν η φράσις, ὅτι ἀπαντες οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες ἀποτελοῦσι τὸν γαλαξίαν. « Αν ὑμεῖς ἔχητε ἐναντίαν γνώμην κατὰ τῶν σοφῶν τούτων ἀστρονόμων καὶ γεωγράφων, ἀντικρούσατε αὐτοὺς καὶ καταδεῖξατε τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν καὶ ὅτι ἐν Ἑλλάδι διδάσκεται παρ' ὑμῶν νέον ἀστρονομικὸν σύστημα.

Ἐν σελ. 27 — 28 (τυπ. 19 — 20). « Ἐσφαλμένη (,), λέγει ὁ πάνσοφος κύριος Πολίτης, εἰνε η διαίρεσις εἰς πέντε φυλάς, ἀφ' οὐ μάλιστα ἐπέρχεται σύγχυσις διὰ τῆς προσθήκης τῶν μὴ καταλεγομένων εἰς τὰς φυλὰς ταύτας Παπουῶν, Αὔστραλῶν, Ὀττεντότων καὶ Δραβιδῶν. Ἀλλὰ εἰς τίνα φυλὴν τότε πρέπει νὰ τυχθῶσιν οἱ Τασμάνοι, ἀν χωρισθῶσι τῶν Ὀττεντότων, καὶ διατί δὲν ἀναφέρονται οἱ Μαλέοι καὶ οἱ Πολυνησιῶται, οὓς οἱ νεώτατοι ἐθνολόγοι τάττουσιν εἰς τὴν αὐτὴν καὶ τοὺς αὐτόχθονας Ἀμερικανοὺς φυλήν, τὴν ὥπολαν πάλιν δὲν θεωροῦσι διάφορον τῆς Μογγολικῆς ; »

« Απειρος η πολυμάθεια τοῦ πανεπιστήμονος κυρίου κριτοῦ ! Ἐκ τῆς μακρᾶς δὲ ταύτης παρατηρήσεως, ἐλεγχούσης ἀπειρον σοφίαν τοῦ ἀνδρός, τὸ μόνον, ὅπερ ἡδυνήθην νὰ κατανοήσω, εἶνε, ὅτι η εἰς 5 φυλὰς διαίρεσις εἰνε ἐσφαλμένη.

Κύριε Πολίτα, ἐπιτρέψατέ μοι ν' ἀποτείνω ὑμῖν τὴν φιλικὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐπελήφθητε θέματος ζωολογικοῦ, η δρθότερον ἀνθρωπολογικοῦ, ἐν τῇ ἀναλυτικῇ εἰσέτι περιόδῳ εὑρισκομένου καὶ κειμένου ἔκτὸς τοῦ κύκλου τῶν ἄλλων ὑμῶν ἀπείρων γνώσεων, ἡτοι τῶν μυθολογικῶν, τῶν ἴστορικῶν, τῶν ἀρχαιολογικῶν, τῶν φιλολο-

γικών καὶ τῶν γεωγραφικῶν. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ φίλος ὑμῶν, ὁ καὶ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπείας, κύριος Σπ. Λάμπρος, ὅστις ὅμως κατὰ μέθοδον αὐτάρεσκον ἐπεδείξατο τὴν ἀνθρωπολογικὴν αὕτου σοφίαν.

Πρὸν δ' ἀποδεῖξω, ὅτι δὲν εἴνε ἐσφαλμένη ἡ εἰς 5 φυλὰς διαιρεσις τῆς ἀνθρωπότητος, ὁφείλω νὰ δηλώσω, ὅτι δὲν ἐννοῶ τὴν πρότασιν. «καὶ διατὸ δὲν ἀναφέρονται οἱ Μαλαῖοι καὶ οἱ Πολυνησιῶται». Ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου (τυπ. σελ. 19) γράφω «έ» τὴν Μαλαϊκήν (33 ἑκ.), κατοικοῦσαν τὴν χερσόνησον Μαλάκαν καὶ τὰς νήσους τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ Ὄκεανοῦ (Μαλαῖοι). Ἰδοὺ ὅτι οἱ Μαλαῖοι καὶ οἱ Πολυνησιῶται ἀναφέρονται.

Κύριε Πολῖτα, κάλλιστα καὶ δρθότατα ἔχει ἡ κατὰ τὸν Blumenbach διαιρεσις τῆς ἀνθρωπότητος εἰς 5 φυλὰς διὰ στοιχειωδέστατον γεωγραφικὸν πόνημα, προωρισμένον διὰ μαθητὰς Ἑλλην. σχολείων. Γερμανοὶ συγγραφεῖς δοκιμώτατοι, ὡν τὰ διδακτικὰ συγγράμματα δεκάδας ἐκδόσεων ἀριθμοῦσι, τὴν εἰς 5 φυλὰς διαιρεσιν παραδέχονται. Τούτων τινὰς ἀναγράφω, οὓς δὲν πιστεύω νὰ ἔχητε τὴν τόλμην νὰ κατηγορήσητε ὡς ἀγραμμάτους.

1) P. Wossidlo, Zoologie, 1890. 2) Altum καὶ Landois, Lehrbuch der Zoologie. 3) Soedler, das Buch der Natur (γεωτάτη ἔκδοσις). 4) W. Pütz. Vergleichende Erdbeschreibung. 5) G. Biedermann, Geographischer Leitfaden, 1891 καὶ 6) H. Daniel, Lehrbuch der Geographie, ἡς ἐπιτυχῆς μετάφρασις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κυρίου Ὀλυμπίου. Ἐν τέλει τοῦ περὶ φυλῶν κεφαλαίου (ἔκδοσις τοῦ 1891) λέγει ὁ σοφὸς οὐτος γεωγράφος (σελ. 53) «Εἰς οὐδεμίαν τῶν φυλῶν τούτων (δηλ. Καυκασίαν, Μογγολικήν, Αἰθιοπικήν, Μαλαϊκήν, Ἀμερικανικήν) ἀνήκουσιν οἱ ἀλλοκότως οὐλότριχες Παποῦαι ἐπὶ τῆς νέας Γουϊνέας, οἱ κακοδαίμονες Αὔστραλιανοὶ τῆς ἡπείρου Αὔστραλίας, οἱ Ὀττεντότοι, οἱ Βουσμάνοι καὶ οἱ Δραβίδαι. Ἡ διαιρεσις, λοιπόν, αὗτη δὲν ἔχει μεγάλην δέξιαν, διότι μένει ὑπόλοιπόν τι». Καὶ ἐνῷ γράφει ταῦτα, κύριε Πολῖτα, τὴν εἰς 5 φυλὰς διαιρεσιν τῆς ἀνθρωπότητος παραδέχεται ἐν τῷ συγγράμματι του, διότι αὕτη εἴνε ἡ ἀπλουστέρα, προκειμένου μάλιστα περὶ βιβλίου στοιχειώδους. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ μετὰ τὴν σύντομον, ἀλλ' ἀκριβεστάτην περιγραφὴν τῶν 5 φυλῶν, ἥν ὁ σοφώτατος πρόεδρος κύριος Σ. Λάμπρος δὲν

εῦρε πλήρη, λέγω τὰ ἔξης (σελ. τυπ. 20). «Εἰς οὐδεμίαν τῶν φυλῶν τούτων καταλέγονται οἱ κάτοικοι τῆς Νέας Γουϊνέας (Παποῦα), οἱ τῆς Αὔστραλίας κτλ.» Δὲν ἦτο ἀνάγκη, κύριε συνάδελφε, νὰ βασχνίσω τὴν μνήμην τῶν πτωχῶν μαθητῶν διὰ τῶν ὄνομάτων φυλῶν βαθμηδὸν ἐκλειπούσῶν καὶ νὰ ἐνδιατρίψω, ὅπως ὑμεῖς ἐν τῇ ἡνω παρατηρήσει γράφετε, ἐπὶ θέματος καθαρῶς ἀνθρωπολογικοῦ καὶ ἐν πανεπιστημίοις μόνον διδασκομένου. Δὲν συνέγραψα ἀνθρωπολογίαν ἢ ζωολογίαν διὰ πανεπιστήμια, ἀλλὰ στοιχειωδεστάτην γεωγραφίαν δι' Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἰδοὺ δὲ τί λέγει ὁ Topinard, ἐνομαστὸς ἀνθρωπολόγος (βλ. Anthropologie, σελ. 502). «L'anthropologie en est encore à la PERIODE ANALYTIQUE ; elle CHERCHE les types à admettre ; la filiation de ces types est tout'entière à établir.» Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐν ὅγκῳ δεστάτῳ συγγράμματι ἀνθρωπολογίας λέγεται ὑπὸ σοφοῦ ἀνδρός, ὅτι ἡ ἀνθρωπολογία εὑρίσκεται εἰσέτι ἐν τῇ ἀναλυτικῇ περιόδῳ, πῶς ἐτολμήσατε, σοφὲ κριτά μου, διὰ διδακτικὸν πόνημα στοιχειωδεστατὸν νὰ ζητήσητε πράγματα, ἀτινα εἰσέτι δὲν ἔξηκριθώθησαν ; Ἀπλούστατα, διὰ νὰ δειξητε, ὅτι εἰσθε ὅχι μόνον ἀστροφυσικός, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπολόγος.

Φαίνεται ὅμως, κύριε Πολῖτα, ὅτι ἀγνοεῖτε ἐντελῶς πῶς ἔχουσι τὰ τῆς ἀνθρωπολογίας, ἐν ᾧ μεγίστη ἀσυμφωνία παρατηρεῖται παρὰ τοῖς ἀνθρωπολόγοις, ζωολόγοις καὶ γεωγράφοις περὶ τῆς εἰς φυλὰς διαιρέσεως. Ἰδοὺ τί γράφει περὶ τοῦ θέματος τούτου ἔτερος ἀνθρωπολόγος ἐκ τῶν διασημοτάτων, ὁ Quatrefages (βλ. Histoire Générale des races humaines, 1889, σελ. 298) «Malgré l'exemple donné par quelques savants éminents, qui on partagé (προσέξατε, κύριε Πολῖτα) l'ensemble des races humaines en un nombre plus ou moins considérable de groupes fondamentaux, je crois devoir n'admettre que les trois qui figurent dans ce tableau. Je pense, du reste, être d'accord sur ce point avec la très grande majorité des anthropologistes.

SOUCHE

Espèce humaine	Troncs
	Blanc ou Caucasiq
	Jaune ou Mongoliq
	Nègre ou Éthiopique

Τοὺς τρεῖς τούτους κορμοὺς διαιρεῖ ὁ Quatrefages εἰς κλάδους,

καὶ τούτους εἰς οἰκογενείας. Μήπως, κύριε Πολῖτα, ἡθέλατε ν' ἀκολουθήσω τὸ σύστημα τοῦτο; Ἀλλά, τότε ἔπρεπε νὰ συγγράψω ἀνθρωπολογίαν διὰ πανεπιστήμιον, διότι τοιοῦτο σύστημα διὰ μαθητὰς Ἑλ. σχολείων εἶνε ἀκατάληπτον.

‘Ο Topinard (*Anthrop.* σελ. 502, 503) ἔχει διὰ τὴν εἰς φυλὰς διαιρεσιν τῆς ἀνθρωπότητος pour modèle τὸ τοῦ Isidore Saint-Hilaire σύστημα μετά τινων τροποποιήσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων τῆς ἐπιστήμης ἀγακαλύψεων. Παραδέχεται δὲ τρεῖς τύπους, οὓς ὑποδιαιρεῖ εἰς 19 φυλάς, λέγει δὲ περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης τὰ ἔξης (σελ. 503). «On la corrigera, on la changera demain lorsque nos connaissances auront grandi. L'essentiel, c'est qu'elle marque la phase actuelle de nos connaissances sur les points principaux. Μὴ παραδέχομενος δὲ οὗτος τὸ σύστημα τοῦ Quatrefage, λέγει περὶ τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς (σελ. 501) τὰ ἔξης. «Il s'appuie (é Quatrefages) sur les renseignements historiques, et linguistiques, plus que sur le type anthropologique. Un grand nombre des exemples de chaque groupe qu'il donne reposent sur si peu de documents qu'on serait tenté de les dire hypothétiques». Βλέπετε, λοιπόν, σοφὲ χριτά, ὅτι δύο ἐκ τῶν διασποριτάτων τῆς Γαλλίας νεωτάτων ἀνθρωπολόγων εὑρίσκονται εἰς ἀσυμφωνίαν, καὶ δημως ἔχετε ὑμεῖς τὴν τόλμην νὰ καλέσητε ἐσφαλμένον τὸ σύστημα τοῦ Blumenbach; τὸ δποῖον τόσοις συγγραφεῖς γεωγράφοι καὶ ζωολόγοι παραδέχονται ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, χωρὶς νὰ εὑρεθῇ χριτήστις νὰ ἔξελέγῃ αὐτοὺς καὶ νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ εἰς **εἴς** φυλὰς διαιρέσεις εἶνε ἐσφαλμένη, διότε κ.τ.λ. κ.τ.λ.

‘Ηδυνάμην νὰ παραθέσω καὶ ἄλλους συγγραφεῖς ἀνθρωπολόγους, ζωολόγους καὶ γεωγράφους (Ed. Taylor, Brehm, Huxley, Haeckel, Bern, Baenitz, Hartmann, H. Klein, Seydlitz), ὅπως καταδείξω τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀσυμφωνίαν αὐτῶν, παύω δημως, διότι πολλὰ περὶ τούτου ἔγραψα, ἀρκούμενος ν' ἀποτείνω εἰς τοὺς πανεπιστήμονας κυρίους Πολίτην καὶ Λάμπρον τὴν φιλοκὴν συμβουλήν, ὅτι ἐπὶ θεμάτων, κειμένων ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν δεινότητος, δὲν πρέπει ν' ἀποφαίνωνται μετὰ τοσαύτης αὐθεντίας καὶ αὐταρεσκείας. **Η εἰς εἴς** φυλὰς διαιρέσεις εἶνε ἡ καλλέστη καὶ ἡ καταλληλοτάτη διὰ τὰ Ἑλ-

ληνεκὰ ἡμῶν σχολεῖα, καὶ κάλλιστα ἔχει ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου.

59) «Τὸ δέ ἐν σελ. 28—29 (τυπ. 20) κεφάλαιον (γρ. κύριε Πολίτα, § 23) περὶ γλωτσῶν τῶν ἀνθρώπων βρέθει σφαλμάτων (Κύριε Πολίτα, παρακαλεῖσθε θερμότατα, τὰ σφάλματα ταῦτα νὰ μὴ κρύψητε, ἀλλὰ νὰ τὰ καταστήσητε γνωστά). τούτων ἔξαιρομεν τὴν ὑπαγωγὴν εἰς τὸν ἴνδο-εὐρωπαϊκὸν κορμὸν (γράφε, λέγει ὁ γερμανομαθῆς κύριος Πολίτης, ΣΤΕΛΕΧΟΣ, γερμ. Stamm) τῆς ἀρχαίας Αἰγυπτιακῆς, τῆς Ἐβραϊκῆς καὶ ὅσα ἄλλα περὶ κορμῶν γράφει».

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης τοῦ κυρίου Πολίτου ἀνακαλύπτεται καὶ ἑτέρα αὐτοῦ ἰδιότητ, ὅτι εἴνε καὶ γλωσσολόγος, καὶ ἐκ τῶν ἐγκρίτων μάλιστα, ἐνῷ ἐγὼ διστυχῶς (τὸ ὅμοιογῶ) πόρρω ἀπέχω τοιαύτης ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο συντάττων τὴν γεωγραφίαν μου, ἡκολούθησα ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο συγγραφέα γερμανὸν ἐκ τῶν δοκιμωτάτων, εἰς τοῦ δποίου τὴν ἐπιστημονικὴν ἴκανότητα ἔχω πεποίθησιν. "Οπως δὲ κρίνῃ ὁ ἔντιμος ἀναγνώστης, παραθέτω πρῶτον τὸ ὡς βρίθον κατὰ Πολίτην σφαλμάτων κείμενον τῆς γεωγραφίας μου καὶ ἀκολούθως τὸ γερμανικὸν ἐκ τῆς Vergleichende Erdbeschreibung τοῦ Rütz (13η ἔκδοσις σελ. 36).

«Διακρίνουσι (λέγω, σελ. τυπ. 20) δὲ 800 γλώσσας καὶ 5,000 διαλέκτους, ἀποτελούσας διαφόρους γλωσσολογικοὺς κορμοὺς καὶ κλάδους. Τούτων σημαντικότεροι εἰνε

α').) 'Ο τῆς Α.'Ασίας (μονοσυλλαβίας) κορμός, διμιλούμενος ἐν Σινικῇ, Θιβετίᾳ καὶ Ἰνδοσινικῇ (300 ἔκ.) καὶ 6'). 'Ο Ἰνδοευρωπαϊκός, διμιλούμενος ἐν τῇ ἐπιλοίπῳ Ασίᾳ, ἐν Εὐρώπῃ, Βορ. Αφρικῇ, Αμερικῇ καὶ Αὐστραλίᾳ (500 ἔκ.). Οὗτος εἴνε ὁ σημαντικότερος πάντων, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ ἀθάνατος 'Ελληνικὴ γλώσσα, τῆς δποίας συνέχεια εἴνε ἡ νῦν καθωμιλημένη, ἡ Λατινικὴ καὶ αἱ ἄλλαι Εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι (Ἰνδογερμανικὴ δμοεθνία). προσέτι εἰς τοῦτον ἀνήκει ἡ ἀρχαία Αἰγυπτιακή, ἡ Ἐβραϊκή καὶ ἡ Ἀραβική (Αἰγυπτιοσημιτικὴ δμοεθνία) κτλ.

"Ἄλλοι γλωσσικοὶ κορμοὶ εἴνε ὁ Αφρικανός, ὁ Ταταρικός, ὁ Αμερικανικὸς καὶ ὁ Ούραλικός (Φιγγικός), εἰς τὸν δποίον ἀνήκει καὶ ἡ Ούγγρικὴ γλῶσσα».

"Ο ἀναγνώστης ἵνα κρίνῃ κατὰ πόσον τοῦτο βρίθει σφαλμάτων,

ἀς παραθάλη τὴν ὑπὸ τοῦ γλωσσολόγου κυρίου Πολίτου ἔξαιρομένην ὑπαγωγὴν εἰς τὸν Ἰνδοευρωπαϊκὸν κορυὸν τῆς ἀρχαῖας Αἰγυπτιακῆς κτλ. πρὸς τὸ σχετικὸν ἐκ τῆς γεωγραφίας Pütz κείμενον (σελ. 36). «2) der INDO—EUROPAEISCHE oder mittelländische, an Kompositionen wie an Flexion reiche Sprachstamm der kaukasischen Rasse . . . . Dieser zweite Hauptsprachstamm hat zwei grosse Zweige: den INDOGERMANISCHEN und den AEGYPTISCH—SEMITISCHEN . . . . » Έν σελ. 37 γράφει «Zu dem ägyptisch-semitischen Sprachstamme gehört: a) das Ägyptische . . . b) das Hebräische . . . καὶ c) das Arabische . . . . » "Ωστε, ἀγαπητὲ συνάδελφε, ἂν ὁ Pütz δὲν ἦν τυχαῖος τις γεωγράφος, ἀλλ' ἔχει ἀξίαν τινὰ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἀφαιρέσατε ἐκ τῆς παρατηρήσεώς σας τὰς φράσεις «Βρίθει σφαλμάτων καὶ ἔξαιρομεν τὴν ὑπαγωγὴν κτλ.». Ἄν δημοσίᾳ ἔχητε ἐναντίαν τούτου γνώμην καὶ θεωρήτε αὐτὸν ὡς ἀγράμματον, τότε ἀδιαφορῶ, διότι errare cum Pützio malo quam cum Polita vere dicere.

60) «Καὶ ἡ ἐν σελ. 29—30 (τυπ. 20—21) ἡ διαιρεσίς τῶν θρησκειῶν, λέγει ὁ κύριος Πολίτης μετὰ θεολογικοῦ στόμφου, εἰς μονοθεϊστικὰς καὶ πολυθεϊστικὰς εἶνε πλημμελεστάτη (!). **Ἀνεπιεστήμων** (!) δ' ὅλως ἡ συνταύτισις τῶν πανθέων καὶ τῶν πολυδαιμόνων μαγικῶν θρησκειῶν, ὡς ὑποδιαιρέσεων μάλιστα τῶν πολυθέων (!). Όμοιως οὐδεὶς τῶν νεωτέρων (;) ἐφαντάσθη ποτὲ νὰ διαιρέσῃ (ώς ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 30) τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὸν λόγον τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν (bravo διὰ τὴν ἀνακάλυψιν!) εἰς ἀγρέους (θαυμάσια! κύριε χριτά, πρὸ πάντων διότι ἐν παρενθέσει γράφετε «Ο δρος οὗτος ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων»), εἰς νομάδας καὶ εἰς κεκτημένους» (Sic), θέτει ἐν παρενθέσει ὁ κ. Πολίτης, δημοσίᾳ ἔτη μᾶλλον ἐπικαρύνη τὴν ἀνύπαρκτον ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου τελευταίαν ταύτην λέξιν.—Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ κ. Πολίτου καταδεικνύει, ὅτι οὗτος ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ διατελεῖ τῶν ἐν Γερμανίᾳ διδακτικῶν βιβλίων, καθότι ἄλλως δὲν ἦθελε τολμήσει νὰ ἐλέγξῃ τὸν Seydlitz, ἐκ τῆς γεωγραφίας τοῦ δποίου ἐκατομμύρια Γερμανῶν ἐπὶ σειρὰν δεκαετηρίδων μανθάνουσι γεωγραφίαν. «Οπως δ' ὁ ἔντιμος ἀναγνώστης δυνηθῇ νὰ κρίνῃ καὶ περὶ τῆς ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ δεινότητος καὶ τῶν ἄλλων προτερημάτων τοῦ κ. Πολίτου, παραθέτω τὰ σχετικὰ

κείμενα ἐκ τῆς ἐμῆς γεωγραφίας καὶ ἐκ ἐκ τῆς τοῦ Seydlitz. Τοῦτο εἶνε τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ δύναμαι, νομίζω, νὰ καταδεῖξω τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀγνοιαν, ἐν ᾧ διατελεῖ ὁ σοφὸς κριτής.

«§ 24. Θρησκεῖαι. Αἱ θρησκεῖαι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑποδιαιροῦνται εἰς μονοθεϊστικάς, πρεσβευούσας ἔνα καὶ μόνον Θεόν, καὶ πολυθεϊστικάς, ἔχουσας πολλοὺς Θεοὺς καὶ εἰδώλα» (σελ. 20). — Ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς 20ῆς ἐκδόσεως τῆς γεωγραφίας (1890) τοῦ Seydlitz C, σελ. 85, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι τὰ ἔξης: «§ 54. Nach der Religion, d. h. dem Verhältnisse des Menschen zu Gott, giebt es MONOTHEISTEN, d. h. Anbeter eines Gottes, und POLYTHEISTEN, d. h. Anbeter mehrerer Götter». Ταῦτα γράφων ὁ ἔμπειρος καὶ σοφὸς γεωγράφος Seydlitz, ἐγίνωσκεν κάλλιστα, ὅτι εἶνε ἀρχετὰ διὰ μαθητὰς ἡλικίας 9 ἔως 10 ἔτῶν. Ἐπίσης τὴν εἰς μονοθεϊστικάς καὶ πολυθεϊστικάς θρησκείας διαιρέσιν παραδέχονται: ὁ Pütz (Vergl. Erdbeschr. σελ. 37) καὶ ὁ Biedermann (geographischer Leitfaden, 1891, σελ. 13). "Ωστε οὗτοι οἱ ἄνδρες κατὰ τὸν κύριον Πολίτην παραδέχονται διαιρέσιν ΠΛΗΜΜΕΛΕΣΤΑΤΗΝ καὶ ΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ (!!). Ἐπομένως ἂν οἱ Γερμανοὶ θέλωσι νὰ μάθωσι γεωγραφίαν, πρέπει νὰ κατέλθωσιν εἰς Ἑλλάδα, ὅπου νέοι Στράβωνες ἀνεφάνησαν καὶ σοφοὶ καὶ πανεπιστήμονες γεωγράφοι, πολλῷ τῶν ἐν Γερμανίᾳ διδασκάλων ὑπέρτεροι, δυνάμενοι περὶ παντὸς ἐπιστημονικοῦ θέματος ν' ἀποφαίγωνται μετὰ μεγίστης εὐχερείας καὶ αὐθεντίας.

'Αλλά, ἀγαπητὲ συνάδελφε, πῶς ἐτολμήσατε (ἐπιτρέψατέ μοι τὴν φράσιν) νὰ γράψητε ἐν τῇ ἐκθέσει σας, ὅτι ΟΥΔΕΙΣ τῶν ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΦΑΝΤΑΣΘΗ ποτὲ νὰ διαιρέσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ΑΓΡΙΟΥΣ κτλ. καὶ νὰ προσθέσητε ἐν παρενθέσει, ὅτι ὁ ὄρος οὗτος ('Αγριοί) ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων; 'Εχετε βεβαιότητα; Νομίζετε, ὅτι δὲν ὑπάρχουσι συγγραφεῖς νεώτατοι καὶ δοκιμώτατοι, μεταχειριζόμενοι τὸν ὄρον ΑΓΡΙΟΣ;

'Η ἀπάτη σας εἶνε δεινοτάτη, διότι διαψεύδουσιν ὑμᾶς τὰ συγγράμματα δύο τῶν ἀρίστων τῆς Γερμανίας γεωγράφων, τοῦ Seydlitz καὶ τοῦ Biedermann (δὲν πιστεύω νὰ περιφρονῆτε καὶ νὰ καλῆτε καὶ αὐτοὺς ἀγραμμάτους). 'Ιδοὺ τί δύνασθε ν' ἀναγνώσητε, ἂν εὐαρεστῆσθε, ἐν τῇ 20 (1890) ἐκδόσει τῆς γεωγραφίας τοῦ Seydlitz, C. σελ. 85. «Nach der verschiedenartigen

Lebensweise zerfallen die Menschen in 1) WILDE (ἀγρίους) Völker . . . 2) Wandernde Völker oder Nomaden . . . καὶ 3) Ansässige . . . κτλ.» Ἐπίσης ἐν τῷ συγγράμματι του (geogr. Leitfaden, σελ. 13) ὁ Biedermann τὰ αὐτὰ λέγει: «Nach der Lebensweise zerfallen die Menschen 1) in WILDER VOELKER (εἰς ἀγρίους λαούς) κτλ.» Ωστε ἐκ τῆς σοφωτάτης παρατηρήσεώς σας, ἐλεγχούσης ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων δεινήν, ἀφαιρέσατε τὰς λέξεις. «Οὐδεὶς τῶν νεωτέρων ἔφαντάσθη κτλ., διότι διαμαρτύρονται ἐναντίον ὑμῶν ὁ Seydlitz καὶ ὁ Biedermann, οἵτινες γινώσκουσι περισσοτέραν ἀπὸ ὑμᾶς γεωγραφίαν καὶ εἴνε νεώτατοι.

Πόθεν δὲ γινώσκετε, κύριε κριτά, ὅτι ὁ ὄρος ΑΙΓΡΙΟΙ παντελῶς ἐγκατελείφθη; ἔχετε πεποίθησιν, ὅτι δλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ἐξημερώθη, ὥστε οὐδαμοῦ πλέον γῆς ἀπαντώσιν ἄγριοι καὶ ἀνθρωπόφαγοι; Ἀναγνώσατε τὸν Holub, ἐρευνητὴν τῆς Νοτίου Αφρικῆς, καὶ θὰ βεβαιωθῆτε, ὅτι εἰσέτι πολλαχοῦ γῆς εὑρίσκονται ἄγριοι. Ἀναγνώσατε τὰς τελευταίας εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας καὶ θὰ μάθητε, ὅτι οἱ ιθαγενεῖς τῶν περὶ τὴν Νέαν Γουϊνέαν νήσων κατέσφαξαν καὶ κατέφαγον τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας Εὐρωπαίους. Λάθετε τὸν Ἀτλαντα τοῦ Schrader, Geographie mederne, καὶ ἀναγνώσατε τὴν δευτέραν σελίδα τοῦ κειμένου ὅπισθεν τοῦ πίνακος 51. «POPULATION . . . Les Mélanesiens ont gardé, dans la plupart des archipels, leurs coutumes féroces, les guerres constantes, l'ANTHROPOPHAGIE». Λάθετε ἐπὶ τέλους τὸ Almanach de Gotha, ἔτος 1892 (δὲν πιστεύω νὰ τὸ κατηγορήσητε ὡς ἀνάξιον προσοχῆς) καὶ ἀναζητήσατε τὴν σελ. 723· ἐν αὐτῇ θ' ἀναγνώσητε «Y compris les Indiens SAUVAGES (env. 245,000)». Ωστε δημολογήσατε ὡς εὐσυνειδήτος ἀνήρ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα περιεπέσατε εἰς σφάλματα ἀσύγγνωστα.

Ἡδη ἐρωτῶ ὑμᾶς, ποῦ ἀνεγνώσατε τὴν λέξιν κεκτημένους; ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου; βεβαίως δχι, διότι δὲν ὑπάρχει. Τὸν ὄρον Ansässig, καλῶς ἢ κακῶς ποιῶν, μετέφρασα κτηματικός, καὶ οὗτος ὑπάρχει ἐν τῷ χειρογράφῳ μου. Ωστε σας παρακαλῶ, ἀφαιρέσατε ἐκ τῆς παρατηρήσεώς σας ταύτης τὴν ANYPARKTON ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου λέξιν KEKTHMENOUΣ καὶ τὸ ἐν τῇ παρενθέσει SIC, ὅπερ ἐθέσατε, ὅπως καταστήσητε ἔτι φοβερώτερον τὸ

σφάλμα τοῦτο, ὅπερ δὲν εἶνε ἐμόν, ἀλλὰ τῶν ΟΦΘΑΛΜΩΝ σας.

Πλείονα περὶ τούτου δὲν δύναμαι νὰ εἰπω, ἀφίνων τὸν ἀμερόληπτὸν ἀναγνώστην νὰ κρίνῃ καὶ χαρακτηρίσῃ τὴν πλήρη ἀσυγγράψτων σφαλμάτων παρατήρησιν ταύτην τοῦ κ. Πολίτου.

61) «Τὸ περὶ πολιτειῶν κεφάλαιον (λέγει ὁ κύριος Πολίτης, σελ. χειρογράφου 31—32, τυπ. 21—22) εἶνε ἀσαφὲς καὶ συγκεχυμένον καθόλου, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς «Πολιτεῖα (ἐπικράτεια κράτος)» ἐλέγχει δὲ παντελῶς ἄγνοιαν πάντων τῶν περὶ πολιτικῶν φιλοσοφηθέντων ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι της σήμερον. Κορυφοῦται δὲ ἡ σύγχυσις μάλιστα ἐν τῷ ὄρισμῷ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ ἢ ἀριστοκρατικοῦ (διότι τοὺς δύο τούτους διακεκριμένους τύπους ὡς ἔνα ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς) καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ. Πρὸς πίστωσιν παραθέτομεν τὸ περὶ τούτων χωρίον.

Β' Ὁλιγαρχικὸν ἢ ἀριστοκρατικὸν καλεῖται τὸ πολίτευμα, ὅταν οἱ ἄριστοι κυβερνῶσι τὴν πολιτείαν ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ. (Σπάρτη, Ἐνετία).

Γ' Δημοκρατικόν, ὅταν ὁ λαὸς ἐκλέγῃ καὶ παύῃ τὸν ἀνώτατον ἀρχοντα, τὸν πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, κυβερνῶντα ἐπὶ 7 ἢ 4 ἔτη. (Γαλλία, Β. Ἀμερικὴ) μετὰ βουλῆς καὶ γερουσίας.

Ἐγίνωσκον τὸν ἔντιμον συνάδελφον καὶ κριτὴν ὡς φιλόλογον, μυθιστόρῳ, ἴστορικὸν καὶ ἀρχαιολόγον, ἡγγόνουν ὅμως ὀλοσχερῶς (ζητῶ συγγνώμην), ὅτι εἴνε φιλόσοφος καὶ πολιτειολόγος δεινότατος, μελετήσας πάντα τὰ ἀπὸ Ἀριστοτέλους μέχρι σήμερον περὶ πολιτικῶν φιλοσοφηθέντα, ἀτινα ἐγὼ ὁ φυσιογνώστης, ὁ περὶ ὅλως ξένα ἀσχολούμενος, οὔτε ἐμελέτησα, οὔτε θὰ δυνηθῶ νὰ μελετήσω. Ἡ ἐπίπληξις τοῦ κυρίου κριτοῦ, ὅτι ἐλέγχει παντελῆ ἄγνοιαν πάντων τῶν περὶ πολιτικῶν φιλοσοφηθέντων ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἄχρι σήμερον, ἀριόζει εἰς πολιτειολόγον καὶ φιλόσοφον, οὐχὶ δὲ εἰς συγγραφέα στοιχειωδεστάτης γεωγνωστικῆς γεωγραφίας, διότι ὅπως συνταχθῶσι 30 στίχοι περὶ πολιτευμάτων, δὲν ἂτο ἀνάγκη νὰ μελετηθῶσι πάντα τὰ μνημονευθέντα φιλοσοφήματα, ἀτινα ὁ διαπρεπῆς συνάδελφος ἐμελέτησε κατὰ βάθος. Ὅσα δὲ περὶ πολιτειῶν καὶ πολιτευμάτων γράφω ἐλάφησαν ἐκ συγγραμμάτων δοκίμων συγγραφέων γερμανῶν, οὓς δὲν πιστεύω νὰ περιφρονῇ ὁ κύριος Ν. Πολίτης.

“Οπως δὲ καταδείξω, ὅτι αὐστηροτάτη καὶ ἀδικωτάτη ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ κυρίου Πολίτου, θὰ παραθέσω δλόκληρον τὸ κείμενον τοῦτο τῆς γεωγραφίας μου, ως ὑπάρχει ἐν τῷ χειρογράφῳ, μετὰ παραπομπῶν ἐν παρενθέσει ἐκ ζένων συγγραφέων.

«Πολιτεῖα (ἐπικράτεια, κράτος) καλεῖται ὅμας πολλῶν ἀνθρώπων οἰκούντων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ καὶ κυριωμένων ὑπὸ κοινῆς τινος ἀρχῆς (κατὰ τὸν Bluntschli. «Gesammtheit von Menschen, in der Form von Regierung und Regierten auf einem bestimmten Gebiet». «Die unter gemeinsamer Macht und auf gemeinsamem Gebiet (Staatsgebiet) geordnete Gemeinschaft von Menschen». Μικρὸν ἐγκυρ. λεξ. v. Brockhaus. II. 786). Η πολιτεία (=Staat, ἐν τεταγμένῃ πολιτείᾳ . . . βεβιωκότα, Πλατ. Πολ. Γ. 619, Σ». «Εἰς πολιτείαν ἔαυτὸν κατακλείειν. Ξενοφ. Ἀπομ. 2, 4, 13». «Ων γὰρ δύνατώταος τῶν καθ' ἔαυτόν, καὶ ἄγων τὴν πολιτείαν, ἡναντιοῦτο πάντα τοῖς Λακεδαιμονίοις». Θουκ. I, 127. «Περιγράφατέ μοι ἐκ τῆς πολιτείας = ἔξοριστέ με ἐκ τῆς ἐπικρατείας. Αἰσχιν. 3, 209») δύναται ν' ἀποτελῆται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ὅμαιμονος ἔθνους (Ἐλλὰς) ή ἐκ διαφόρων (Αὐστρουγγαρία). Ἐν ἔθνος δύναται ν' ἀποτελῇ διάφορα κράτη, ως π. χ. τὸ Γερμανικὸν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ Ἑλληνικὸν (Ein Volk kann mehrere Staaten ausmachen, und wiederum können mehrere Völker nur zu einem Staaate gehören. Daniel. Geogr. 58)».

«Πολίτευμα καλεῖται ὁ τρίπος καθ' ὃν κυβερνᾶται ἐπικράτειά τις. Α') τὸ πολίτευμα καλεῖται μοναρχία, ὅταν ἡ ἀρχὴ εὑρίσκηται εἰς χεῖρας ἑνὸς μόνον ἰσοκίου ἀρχοντος (αὐτοκράτορος, βασιλέως, δουκὸς κτλ.). Καὶ δεσποτικὴ μὲν καλεῖται ἡ μοναρχία, ὅταν ὁ μονάρχης ἡγε κύριος ζωῆς καὶ θανάτου τῶν ὑπηκόων του, ἀπόλυτος δέ, ὅταν ὁ μονάρχης κυβερνᾷ κατὰ νόμους, τοὺς δόποιους αὐτὸς ἐκδίδει, καὶ τέλος περιωρισμένη ἡ συνταγματική, ὅταν ὁ μονάρχης διοικῇ ἐπὶ τῇ βάσει θεμελιώδους νόμου, τοῦ συντάγματος, ὅπερ συνετάχθη ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους (ἔθνοσυνελεύσεως), ἢ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ μονάρχου.

«Εἰς τὰ συνταγματικὰ κράτη οἱ νόμοι ἐπιψηφίζονται ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, δηλ. ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ τῆς γερουσίας, διοριζομένης συνήθως ὑπὸ τοῦ μονάρχου, οὗτινος τὸ πρόσωπον εἶνε ἱερὸν καὶ ἀνεύθυνον. Οἱ νόμοι κεκυρω-

μένοι: ὅπὸ τοῦ βασιλέως, ἐφαρμόζουται ὅπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς, δηλ. τῆς Κυβερνήσεως, τῆς δποίας δ πρόεδρος καλεῖται πρωθυπουργός.

«Β') Ὁλιγαρχικὸν κτλ... καὶ Γ') Δημοκρατικὸν κτλ. (ταῦτα ἀναγράφονται ἐν τῇ μνημονεύθεισῃ παρατηρήσει τοῦ κ. Πολίτου)». (¹)

‘Ηδη δ ἀναγνώστης ἡς κρίνη κατὰ πόσον ἀσαφῆς καὶ συγκεχυμένη ἡ παράγραφος αὗτη, πρὸς σύνταξιν τῆς δποίας δὲν ἔμελετησα τὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ στοιχειώδεις γεωγραφίας Γερμανῶν. Τὸ μόνον σφάλμα εἶνε, ὅτι δὲν διέκρινα ταφῶς τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος καὶ δὲν εἴπον, ὅτι οἱ πρόεδροι τῶν δημοκρατιῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκλέγονται συνήθως ἐπὶ 4ἢ7 ἔτη. «Oligarchie oder Oligokratie wörtlich die Herrschaft weniger, Entartung der Aristokratie, bei der die Herrschenden nicht das Interesse des Staates oder ihres Standes, sondern meist ihre persönlichen Interessen zur Richtschnur nehmen». (Konver. Lexikon. Brockhaus. τόμ. 12, σελ. 417).

62) Εν σελ. 33 (τυπ. 23). «Ορια τῆς Εὐρώπης πρὸς Α εἰς τὰ Οὐράλια ὅρη καὶ ὁ Εὔξεινος Πόντος». «Διὰ τοῦ ὄρισμοῦ τούτου, λέγει δ κ. Πολίτης, ἀποκλείεται τῆς Εὐρώπης ἡ Κριμαϊκαία».—

(1) «Bei der Monarchie unterscheidet man : 1) die Despotie, in welcher die Unterthanen dem Staatsoberhaupt gegenüber rechtlos sind, d. h. ganz willkürlich, nur als Sachen behandelt werden; nur VILDE (ἐ δρος, βλέπετε, κύριε Πολίτε, δὲν ἐγκατελεῖ φθη ὅπὸ τῶν ἐπιστημόνων) oder halbwilde Völker, wie die Neger, ertragen einen solchen Zustand; 2) die unumschränkte (absolute) Monarchie oder die Autokratie, in welcher die gesetzgebende Macht allein bei dem Fürsten steht, der sich aber dem Gesetz unterordnet, wie in Russland; 3) die beschränkte (Konstitutionelle) Monarchie, in welcher durch ein Staatsgrundgesetz (Verfassung, Konstitution) die Gesetzgebung und die Ueberwachung der Staatsverwaltung zwischen dem Fürsten und den Vertretern einzelner Stände oder des gesamten Volkes geteilt ist.

Bei der Republik unterscheidet man ; 1) die aristokratische Republik, in welcher die Regierungsgewalt von einzelnen Familien gehandhabt wird. 2) die demokratische Republik, in welcher das ganze Volk durch gewählte Vertreter die Regierungsgewalt ausübt κτλ. Seydlitz Geogr. C. σελ. 88.» — «Ist die höchste Gewalt mehreren oder einem auf Zeit gewählten Oberhaupten (Präsidenten) übergeben, so heisst der Staat Republik. Daniel. Lehr. d. Geog. σελ. 56.»

Νοστιμωτάτη είνε ἡ παρατήρησις αὕτη, ἵδιως διὰ τὴν αἰτιολογίαν αὐτῆς. Ὅτι ὅμως δρθότατα εἴχεν ἐν τῷ κειμένῳ μου ἡ φράσις «πρὸς Α ὁ Εὔξεινος Πόντος», παραθέτω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ kleineres Handbuch der Geographie von H Daniel. τόμ. B'. σελ. 3. «Das Schwarze Meer (436,000 qkil gross) mit dem Seitenbecken des asowschen Meeres, das Marmara Meer, das inselreiche ägäische Meer, bilden im Osten Europas Meeresbegrenzungen». Ὡστε κατὰ τὸν Daniel ἀνατολικὰ τῆς Εὐρώπης ὅρια δὲν εἶναι μόνον ὁ Εὔξεινος Πόντος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸ Αιγαῖον Πέλαγος, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ Ἀνατολικὸν ὅριον τοῦ Ἑλλην. κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κύριος Πολίτης ἔχει ἐναντίαν γνώμην τῆς τοῦ γεωγράφου Daniel, ὅπως ὑπακούσω εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἔγγραφον, ἷνα γκάσθην νὰ μεταβάλω τὸ Α εἰς Ν, ὅπερ ἀτοπώτατον ὑπὸ γεωγραφικὴν ἔποψιν.

(63) Σελ. 37 (τυπ. 26) «Εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν ἀνήκουσι γλωσσικῶς οἱ Οὐγγροὶ ἢ Μαγυάροι». «Παρατηρεῖται ἐνταῦθα (λέγει δ. κ. Πολίτης) σύγχυσις γλώσσης καὶ φυλῆς ἀσύγγνωστος, ἄτινα ἐπιμελέστατα διακρίνουσιν οἱ ἐθνολόγοι. Εἰνε τὸ αὐτὸς νὰ ἔλεγεν, ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἢ τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν φυλὴν ἀνήκουσιν γλωσσικῶς οἱ ἐν Ἀμερικῇ ἀπελεύθεροι Ἀφρικανοὶ οἱ ὄμιλοιντες τὴν Ἀγγλικήν». — Οὐδεμία, κύριε κριτά, παρατηρεῖται σύγχυσις γλώσσης καὶ φυλῆς ἀσύγγνωστος, ἀλλ' ἡ φράσις ἔχει καλῶς, τὸ δὲ παράδειγμά σας εἶνε ἀκατάλληλον. Ὁ Daniel ἐν τῷ Lehrbuch der Geographie, σελ. 183, ἔκδ. 67η, λέγει περὶ Μαγυάρων τὰ ἔξης. «Εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν ἀνήκουσι... οἱ Οὐγγροὶ ἢ Μαγυάροι (Μανδζάροι) ἐν τῷ βαθυπέδῳ τοῦ Δανουβίου, 12 ἔκατομ. Καὶ ὅμως οἱ Μαγυάροι διὰ συμμίξεως μετὰ Σλαύων καὶ Γερμανῶν ἔλαθον παντελῶς τύπον Καυκάσεων». — Ὡστε κατὰ ταῦτα δὲ θέλων νὰ ταξινομήσῃ τοὺς Μαγυάρους, οἵτινες εἶνε δὲ ὡραιότατος Καυκάσιος τύπος, εἰς τὴν Καυκασίαν φυλὴν θὰ καταλέξῃ τούτους, ἀδιάφορον πόθεν οὗτοι κατάγονται, ὅπως καὶ οὐδεὶς τῶν ζωολόγων θὰ φαντασθῇ νὰ καταλέξῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοὺς πιθήκους κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου. Κατὰ γεωτέρους μάλιστα ἀνθρωπολόγους ἀνήκουσιν ἔκπαλαι οἱ Μαγυάροι εἰς τὴν Καυκασίαν φυλήν, ἐνῷ γλωσσικῶς συγγενεύουσι μετὰ τῆς Μογγολικῆς φυλῆς, διότι ἡ γλώσσα των καταλέγεται εἰς τὰς Τουρκικὰς γλώσ-

σας ἡ οὐραλοαλταῖκας, ὑπαγομένας εἰς τὰς πολυσυνθέτους (ag-glutinirte), εἰς δὲ ἀνήκει ἡ τῶν ἴδιως Μογγόλων, ἡ τῶν Ἰαπώνων, καὶ ἄλλων ἔθνων, καταλεγομένων εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλήν. Λοιπόν, ἂν ἡ Οὐγγρικὴ γλῶσσα ἀνήκῃ εἰς τὰς Τουρανικάς, οἱ δὲ Οὐγγροὶ ἀνήκωσιν εἰς τὴν Καυκασίαν φυλήν, φαίνεται μοι, ὅτι ἡ τῆς γεωγραφίας μου παρ' ὑμῶν ψεχθεῖσα φράσις εἶναι ὁρθοτάτη. (¹)

63) Σελ. 100 (62). «Η ἄιω Σύρος κατοικεῖται ὑπὸ ἐξελληνισθέντων Λατίνων. Ὁρθότερον θὰ ἥτο ὑπὸ Ἑλλήνων καθολικῶν, ἢ ἀν δὲν παραδέχεται ὁ συγγραφεὺς τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα τῶν Συρίων, ἀς ἔγγραφεν «ὑπὸ Φράγκων καθολικῶν ἐξελληνισθέντων». — Επειδὴ, ὡς γνωστὸν τυγχάνει, οἱ νῦν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει κατοικοῦντες Ἑλληνες καθολικοὶ εἰναι Φράγκοι ἐξελληνισθέντες, ἐκάλεσα τούτους Λατίνους, ἐπόμενος τῷ ἀειμνήστῳ Παπαρρήγοπούλῳ, ὅστις ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, τόμ. Δ'. σελ. 481 καὶ ἀλλαχοῦ λέγει Λατίνικὸν Βασιλείου κτλ. Εἰ καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ κυρίου κριτοῦ οὐδεμίαν ἔχει.

(1) Πρός ύποτετήρεξιν δὲ τῆς γνώμης μου ταύτης φέρω περιδειγμα ἐκ τοῦ νεωτάτου συγγέναμπτος τοῦ κ. Π. Καρολίδου «Εἰςαγωγὴ εἰς τὴν καθολικὴν ἴστορίαν». Σελ. 313. «Καθὼ καὶ ἀνωτέρω ὑπηρίχθημεν, λέγει δοσφὸς συνάδελφος, φυλαὶ οὖσαι ἡ δοκοῦσαι ἀνθρωπολογικῶς συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας γλωσσολογικῶς αἵστανται ἀλλήλων, (ώς λ. χ. οἱ Σίναι καὶ οἱ Ἰάπωνες, οἱ Μαντσοῦ καὶ οἱ Σίναι, οἱ μαῆροι τοῦ Σουδάν καὶ οἱ λοιποὶ μαῆροι τῆς Ἀφρικῆς)· καὶ πολλοὶ λαοὶ συγγενεῖς τὴν γλῶσσαν πρὸς ἀλλήλους εἰσὶ πάντως διάφοροι ἀλλήλων ἀνθρωπολογικῶς (ώς λ. χ. οἱ Ἀβησσύνιοι καὶ οἱ λοιποὶ Σημιτικοὶ λαοὶ . . . . κτλ.).» Καὶ κατωτέρω ἐν σελ. 316 «Οἱ Μαγυάροι ἐν Εὐρώπῃ εἴνε λαὸς τὴν γλῶσσαν τουρανοφινικὸς καὶ ἡ ἴστορία δὲ ἡ παραδίδοσα ἡμῖν τὰ περὶ τῆς Εὐρώπην μεταναστεύσεως τοῦ λαοῦ τούτου ἀπὸ τῶν ἀνατολικωτέρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικυροῦ τὸ ἐκ τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης συμπέρασμα. . . κτλ. Πλὴν τούτου ΚΑΙ διὰ κρανιοσκοπικῆς ἐπιστημονικῆς ἐξεύνης βαθυτέρας εἰκάζεται ἵσως ἡ ἀνθρωπολογικὴ συγγένεια τῶν Μαγυάρων πρὸς τὴν Μογγολικὴν φυλήν. Καὶ δύως δ Μαγυάρικδς λαδὸς τοσοῦτον ὑπὸ τὴν ἐπίδεσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ βίου καὶ διὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτοῦ μετ' ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν μετέβαλε τὸν ἀρχικὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον, ὥστε, ἀν μὴ διετήσει τὴν ἀρχικὴν Τουρανοφινικὴν γλῶσσαν μὴ διετηροῦντο δὲ αἱ περὶ τῆς ἐξ Ἀνατολῶν μετοικήσεως αὐτοῦ παραδόσεις, ἡδύνατο νῦν νὰ ἐκληφθῇ ὡς λαδὸς πανάργας; τῆς Εὐρώπης ἵσως δὲ καὶ «Ἄριος». Προσέτι ἐν σελ. 317. «Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Φίννοι τῆς Φιλλανδίας οἱ συγγενέστατοι πρὸς τοὺς ἐν Ρωσίᾳ ἀνατολικώτερον οἰκοῦντας Φιννικοὺς λαούς, τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὴν Οὐραλοσιγνικὴν ἡ Τουρανοφινικὴν (Οὐραλοαλταῖκὴν) οἰκογένειαν τῆς Μογγολικῆς φυλῆς, καίπερ διατηροῦντες τὴν Φιννικήν, ἡτοι Τουρανικὴν γλῶσσαν αὐτῶν, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι κατὰ τὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον λαοὶ-Μογγολικοί. Καὶ ἐν σελ. 388 «Ωστε οἱ Τουρανικοὶ λαοὶ ἡ (Οὐραλοαλταῖκοι ἡ Τουρανοφινικοί) εἰσὶν ἡνωμένοι πρὸς ἀλλήλους γλωσσικῶς, ἀλλὰ διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀνθρωπολογικῶς». Λοιπόν, κύριε Πολῖτα, ὑπάρχει σύγχυσις γλωσσῶν καὶ φυλῶν, ἡτις φαίνεται ὑμῖν παράδοξος.

δέξιαν, μετέβαλον αὐτὴν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, μημηθεὶς τὸν Ναστραδίν-Χόντζαν κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φούρνου του.

64) Αὐτ. (σελ. 62). «*Η Μύκονος εἰνε ἔδρα ἀρχιεπισκόπου Λατίνου*». «*Ἄνωκρειβές*» λέγει δὲ κύριος Πολίτης. Τούλαχιστον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀοιδίμου **Μαραγκού** ἦτο ἔδρα ἀρχιεπισκόπου Λατίνου, δεστις διέμενεν ἐν Ἀθήναις. Βλ. τὸ Almanach Gotha, 1887—1892, «*Μύκονε et Tinos*, ainsi que les villes où il y a des catholiques romaines : S. Marango archevêque. De plus quatres évêques. Γνωστὸν δὲ τυγχάνει ἵσως τῷ κυρίῳ Πολίτῃ, ὅτι ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις τὸν ἐν Ἀθήναις ἔδρεύντα σεβασμιώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῶν καθολικῶν δὲν ἀνεγνώρισεν ὡς ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, λόγος δὲ πολὺς ἀλλοτε περὶ τούτου ἐγένετο.

65) «Σελ. 117 (71). *'Ἐν τῇ ἐθνογραφίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου δὲν θὰ ψέξωμεν* (λέγει δὲ κ. Π.) *βεβαίως τὴν παράστασιν ὡς ἐιὸς ἔθνους τὸ Πελασγικόν, οὐν ὑποδιαιρεσιν λέγει* (δηλ. ἐγὼ) *τὸ Ἑλληνικὸν καὶ Ἀλβανικὸν* (τότε ἡθέλετε κύριε Πολίτη ψέξει τὸν διάσημον Reclus. Βλ. Europe meridionale σελ. 132—133). ἀλλὰ περὶ τῶν Ἑλλήνων ὁμιλῶν ἔπρεπε νὰ εἴπη τι πληρέστερον καὶ σαφέστερον καὶ οὐχὶ μόνον «*Ἐλληνες γυήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατοικοῦντες ἐν Ἑλλάδι καὶ πολλαχοῦ τῆς Τουρκίας*». Η παρατήρησις αὗτη εἶνε ἐξ ἐκείνων, δι? ὥν δύναται πᾶς δύστροπος ἐπικριτὴς νὰ ψέξῃ καὶ τὸ ἄριστον ἔργον. Ο κ. Π. εἶχεν ἀπαίτησιν ἐντὸς τῆς 4ης § «*Ιστορία καὶ ἐθνολογία τῆς χερσονήσου*» ἐκ 42 σίγ. μόνον συνισταμένης νὰ ἀναγράψω διάκληρον τὴν ιστορίαν τῆς χώρας, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄχρι σήμερον, καὶ τῶν διαφόρων ἔθνων, ἀτινα κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ. Τὰ περὶ Ἑλλήνων ὑπ' ἐμοῦ γραφόμενα θεωρεῖ δὲ κ. Πολίτης ἀσαφῆ, δὲ ἀναγνώστης ὅμως ἀξιούντων τοῦ κειμένου, δημοφιλέστερος διάκληρον (σελ. 72). «*Ἡ Ἑλλ. χερσόνησος κατοικεῖται ὑπὸ διαφόρων ἔθνων, ἐκ τῶν διοίων τὸ ἐπικρατέστερον εἶνε τὸ Ἑλληνικόν. Τὰ σημαντικώτερα δὲ εἶνε τὰ ἔξης. Α'* Τὸ Πελασγικόν, ἣτοι 1) «*Ἐλληνες, γυήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, κατοικοῦντες ἐν Ἑλλάδι καὶ πολλαχοῦ τῆς Τουρκίας, καὶ 2) Ἀλβανοὶ συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων (Γκέγκιδες, Τόσκιδες, Τσάμιδες καὶ Λιάπιδες), κατοικοῦντες ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ἐν μέρει ἐν Ἡπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ. Β'* Τὸ Σλαυικὸν (Σέρβοι, Δαλματαί, Ἐρζεγοβίνιοι, Μαυροβού-

νιοι καὶ Βούλγαροι). Γ') Τὸ *Ρουμανικόν*, ὅπερ κατοικεῖ ἐν Δο-
Ἐρουσᾷ. Οἱ λεγόμενοι *Κουτσάβλαχοι* εἰνες "Ἐλληνες, οὐδεμίαν
πρὸς τοὺς Ρουμάνους ἔχοντες συγγένειαν, καὶ Δ') Τὸ *Τουρκικόν*.
οἱ Τούρκοι εἴνεοι κατακτητὴι τῆς χώρας, φυλῆς δ' ἀσιατικῆς,
πολλοὶ δημωτούτων εἴνε "Ἐλληνες ἢ Σλαύοι, ἀρνηθέντες τὸν Χρι-
στιανισμόν». Τι ἄλλο, κύριε Πολίτα, πληρέστερον καὶ σαφέστερον
ἡθέλατε νὰ προσθέσω; "Αν εἴχετε τὴν ὑπομονὴν ν' ἀναγγώσητε
διλόκληρον τὴν τοπογραφίαν τῆς Εύρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἡθέλατε,
νομίζω, εὐχαριστηθῆναι, διότι πλεῖστα περὶ Ἐλλήνων καὶ τῶν δι-
καιωμάτων αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἐλληνικῆς χερσονήσου λέγονται. Δὲν
ζητῶ δὲ διὰ τῆς μελάνης νὰ ἔξολοθρεύσω τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ
καταδεικνύω πολλαχοῦ τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῆς Ἐλλ-
φυλῆς, ἄτινα οἱ ἀπόγονοι τοῦ *Κρούμμου* θέλουσι νὰ σφετερισθῶσι.

66) Σελ. 119 (73) «Ο Ἰσλαμισμός, οὗτοις ὁ ἀρχηγὸς κα-
λεῖται Σεΐ-Ούλ-Ισλάμης». — Τὴν φράσιν ταύτην εὑρίσκει ὁ κ.
Πολίτης ἐσφαλμένην καὶ εὐχαριστῶ αὐτὸν διὰ τοῦτο, διότι πράγ-
ματι (βλ. Almanach. Gotha, 1892, σελ. 1182) «le Souverain est en
même temps, à titre de Khalife suprême, le chef ecclésiastique des
mahométans». Διὰ τοῦτο μετέβαλα τὴν φράσιν ως ἔξῆς «Ισλα-
μισμός, οὗτοις ὁ ἀμεσος ἀντιπρόσωπος καλεῖται Σεΐ-Ούλ-Ι-
σλάμης (le représentant direct du pouvoir spirituel du Khalifat
est le cheikhul-islam etc.)».

67) Αὔτ. (σελ. 73). «Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεύουσιν οἱ
θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν Λατίνων καὶ διαμαρτυρομένων». «Ἀ-
σαφέστατον, λέγει ὁ κ. Πολίτης. 'Ἐκ τούτων ἡδύνατό τις νὰ
ὑποθέσῃ, δτὶ δ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Λατίνων ὁ Πάπας,
ἐδρεύει ἐν Κωνσταντινουπόλει». — Τοὺς εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἀνα-
κάλυψιν τῆς ἀσφείας ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο προσετέθη καὶ ἡ
λέξις τῶν ἐν «Τουρκίᾳ» Λατίνων κτλ.

68) Σελ. 118 (72). Ο κύριος Πολίτης παρατηρεῖ τὰ ἔξῆς-
«Ἄφ' οὐδὲν σελ. 39 (27) ως βορειότατον δριον τῆς Ἐλλ. χερ-
σονήσου θεωρεῖ τὸν Διούναβιν (γρ. Διούνβιον, ἀφοῦ τὸ Πολύκα-
στρον τὸ θέλετε Παλαιόκαστρον καὶ τὴν Ἀνδραβίδα ἈνδραβίΔΑΝ)
λησμονεῖ ἐνταῦθα νὰ περιλάβῃ εἰς τὰ κράτη τῆς Ἐλλ. χερσο-
νήσου τὴν Ρωμανίαν, κατοι εἰς ταύτην ἀνήκει ἡ Δοθρουστά».
Ἐγώ, κύριε κριτά, μετὰ λύπης μου, ἀπαντῶ, δτὶ ἡ παρατήρησίς

σας αὐτη καταπροδίδει υμᾶς, ὅτι ὅταν ἐγράφετε αὐτήν, δὲν εἴχετε
ἐνώπιόν σας χάρτην τινὰ γεωγραφικόν, διότι ἐν αὐτῷ οὐθέλετε
παρατηρήσει, ὅτι ἡ Ρουμανία κεῖται ἐκεῖθεν τοῦ Δακούνθιου, καὶ
ἐπομένως ἔκτὸς τῆς Ἑλλ. χερσονήσου. Ὁρθότατα, λοιπόν, ἐπράξα
μὴ περιλαβὼν αὐτὴν εἰς τὰ κράτη τῆς Ἑλλ. χερσονήσου, καίτοι
εἰς ταύτην ἀνήκει ἡ Δοβρουτσά, ὅπως δὲν θὰ κατέλεγον τὴν
Ἑλλάδα εἰς τὰ κράτη τῆς Ἀσίας, ἀν δια τῆς ἐπαρχίας εἶχε τὴν Κύ-
προν, Χίον ἢ Ρόδον. Σας παρακαλῶ δέ, κύριε κριτά, νὰ βασανί-
σητε ἀκόμη μίαν φοράν τὴν παρατήρησίν σας ταύτην καὶ νὰ πα-
ραθάλητε αὐτὴν πρὸς γεωγραφίας Γάλλων καὶ Γερμανῶν. Σας
παραπέμπω δὲ 1) εἰς τὸν Varigny (Europe meridionale, σελ. 11
2) Seydlitz Ausg. C. σελ. 231 καὶ 366. 3) Daniel Lehrb: der
Geogr; σελ. 255 καὶ 263 καὶ 4) Pütz, Vergl: Erdkunde. σελ.
124. Ἐξ αὐτῶν θὰ μάθητε, κύριε κριτά, ἀφοῦ δυστυχῶς τὸ
ἀγνοῆτε, ὅτι ἡ Ρουμανία δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλην. χερσόνη-
σου, ἀλλὰ κεῖται ἔκτὸς ταύτης καὶ καταλέγεται εἰς τὰ κεντρικὰ
τῆς Εὐρώπης κράτη.

69) «Σελ. 234 (139). Ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς διοικητικῆς διαι-
ρέσεως τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας παραλείπει τὴν ἡγεμονίαν τῆς
Σάμου. Ἐν δὲ σελ. 234 (143) ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Σάμου, χωρὶς
νὰ παρατηρήσῃ, ὅτε ἡ νῆσος εἶνε ἡγεμονέα αὐτόνομος
ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, ἀναφέρει ὅτι τὸ Βαθὺ εἶνε
ἔδρα τοῦ ἡγεμόνος». — Κύριε κριτά, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἴπω υμῖν,
ὅτι δὲν ἀνεγνώσατε μετὰ προσοχῆς τὸ ὑπὸ τὴν κρίσιν σας κείμε-
νον, ἵνα μὴ μεταχειρισθῇ ἄλλην φράσιν βαρεῖαν. Δὲν περιέλαβον
τὴν Σάμον ἐν τῇ διοικητικῇ διαιρέσει τῆς Τουρκίας, διότι εἶνε
ἡγεμονία αὐτόνομος. Ὁ ἀναγνώστης ἀς κρίνῃ ἐκ τῆς παραθέσεως
τῶν σχετικῶν κειμένων. Βλ. § 6 (Σελ. 142).

«Αἱ νῆσοι τῆς M. Ἀστας. Αὗται, αἵτινες εἶνε ἀπολελυμένα τῆς
στερεᾶς τμήματα, κατοικοῦνται μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἀποτε-
λοῦσιν, ἔκτὸς τῆς ΣΑΜΟΥ, Κρήτης καὶ Κύπρου, τὸ βιλαγιέτιον
τοῦ Αίγαλου πελάγους».

Καὶ κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ § (σελ. 143) μετὰ τὸ ἐπίγραμμα τῶν
Ψαρῶν γράφω, «ΝΑ. τῆς Χίου κεῖται ἡ ὑποτελής τῇ Τουρ-
κίᾳ ἡγεμονέα τῆς ΣΑΜΟΥ (468 □ χιλι. 45,000 κ.), πα-
ράγουσα σταφίδας, σίνον, ἔλαιον κτλ. καὶ ἔχουσα ἀξιόλογον ναυτι-

κόν. Πρωτ. **ΙΒΧΟΥ**, ἔδρα τοῦ ἡγεμόνος (ό νῦν Ἀλ. Καραθεοδωρῆς) καὶ τῶν ἀρχῶν κτλ.». Ἐπιτρέψατε μοι, ἀγαπητὲ συνάδελφε, ν' ἀποδώσω τὴν ἄδικον ταύτην παρατήρησιν οὐχὶ εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ἀλλ' εἰς πάθημα τῶν ὅφθαλμῶν ἡμῶν, οἵτινες δὲν ἡδυνήθησαν γὰ διακρίνωσι τὴν φράσιν «ἡ ὑποτελὴς τῇ Τουρκίᾳ ἡγεμονέα τῆς ΣΑΜΟΥ».

70) Σελ. 125 (76). «**Αναξέα** Ἐλληνος γεωγράφου (λέγει ὁ κύριος Πολίτης) εἶνε ἡ περιγραφὴ τῆς Μακεδονίας. Ὁ συγγραφεὺς ἀρκεῖται νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν πατρίδα τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ νὰ δηλώσῃ ὅτι κατοικεῖται μόνον ὑπὸ Βουλγάρων ἡ ὑπὸ Σέρβων καὶ ὅτι Ἐλληνες δὲν ὑπάρχουσι;). Οὐδὲν ὅμως θὰ διδαχθῇ, ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν 3 τουρκικῶν βιλαγιετίων περὶ τοῦ σημερινοῦ Ἐλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας ὁ μαθητής, οὐδὲ θὰ δυνηθῇ ποτε νὰ δικαιολογήσῃ τὰς ἀξιώσεις ἡμῶν (καὶ ἀφοῦ ἐδήλωσα ὅτι κατοικεῖται ὑπὸ Ἐλλήνων;), ἀν ἐπὶ τῆς Ἐλληνικῆς ταύτης χώρας μόνον ἐφόδιον ἔχῃ τὰς ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου προσκτηθείσας γνώσεις (!!»).

Ἀπάντησις. Ἀναξιωτάτη ἡ παρατήρησις αὕτη εἶνε δι' Ἐλληνα καθηγητήν, ἐπιζητοῦντα διὰ σοφιστικῶν φράσεων νὰ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς καθαρὰν ἐθνογραφίαν νὰ μετατρέψῃ τὴν διὰ στοιχειώδες πόνημα κατὰ τοὺς γεωγραφικοὺς κανόνας συντεταγμένην «τοπογραφίαν τῆς Μακεδονίας» (οὗτο ἐπιγράφεται ἡ παράγγραφος), ἡς κύριος σκοπὸς εἶνε ἡ σύντομος περιγραφὴ τῶν διαφόρων τῆς χώρας πόλεων, ἐν ᾧ καὶ πολλὰ ἐθνολογικὰ παρενέρονται. Ὅπως δὲ πεισθῇ δ ἀναγνώστης, ἀναγκάζομαι μέγα μέρος τῆς παραγγράφου ταύτης νὰ παραθέσω ἀμέσως κατωτέρω.

«Σελ. 76. § 10. Τοπογραφία τῆς Μακεδονίας. Ἡ πατρὶς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, κατοικουμένη ὑπὸ Ἐλλήνων κυρίως (885,000 κ.) καὶ Ἀλβανῶν, διαιρεῖται εἰς 3 βιλαγιέτια ἡ γενικάς διοικήσεις (ἢ νεμόύς).

1) Γενικὴ διοίκησις τῆς Θεσσαλονίκης (966,000 κ.) . . . (περιγράφονται τὰ δριαὶ καὶ τὰ προσόντα τοῦ νομοῦ). Ἐπίσημοι πόλεις εἶνε Θεσσαλονίκη (130 χιλ. κ.) ἡ πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ τῆς Μακεδονίας, ἀμφιθεατρικῶς ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. ὀνομασθεῖσα οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης, οὐζύγου τοῦ Κασσάνδρου. Εἶνε ἔδρα Ἐλληνος Μητροπολίτου καὶ κατοικεῖται ὑπὸ πολλῶν. Ἐδραῖων καὶ Ἐλλήνων, ἔχει Ἐλλην. γυμνάσιον καλῶς κατηγορισμένον, παρθεναγωγεῖον, σχολεῖα διάφοροι καὶ ἐν πόρθιον ἀκμαῖον καὶ διὰ σιδηροδρόμου συνδέεται μετὰ τῆς Βελγίου. Βέρροια (10,000 κατ.), πόλις ἀρχαιοτάτη ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐν τῇ

δποίχ έδιδαξεν δ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ Νάουσα, ἔχουσα Ἑλλ. σχολεῖα. ΝΔ. κεῖνται Κοζάνη, Σέρβια, Ἀναστάτωσ, Γρεβενά καὶ Σιάτιστα, ἔχουσαι Ἑλληνικὰ σχολεῖα».

«Βοδηνά (”Εδεσσα, Αίγαν τῆς Ἡμαθίας, 12,000 κ.) ἡ πόλις πρώτ. τοῦ Μακεδονικοῦ χράτους (800—413 π. Χ.), κατοικουμένη ὑπὸ Τσύρων καὶ Ἑλλήνων. Γεαννιτζά (10,000 κ.) περὶ τὴν δραωνυμοῦ λίμνην, περάγουσα εὐώδη καπνόν. Πλησίον τεύτης ἐπὶ λόρου κεῖται τὰ ἑσπεία τῆς Πέλλης (”Ἄγ. Ἀπόστολοι), τῆς πατρίδος τοῦ Μεγ. Ἀλεξανδρου. Σέρρας (Σίρρα, 40,000 κ.), πρὸς β. τῆς λίμνης Ἀχινοῦ, πόλις ἐμπορικὴ καὶ βιομήχανος, κατοικουμένη ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων, συντηρούντων Ἑλλ. γυμ. ἀποι. Περὶ τὰς Ν. ὑπαρξίας τοῦ Παγγαίου κεῖται Δράμα (Δράθησκος) καὶ πρὸς Ν. ταύτης τὰ ἐρείπια τῶν Φειδίππων, ἐνθά δ Βροῦτος καὶ δ Κάσσιος ἡττήθησαν ὑπὸ Ὀκταδίου καὶ Ἀντωνίου κτλ. Καὶ κατωτέρω (σελ. 78). «Χώρα Ἐλληνικωτάτη εἶναι η τριαγιδής Χαλκιδικὴ χερσόνησος, ἥτις εἰς τὴν ἀρχαιότητα εἶχε πολλὰς πόλεις Ἑλληνικάς, ίδιως ἀποικίας ἐξ Ἀνδρου, Χαλκίδος καὶ Κορίνθου, ὡς π. χ. τὴν Ποτίδαιαν, τὴν Ὄλυνθον, τὴν Τορώνην καὶ Σίγγον κτλ.»

Η περιγραφὴ αὕτη εἴνε ἀναξία Ἐλληνος γεωγράφου !! Φαίνεται δέ, ὅτι εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἡκολούθησεν δ κ. Πολίτης τὸν Νέον Στράβωνα, κύριον Σπαθῆν, ὅστις ὡς κριτής κατὰ τὸ 1888 διὰ δύο διοκλήρων στηλῶν περὶ Μακεδονίας ἐπλήρωσε τὴν ἔκθεσίν του, λησμονήσας περὶ τίνος προύκειτο (βλ. τὴν ἔκθεσιν Ν. Σπαθῆ, σελ. 69). Μεγίστη εὐτυχία διὰ τοὺς Ἐλληνας γεωγράφους καὶ μέγα εὐεργέτημα θὰ ἦτο διὰ τὸν Ἐλληνισμόν, ἂν δοφὸς κύριος Πολίτης ἐλάμβανε τὴν καλωσύνην νὰ διποδεῖται, ἥμιν, τίνι τρόπῳ γράφεται η ἐθνογραφικὴ γεωγραφία τῆς Μακεδονίας, ὅπως οἱ Ἐλληνόπαιδες ἀποκτήσωσιν ἐφόδιον διὰ τὰς ἀξιώσεις ήμῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας.

71) Σελ. 130 (79). «Χεέρων δὲ τῆς περιγραφῆς τῆς Μακεδονίας εἶνε ἡ τῆς Ἡπείρου περὶ ἡς γίνεται λόγος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀλβανίας. Η Ἡπειρος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἡ ἡ Νότιος Ἀλβανία· διότι κιτά τὸν συγγραφέα τῆς ἀπὸ τοῦ Μαυροβουνίου ἄχρι τοῦ Αμβρακικοῦ κίλπου δρεινῆς χώρας τὸ Νότιον τμῆμα καλεῖται Ἡπειρος (Ν. Ἀλβανία)». — Ἀλλ' ἂν χείρων εἴνε ἡ περιγραφὴ τῆς Ἡπείρου, χειρέστη καὶ ἀθλεώτατη εἴνε ἡ πηγή, ἐξ ἣς ἡ ἐμὴ περιγραφὴ ἐλήφθη, καὶ ἥτις εἴνε τὸ ἔγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῶν κυρίων Βεπάρων καὶ Χέρστ, τόμ. Α' σελ. 490—491, ὅστις ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ. — Ἐν αὐτῷ (λεξ. Ἀλβανοὶ) εῦρον (σελ. 40)... «Κατὰ ταύτας (τὰς ἀπογραφικὰς σημειώσεις Ἐπ. Μαυρομάτη), ἐν μὲν τῇ Ν. ΑΛΒΑΝΙΑ τῇ περιλαμβανούσῃ τὸ Βιλαέτιον τῶν Ιωαννίνων κτλ.» καὶ κατωτέρω «ώς Βόρειον ὄριον τῆς Ν. ΑΛΒΑΝΙΑΣ

(δῆλ. κ. π. τῆς Ἡπείρου) τιθεται ὁ ποταμὸς Σκούμπη, μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τοῦ ποταμοῦ Μάτι κεῖται ἡ Μέση Ἀλβανία, ἔνθα τὸ Ἀλβανικὸν στοιχεῖον ἐπικρατεῖ». — Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ κειμένῳ γράφω.

«Ἡ ἀπὸ τοῦ Μαυροβουνίου ἄχρι τοῦ Ἀμέρικον κόλπου δεινὴ χώρα κατοικεῖται ὑπὸ πελασγικῆς φυλῆς, ἥτοι τῶν Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὅπειών πλλοὶ εἰνε χριστινοὶ ὀρθόδοξοὶ ἢ μωχεαθοί, δλίγοι δὲ καθολικοί. Ταῦτης τὸ μὲν N. τμῆμα καλεῖται Ἡπειρος (N. Ἀλβανία), τὸ δὲ B. Ἀλβανία, ἢ πάλιν Ἰλλυρία (μέση καὶ B. Ἀλβανία).»

«Οπως βεβαιωθῇ ὁ ἔντιμος ἀναγνώστης, ὅτι ἀδικος καὶ σκληρὰ ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ κυρίου Πολίτου, παραθέτω τμῆμα ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς γενικῆς διοικήσεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ παρακαλῶ αὐτὸν θερμῶς νὰ ἐπιφέρῃ τὴν δέουσαν διόρθωσιν, ἃν που περιπίπτω εἰς σφάλμα.

«2) Γεν. Διοίκησις Ἰωαννίνων (607,000 x. τῶν ὅπειών 268,000 Ἑλληνες καὶ 80,000 ὀρθόδοξοι Ἀλβανοί). Αὕτη κειμένη πρὸς N. τοῦ νομοῦ Σκόδρας, διαιρεῖται εἰς Παλαιάν καὶ Νέαν Ἡπειρον.

Πόλεις ἐπίτημοι εἰνε· α.) ἐν Παλαιάᾳ Ἡπείρῳ Ἰωάννινα (26,000 x.) ὑπὸ τὰς Δ ὑπαρείας τοῦ Μιτσικείου, ἡ πρωτ. τοῦ νομοῦ ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου λίμνης (Πικρῶτιδος), πόλις ἐλληνικωτάτη, ἡ πατρὶς μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἔνους (Ζωσιμαδῶν, Καπλανῶν, Ριζαρῶν). «Εχει Ἑλλ. σχολεῖα, νοσκομεῖον καὶ γυμνάσιον, ὑπῆρξε δὲ ἔδρα τοῦ αἱμούρου Ἀλῆ-Πασᾶ. Ἐν τῷ Περβάτιδι κεῖται νησίς ἐπὶ τῆς ὅπειάς ὑπέρχουσι μοναὶ, ἐκ τῶν ὅπειών ἡ τῆς Ἐλεούσης ἔχει καὶ ιερατικὴν σχολήν. Πέδες N. τῆς λίμνης ἔκειτο τὸ διονυσίτον μαντεῖον τῆς Δωδώνης. Παρακυρία, μητρόπολις τῶν Τσάμιδων (ἐν Θεσπρωτίᾳ) καὶ ΝΑ ταύτης τὰ ὅρη τοῦ ἡραϊκοῦ Σουλίου μετὰ 32 κωμῶν, ἡ πατρὶς τοῦ Μάρκου Μπότσαρη καὶ Τζαβέλα καὶ ἄλλων ἡρώων τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπικαντάτεως. Πρέβεζα (5,500), ἀπέναντι τοῦ Ἀκτίου, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Νικόπολεν, τὴν κτισθεῖσαν ὑπὸ Αύγουστου μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν, ἔδρα τοῦ μητροπολίτου Νικοπόλεως. Πάργα (2,300 x.) ἀπέναντι τῶν Παξῶν, πωληθεῖσα τῷ 1816 περιστοιχῶς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὸν τύραννον τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ-Πασᾶν. ΝΑ ταύτης κεῖται ἡ μυθολογούμενή λίμνη Ἀχερούσια καὶ δι παρὰ τὸ Σούλιον ρέων Ἀχέρων. Μέτσοβον (7,000 x.) πατρὶς τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔνους Τοσίτσα, Στουρνάρα καὶ Ἀθέρωφ, ἔχον Ἑλλ. σχολεῖα. Ζαγόριον, ΒΑ τοῦ Μιτσικείου ὅρους, ἐκ 46 κωμῶν συνιστάμενον. Πάντα ταῦτα τὰ μέρη μετὰ τῶν Ἰωαννίνων μέχρι τῶν ἐκδιλῶν τοῦ Θυάμιδος π. παρεγγράθησαν τῇ Ἐλλάδι διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης τοῦ 1878, δὲν παρεδίθησαν ὅμως ὑπὸ τῶν Τσέρων».

Δὲν ἀρκοῦσι ταῦτα κύριε κριτά, διὰ στοιχειωδέστατον γεωγραφικὸν πόνημα; Πόθεν δὲ ὠρμήθητε νὰ ἀναγράψητε τὴν φράσιν. «Χείρων δὲ τῆς περιγραφῆς τῆς Μακεδονίας εἰνε ἡ τῆς Ἡπείρου κτλ.; Διατί λέγετε, ὅτι ἡ «Ἡπειρος οὐδὲν ἄλλο εἰνε ἢ ἡ Νότιος Ἀλβανία; Διότι γράφω ἐν παρεγνθέσει (N. Ἀλβανία), λαζῶν τὴν πληροφορίαν ταύτην ἐκ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ὅμῶν ἐκδοθέντος ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ; Ἐπειδὴ δὲ γράφω

τὴν λέξιν Ν. Ἀλεξανδρία, διὰ τοῦτο ὅσα περὶ Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἡπείρου γράφω εἴνε ἀνάξια Ἑλληνος; Δὲν περιγράφεται κάλλιστα, κύριε Πολῖτα, ἐπὶ γεωγραφικὴν καὶ ἔθνολογικὴν ἔποψιν ἡ Ἡπείρος; Τόσον μέγα καὶ θανάσιμον σφάλμα ἦτο ἡ ἐν παρενθέσει λέξις Ν. Ἀλεξανδρίᾳ, ἡς ὑμεῖς εἰσθε ὁ προστάτης, ὥστε ἡναγκάσθητε νὰ γράψητε. «Χείρων δὲ τῇ περιγραφῆς κτλ.; Ἄς δικάσῃ ἀμφοτέρους ὁ ἀμερόληπτος ἀναγνώστης.

72) «Ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τῶν ἐπιλοίπων κρατῶν τῆς Εὐρώπης ὁ συγγραφεὺς παραδόξως περιορίζει τὸν πληθυσμὸν τῶν πλειστῶν καὶ τῶν κυριωτάτων πόλεων αὐτῆς κατὰ τὸ $\frac{1}{4}$, περίπου (πόθεν γινώσκετε τοῦτο, κύριε Πολῖτα);. Καὶ ἐπανορθοῦνται μὲν εὐκόλως τὰ σφάλματα ταῦτα, ἀν κατὰ τὴν τύπωσιν συμβουλευθῆ νεωτέρους καὶ ἀκριβεστέρους στατιστικοὺς πίνακας, ἀλλ' ὅπωσδήποτε ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ ἐπιστήσωμεν εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν αὐτοῦ». Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριε συνάδελφε, διὰ τοῦτο, ἐπιτρέψατε μοι ὅμως νὰ εἴπω ὑμῖν, ὅτι δὲν λέγετε τὴν ἀλήθειαν. Ἐξηγοῦμαι. Ως στατιστικοὺς πίνακας, παγκοσμίαν ἔχοντας φήμην καὶ ἀκριβεστάτους, μετεχειρίσθην τὰ Almanach Gotha 1892-1894. Ἀν ἔχητε ἀμφιβολίαν τινά, κύριε συνάδελφε, παραβάλλετε τὴν γεωγραφίαν μου πρὸς τὸ Almanach τοῦτο καὶ μόνος θὰ διολογήστε, ὅτι ἡ παρατήρησίς σας ὑπῆρξεν ἄδικος. Π. γ. Madritē 470,000, Madrite 470,283. Στοκχόλμη 250,000. Stockholm 246,154. Οδησσός 240,000. Odessa 240,000. Τὸ μόνον ἵσως, ὅπερ ἡνάγκασεν ὑμᾶς νὰ γράψητε τὴν παρατήρησίν σας ταύτην καὶ νὰ ἔξαγαγητε γενικὸν συμπέρασμα ἀτοπώτατον καὶ ἀδικώτατον δι' εὐσυνείδητον κριτήν, εἴνε οἱ πληθυσμοὶ τῆς Ἰταλίας, οἵτινες ἐπίσης ἐγράφησαν κατὰ τὸ Almanach Gotha. Ἰδοὺ τί ὑπάρχει ἐν τούτῳ (1892-93-94). Villes les plus importantes au 31 déc. 1881 (Voir l'édition de 1889 καὶ 1887 p. 830 καὶ 832). Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι μέχρι τοῦ 1894 οὐδεμία γενικὴ ἀπογραφὴ ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1881, κατὰ τὴν ὁποίαν Naples=463,172—Commune 493,314.—Milan=295 543, Com. 321, S39.—Rome=273,268 Com. 300 467 κτλ.. Διὰ τοῦτο ἐφάνη ὑμῖν ὁ πληθυσμὸς κατὰ $\frac{1}{4}$, μικρότερος, καὶ ὡς τούτου ἔξηγάγετε πόρισμα λίαν ἐσφαλμένον, ὅτι περιορίζω τὸν πληθυσμὸν τῶν πόλεων, ὅπερ ψευδές. Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1892 (σελ. 984), ὡς καὶ ἐν ταῖς τοῦ 1893 καὶ 1894 ὑπάρχει

καὶ ἡ ἔξης σημείωσις. «Population (12 δήμων) calculée au 31 déc 1890 (καὶ 1891) en tenant compte du mouvement d'immigration et d'émigration».

Ἐγὼ ὅπως ἐκτελέσω τὴν ἐπιθυμίαν σας, μετέβαλον τοὺς πληθυσμοὺς μόνον 12 μεγάλων δήμων τῆς Ἰταλίας, οὓχι δὲ τῶν ἄλλων πόλεων αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὰς σημειώσεις ταύτας τοῦ Almanach, οὐδεμιᾶς δ' ἄλλης πόλεως τοῦ κόσμου τὸν πληθυσμὸν μετέβαλον, διότι εἴνε συμφωνότατος πρὸς τὰς γεωτάτας ἀπογραφάς, καὶ παρακαλῶ τὸν κ. Πολ. ν' ἀποδεῖξῃ τὸ ἐναντίον. Ἀν εἰχετε, κύριε Πολίτα, δίλγην ὑπομονὴν καὶ συνεκρίνατε τοὺς πληθυσμοὺς τῆς γεωγραφίας μου πρὸς τοὺς τοῦ ρηθέντος Almanach, δὲν ἡθέλετε συντάξει τὴν ἀδικωτάτην ταύτην παρατήρησιν. Δὲν πιστεύω δὲ νὰ εἴπητε, ὅτι τὸ Almanach τοῦτο τὸ παγκόσμιον δὲν ἔχει ἀξίαν τινά, περὶ τοῦ δποίου «La Grande Encyclopédie», τόμ. 18 σελ. 796 γράφει «Pour la statistique, les principales publications annuelles sont l'Almanach de Gotha et le States mans Yearbook».

73) Σελ. 143 (87). «Ιαπύγειον (Ἀγίας Μαρίας τῆς Λεύκης)». «Τὸ ἀκρωτήριον (λέγει δὲ κ. Π.), ὀνομάζεται Ἰταλιστὶ τῆς ΛΕΥΚΗΣ (Capo di Leuca), ἄλλο δὲ εἴνε τὸ χωρίον S. Maria di Leuca(!!)». Λυποῦμαι, κ. συνάδελφε ἀν ἐπαναλάβω καὶ πάλιν νὰ εἴπω, ὅτι ὡς κριτής γεωγράφος, μέλλων νὰ δικάσῃ τόσους συγγραφεῖς, ἔπρεπε νὰ ἔχητε ἐγώπιόν σας χάρτην τινὰ τῆς πρακτοπῆτης, διότι τότε δὲν ἡθέλετε περιπέσει εἰς τὸ φοβερὸν καὶ ἀσύγγνωστον αὐτὸν ἀμάρτημα. Συντάττων ἐγὼ τὴν γεωγραφίαν μου εἴχον πέντε διαφόρους "Ατλαντας. 1) τὸν τοῦ Stieler (γερμ.), περὶ τοῦ δποίου la Grande Encyclopédie (τόμ. 18^{ος} σελ. 796) λέγει : «Les meilleurs atlas sont allemands (τὸ λέγει Γάλλος συγγραφεύς), celui de Stieler et celui de Kiepert. 2) τὸν τοῦ Schrader (γαλ.) μετὰ κειμένου 3) τοὺς διαφόρους χάρτας τῶν ἐγκυκλοπαιδιῶν λεξικῶν Brockhaus καὶ Pierers καὶ 4) τοὺς χάρτας, οἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς γεωγραφίαις τοῦ Reclus καὶ τοῦ Varigny. Ἐν αὐτοῖς ὑπὸ μεγάλην καὶ συικρὰν κλίμακα τὸ νοτιώτατον τῆς Ἀπουλίας ἄκρον σημειούται Capo di Santa Maria di Leuca.

Ἐπίσης καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τὰ ρηθέντα ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικὰ τὸ αὐτὸν λέγουσι. 1) Pierers. «LEUCA, Capo de (Santa Maria di L.),

SOSpitze Italiens ; hier Marienkirche an Stelle des Minervatempels der antiken Stadt *Leuca* etc.. ἦτοι Λευκῶν ἀκρ. (Αγ. Μαρίας τῶν Λ.) ΝΑ ἄκρα Ἰταλίας. Ἐνταῦθα ἐκκλησία τῆς Μαρίας ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἀρχαῖας πόλεως Λευκῶν. «Ωστε βλέπετε, κύριε κριτά, τὸν λόγον διὰ τὸν δόποιον καλεῖται τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἅγ. Μαρίας τῶν ΛΕΥΚΩΝ, ἐπὶ τὸ συντομώτερον δὲ Capo di Leuca. 2) Brockhaus. LEUCA (Capo Santa Maria de) κτλ. 3) Memoriale del Geografo τοῦ Giuseppe Carraro.» «**Leuca** ant. dei salentini fondata dagli acarnani sul prom, detto poi Capo di Leuca, ma prima dicevasi promontorium Japygium, ove dicesi approdasse Enea e vi erigesse un tempio a Minerva. La c. era picc. ma fortissima; fu a vese: distrutta dai saraceni nel IX sec. Sul luogo dele ant tempio ora il **santuario di Santa Marie di Leuca** uno dei più col. dei Napolitano del Capo alla punta estremo del tallone d'Italia». Ἡγουν. «Τὰ ΛΕΥΚΑ ἀρχ. τῆς Σαλεντίνης ἰδρυθέντα ὑπὸ τῶν Ἀκαρνάνων ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἐπικληθέντος τῶν Λευκῶν, ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο Ἰαπυγία ἄκρα, εἰς δὲ λέγεται ὅτι προσωρισθη ὁ Αἰνείας οἰκοδομήσας ἐκεῖ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ πόλις ἦτο μικρὰ ἀλλ ὀχυρωτάτη; ἥτο ἐπισκοπὴ καὶ κατεστράφη κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου γαοῦ ὑπάρχει σήμερον δὲ ναὸς τῆς Ἅγ. Μαρίας τῶν ΛΕΥΚΩΝ, εἰς τῶν μεγίστων Νεαπολιτανῶν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου ἐπὶ τῆς ἔξωτάτης αἰχμῆς τῆς πτέρυνης τῆς Ἰταλίας». — Βλέπετε, λοιπόν, κύριε συνάδελφε, ὅτι τὴν ἐπάθετε καὶ περιεπέσετε εἰς δεινὸν σφάλμα. «Ως κριτής δέ, καὶ μάλιστα φιλόλογος, ἴστορικός, ἀρχαιολόγος καὶ μυθολόγος, ἔπρεπε νὰ γινώσκητε, ὅτι τὸ ἀκρωτήριον δὲν λέγεται τῆς Λεύκης (βλέπετε, ὅτι καὶ ἐγὼ ἡμαρτον καὶ δρολογῶ τὸ ἀμάρτημά μου), ἀλλὰ ΤΩΝ ΛΕΥΚΩΝ. Ἡ παρατήρησίς σας μὲ ἡνάγκασε νὰ μελετήτω τὸν Στράβωνα (ἔκδ. Müller σελ. 233, 46) λέγοντα τὰ ἔξης. «Καλοῦσι δὲ Βάριν οἱ νῦν Οὐερητόν, κεῖται δ' ἐπὶ τοῖς ἄκροις τῆς Σαλεντίνης, καὶ τὸ πολὺ πεζῆ μᾶλλον ἢ κατὰ πλοῦν εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ Τάραντος εύμαρής ἢ ἄφιξις ἔστιν, ἔνθεν εἰς ΤΑ ΛΕΥΚΑ (ὑμεῖς κύριε Πολῖτα, λέγετε ΤΗΣ ΛΕΥΚΗΣ· διατὶ αὐτὸν ἀγνοεῖτε, ἀφοῦ ἀλλαχοῦ ἀγεκαλύψατε, ὅτι τὸ Πολύκαστρον καλεῖται Παλαιόκαστρον καὶ ἡ

‘Ανδραβίς, ’ΑνδραΒΙΔΑ;) στάδιοι δύρδαικοντα, πολύχνιοι καὶ τοῦτο κτλ.» καὶ κατωτέρω σελ. 234. 3. «’Εκ δὲ τῶν ΛΕΥΚΩΝ εἰς Ὑδροῦντα πολύχνην ἐκατὸν πεντήκοντα». Πῶς φαίνεται τοι, ἔντιμε ἀναγνῶστα, κριτὴς γεωγράφος, θέλων νὰ διορθώσῃ ἄλλον δρθῆς γράφοντα, οὐ μόνον αὐτὸς περιπίπτει εἰς σφάλμα ἀσύγγνωστον, ἀλλά, καίτοι ἀρχαιολόγος, καταπροδίδεται, ὅτι ἀγνοεῖ τὸ δρθὸν τοῦ δινόματος. ’Ἐν τέλει, παρακλεῖται ὁ κύριος κριτὴς νὰ δηλώσῃ δημοσίᾳ «ποῦ κεῖται αὐτὸ τὸ χωρίον, διπερ καλεῖται S. Maria di Leuca; εἰς τίνα τῆς ὑδρογείου ἡπειρον;» Τέλος εὐχαριστῶ τὸν κ. Πολίτην ἐκ καρδίας, διότι ἡναγκάσθη ἐκ τῆς παρατηρήσεώς του ταύτης, ἐλεγχούσης ἀπόλυτον τῶν πραγμάτων ἀγνοιαν, νὰ μάθω καὶ ἐγὼ καὶ αὐτός, ὅτι τὸ ἀκρωτήριον Ἰαπύγιον δὲν λέγεται τῆς Λεύκης, ἀλλὰ τῶν Λευκῶν.

74) Σελ. 140 (88). «Ἐν τοῖς περὶ Μεδιολάνων δὲν ἀναφέρει τὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ τὴν Ἀμβροσιανὴν βιβλιοθήκην». — Εὐχαριστῶ τὸν κύριον συνάδελφον διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην, ὃν δ' ἥθελε ν' ἀνακαλύψῃ καὶ ἄλλας ἐλλείψεις δυοίας, ἐπρεπε νὰ λάβῃ ὃς ὁδηγὸν τὸν Baedecker. Καὶ δύως οὐδεὶς Γερμανὸς εὑρέθη νὰ κακίσῃ τὸν Seydlitz γράφοντα (20 έκδ. B'. σελ. 88) περὶ Μεδιολάνων τὰ ἔξη;. Mailand mit $\frac{1}{4}$ Mil. E. Zwischen Ticino und Adda im Mittelpunkt der reichsten, an besten bebauten Gegend der lombardischen Ebene gelegen, ist die Stadt zugleich der Knotenpunkt sämmtlicher von Italien nach der Schweiz führenden Alpenstrassen; Hauptplatz auch für die lombardische Seidenindustrie». Βέβαια ἀμαθέστατος γεωγράφος θὰ ἦνε αὐτὸς ὁ Seydlitz, τοιαῦτα γράφων καὶ μὴ ἀναφέρων τὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ τὴν Ἀμβροσιανὴν βιβλιοθήκην. Οἱ ἀμαθέστατος πρέπει νὰ μάθῃ παρ' ἡμῶν τῶν Ἐλλήνων γεωγράφων ν' ἀναφέρῃ εἰς τὸ ἔξη τὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ τὴν Ἀμβροσιανὴν βιβλιοθήκην, ν' ἀφήσῃ δὲ τὰς μωρλας περὶ τοποθεσίας καὶ βιομηχανίας μετάξης.

75) Αὐτ. (σελ. 88) «Λέγει, (δηλ. ἐγὼ) ὅτι ἡ Ἐνετίσμένη ἐπὶ 118 νησυδρίων (γρ. 117 νησίδων)». Οχι κύριε κριτά, ἐπιμένω, ὅτι εἶνε ἐπὶ 118 νησυδρίων, καὶ ἔχω μάρτυρα τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Brockhaus (μικρὸν καὶ μέγα). Καὶ διατί τότε νὰ μὴ πιστεύσω τὸν Meyer λέγοντα ἐπὶ 116, ἢ τὸν Seydlitz ἐπὶ 114; Διατί δὲ νὰ πιστεύσω ὑμᾶς;

76) «Σελ. 147(89). Ἐκ τοῖς περὶ Ἑνετίας δὲν ἀναφέρει τὸν Ἑλληνικὸν ναὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν κοινότητα». — Οὐδεμιᾶς χρήζει ἀπαντήσεως ἡ παρατήρησις αὕτη, διότι τοιαύτας πᾶς δύστροπος κριτὴς δύναται νὰ ἐπινοήσῃ ὅχι μόνον διὰ τὴν Ἑνετίαν καὶ τὰ Μεδιόλανα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν Κατάκωλον καὶ τὸ Ξηροπήγαδον.

78) «Ἄρτ. (σελ. 89). Περὶ Ραβέννης τῆς ἔδρας τῶν αὐτοκρατόρων καὶ πρωτευούσης τῆς Βυζαντινῆς ἑξαρχίας, τῆς ἱστορικωτάτης πόλεως, τῆς ἔχουσης τοσαῦτα ἀξιολογώτατα μνημεῖα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, λέγει (δηλ. ἐγὼ) ξηρῶς ταῦτα καὶ μόνα «Ραβέννη μετὰ πανεπιστημίου». Οἱ Γερμανοί, φαίνεται, εἶνε ἀμάθεστατοι, ἢν δ' ἐπιθυμῶσι νὰ μάθωσι γεωγραφίαν, ἐπαναλαμβάνω, πρέπει νὰ κατέλθωσιν εἰς Ἑλλάδα, ἵνα ἐκμάθωσι ταῦτην παρὰ τοῦ κ. Πολίτου. Ο Seydlitz (σελ. 89. ἐκδ. Β') λέγει «Ραβέννη (πρὸς Ν. τοῦ δέλτα τοῦ Πάδου) κατ' ἀρχὰς ὅπως καὶ ἡ Ἑνετία, ἐπὶ νησυδρίων ποταμίων ἐκβολῶν καὶ ἐπὶ ἐσχάρας ἐκ πασσάλων ἐκτιμένη καὶ διασχιζομένη ὑπὸ διωρύχων, νῦν χωρίζεται τῆς παραλίας διὰ πεδιάδος ἔχουσης πλάτος μιᾶς ὥρας, γεννήθεισης διὰ προσχώσεως». **Τέποτε ἄλλο.** "Ωστε οἱ Γερμανοί εἶνε ἀνότοι καὶ μόνον ὁ κύριος Πολίτης γινώσκει, πῶς γράφεται καὶ διδάσκεται ἡ γεωγραφία. Παρ' ἐμοῦ δέ, ἡναγκασμένου συντομώτατα τὰ περὶ Ἰταλίας νὰ περιγράψω, ἀπαιτεῖ ὁ κύριος κριτὴς νὰ μεταφράσω διάλογον τὸ ἀρθρὸν τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ τοῦ Brockhaus καὶ νὰ εἴπω, ὅτι ἦτο καὶ καθέδρα τῆς Βυζαντινῆς ἑξαρχίας καὶ ὅτι ἔχει ἀξιολογώτατα μνημεῖα Βυζαντινῆς τέχνης! Αὐτὴν λέγεται γεωγραφία ΣΩΣΤΗ!!

Τὰς ὑπολειπομένας ἔτι τέσσαρας τοῦ κυρίου Πολίτου γεωγραφικὰς παρατηρήσεις περιττὸν κρίνω νὰ ἀνασκευάσω, ὡς καὶ ταύτας τὴν αὐτὴν ἀξίαν ἔχουσας, ἢν καὶ αἱ προηγούμεναι. "Αν δὲ δὲν ἀναφέρω τὸ ἐν Νεαπόλει μουσεῖον καὶ ὅτι ἐνιακοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ὀμιλεῖται καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, πράττω τοῦτο διότι καὶ ὁ Seydlitz καὶ ὁ Daniel καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς γεωγράφοι οὐδὲν περὶ τούτων λέγουσιν. Ὅτο περιττὸν ἐν στοιχειώδει συγγράμματι ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὰ χωρίδια ἐκεῖνα τοῦ Ὀτράντου, ἐν οἷς ὅμιλεται καὶ διάλεκτός τις Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἥτις, ἢν δὲν ἔξηφα-

νίσθη ἄχρι σήμερον, ἐντὸς δὲ λίγου θὰ ἐκλείψῃ (Βλ. Morosi, Dialetti Greci della terra d'Otranto).

Τὴν δὲ μετὰ προσοχῆς μελετήσας καὶ βασανίσας τὴν ἀνασκευὴν μου ταύτην ἀξιότιμος ἀναγνώστης ἡς ἐκφέρει τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτοῦ. Ή κοινωνία ἡς δικάση, ἀν ἐγὼ ἐξεπλήρωσα εὑσυνειδήτως τὸ ἔμδον καθῆκον καὶ ἂν δὲ κύριος Πολίτης ἔχοινε δικαιώς καὶ δρθῶς καὶ ἦν εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ περὶ γεωγραφιῶν.

Ο κύριος Πολίτης δύναται νὰ ἔριστος μυθιλόγος, ἀρχαιολόγος, ιστορικός, φιλόσοφος καὶ φιλόλογος δεινότατος, γεωγράφος **ὅμως οὐχεὶς!** Λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ εἴπω αὐτῷ ἄγει περιστροφῆς, δτι ἀγνοεῖ δλοσχερῶς καὶ τὸν δρισμὸν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας.

Ἐν τούτοις εὐχαριστῶ αὐτὸν εἰλικρινῶς, διότι ἐκ τῶν παρατηρήσεών του ἔλαθον ἀφορμὴν νὰ μελετήσω πολλὰ καὶ νὰ μάθω, δτι δυσχερῆς μὲν ἡ σύνταξις στοιχειώδους γεωγραφίας, ἀπαιτούσης πλείστας γνώσεις, **δυσχερεστάτη** ὅμως ἡ κρίσις αὐτῆς.

Νῦν μεταβαίνω εἰς τὴν ἀνασκευὴν τῶν παρατηρήσεών τοῦ κυρίου Σ. Λάμπρου, ἥτις εὔτυχῶς εἶνε σύντομος, διότι καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ διλογισταὶ καὶ συντομώταται.

B'.

Αἱ γεωγραφικαὶ παρατηρήσεις τοῦ
κ. Σ. Π. Λάμπρου.

Ο κύριος Σ. Π. Λάμπρος, ὁ καὶ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν γεωγραφιῶν ἐπιτροπείας, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὰς ἀνωτέρω πλήρεις σφαλμάτων παρατηρήσεις τοῦ κυρίου Ν. Πολίτου, καθυπέβαλε καὶ οὗτος περὶ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως ἴδιας παρατηρήσεις, δι’ ὃν ἐκφράζει συντομώτατα τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ γνώμην, ὅτι δηλ. ἡ τοῦ κυρίου Σακελλαρίου γεωγραφία εἶναι πληρεστέρα τῆς ἑμής καὶ συνεπῶς ὑπερτέρα.

Ἡ συγκριτικὴ αὕτη μέθοδος τοῦ κυρίου προέδρου, ὡς ὁ ἀναγνώστης κατωτέρῳ θέλει πεισθῆ, οὐδεμίαν δξίαν ἔχει, διότι φράσεις ἀόριστοι καὶ γενικαὶ, ἐκπεφρασμέναι διὰ τρόπου αὐταρέσκου, παρέχουσιν εἰς πάντα τὸ δικαίωμα ν ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ἡ κρίσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀλάθητος καὶ δικαῖα. Τοιοῦτο αὐτάρεσκον σύστημα κριτικῆς, μὴ βασιζόμενον ἐπὶ λόγων ἐπιστημονικῶν, οὐδὲ εἰς τοὺς διασημοτάτους τῶν γεωγράφων ἐπιτρέπεται. Ο θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ νὰ καταδείξῃ τὸ δρθὸν τῆς κρίσεως του, δψείλει νὰ φέρῃ καὶ τοὺς λόγους, ἄλλως θεωρεῖται ὡς μὴ ἀληθῆ λέγων, καὶ μάλιστα ὅταν τυγχάνῃ ἀδαέστατος περὶ τὴν ἐπιστήμην, ἡς διδακτικὰ συγγράμματα ἐτάχθη ὑπὸ τῆς πολιτείας νὰ κρίνῃ. Ἀν ὁ κύριος Λάμπρος, ὅστις δὲν πιστεύω, ὡς εὔσυνείδητος ἐπιστήμων, νὰ νομίζῃ μετὰ σοθαρότητος, ὅτι εἶναι γεωγράφος καὶ ὅτι δύναται νὰ κρίνῃ εὐκόλως περὶ γεωγραφιῶν, οὐθελε νὰ μὴ ὑπάρχῃ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀντίρρησις κατὰ τῶν συγκριτικῶν αὐτοῦ παρατηρήσεων, ὥφειλεν ἐν τῇ ἐκθέσει του νὰ παραθέσῃ τὰ συγκρινόμενα μέρη ἀμφοτέρων τῶν γεωγραφιῶν, ὅπως τὸ τε Σεβαστὸν Ὑπουργείον καὶ τὸ κοινὸν πεισθῶσιν, ὅτι ὁ κύριος Λάμπρος εἶναι δίκαιος κριτής καὶ δύναται νὰ ἐκφέρῃ δρθὴν γνώμην καὶ ἐπὶ θεμάτων ἀλλοτρίων τοῦ κύκλου τῶν γνώσεών του. Πρὸς πίστωσιν παραθέτω τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν δοκίων ὁ ἀμερόληπτος καὶ μὴ φίλα αὐτῷ φρονῶν ἀναγνώστης θὰ δικάσῃ κατὰ πόσον ὁ κύριος Λάμπρος δικαίως ἔκρινε.

1) «Πληρέστερα (λέγει ὁ κύριος Λάμπρος) τὰ περὶ Ὀκεανῶν, θαλασσῶν, ρευμάτων, τὰ περὶ ἀτμοσφαιρας, πτωχότερα δὲ παρὰ Μῆτος. τὰ περὶ κλίματος. ΠΕΡΙΤΤΑ παρὰ Μῆτος. τὰ περὶ ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ». — Ταῦτα γράφει ὁ σοφὸς πρόεδρος, διότι τοιαύτη εἶναι ἡ πεποίθησίς του, δυστυχῶς ὅμως ἡ γεωγραφικὴ ΑΓΘΕΝΤΙΑ αὐτοῦ εἶναι τοιαύτη, ὥστε καὶ δικαιούτατος τῶν ἀνθρώπων δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ αὐτὸν ὡς ἀληθῆ λέγοντα, διότι δὲν ἔχει τὰς ἀπαιτουμένας γεωγραφικὰς γνώσεις, ὅπως κρίνῃ δρῦσ. Τὸ σύγγραμμα τοῦ κυρίου Σακελλαρίου (ζητῶ συγγράμμην παρὰ τοῦ σεβαστοῦ μοι καθηγητοῦ, ἃν συχνότατα θ' ἀναφέρω τὸ σημεῖον ἐν τῷ παρόντι ἐλέγχῳ) μένει ἄγνωστον, καὶ ἐπομένως οὐδεὶς δύναται νὰ συγκρίνῃ τὴν ἐμὴν γεωγραφίαν πρὸς πόνημα ἄγνωστον.

Ἡ λέξις ὅμως «πληρέστερα» ὑπονοεῖ, νομίζω, ὅτι ὁ κύριος Σακελλάριος ἔγραψεν ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του περισσότερα. Βεβαίως, τοῦτο πᾶς ὁ κατέχων τὴν ἐπιστήμην δύναται νὰ πράξῃ, ὅταν ἦν ἐλεύθερος καὶ δὲν ὑποχρεώται νὰ συγγράψῃ ἐντὸς ὡρισμένων δριών. «Οταν ὅμως ἦνε ἡναγκασμένος ὑπὸ τοῦ νόμου, νὰ μὴ ἔξελθῃ τῶν 12—13 τυπογραφικῶν φύλλων, τότε διέταξε νὰ περιλάβῃ ἐκ τῶν ἀπείρων τῆς γεωγραφίας θεμάτων τὰ οὖσιωδέστατα, ὅπως δυνηθῇ νὰ τηρήσῃ συμμετρίαν ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ ἔργου, νὰ μὴ ὑπάρχῃ δὲ ὑπερτροφία μὲν διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀτροφία δὲ καὶ συντομία μεγίστη διὰ τὰς ἄλλας τῆς γῆς ἡπείρους. Κατὰ πόσον διεβαστός μοι φίλος ἐπέτυχεν εἰς τοῦτο, καὶ ἡδυνήθη πληρέστερα νὰ ἐκθέσῃ τὰ γεωγραφικὰ ταῦτα θέματα, νὰ τηρήσῃ δὲ συμμετρίαν καὶ νὰ μὴ ἔξελθῃ τῶν διαγραφομένων αὐτῷ δριών, ἀγνοῶ, διότι, ἐπαναλαμβάνω, τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ μένει ἄγνωστον. Καὶ ἐγὼ ἡδυνάμην πληρέστατα νὰ συγγράψω τὰ περὶ ὠκεανῶν, θαλασσῶν κτλ. ὡς ἐπραξα τοῦτο ἐν τῇ γεωλογίᾳ μου, τῇ ἐκδοθείσῃ τῷ 1893, δ φόρος ὅμως ὅπως μὴ ὑπερβῇ τὰ 12 τυπογραφικὰ φύλλα μὲν ἡνάγκασε νὰ εἴμαι συντομώτατος.

Νῦν ἀποτείνω τὸν λόγον πρὸς τὸν κύριον Λάμπρον.

Εἰπέτε μοι εὔσυνειδήτως, κύριε πρόεδρε, καὶ παρακαλῶ νὰ μὴ χολωθῆτε διὰ τὴν ἐρώτησίν μου ταῦτην. Εἰσθε εἰς θέσιν νὰ κρίνητε θεματα τῆς ΦΥΣΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ καὶ ν' ἀποφαίνησθε μετὰ τοσαύτης αὐθεντίας; Ἡσχολήθητε, σοφὲ σινάδελφε, περὶ τοιαύτα γεωφυσικὰ θέματα, πρὸς ἐκμάθησιν τῶν ὄποιων ἄλλοι

όλοκληρον τὸν βίον των κατατριβουσιν; Εἶνε αἱ γνώσεις ὑμῶν τοσοῦτο εὐρεῖαι, ὥστε νὰ διακρίνητε, πρώτην φορὰν εἰς τὸν βίον σας ἀναγνωσκούντες θέματα τῆς φυσικῆς γεωγραφίας, ἢ μᾶλλον τῆς γεωλογίας, τί εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ ταῦτα καθιστᾷ πληρέστερα καὶ τελειότερα; Τόσον εὔκολα εὑρίσκετε ὑμεῖς τὰ θέματα ταῦτα καὶ τόσον μέγας εἰσθε πανεπιστήμων, ὥστε ἐκ τῆς ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀναγνώσεως νὰ εὑρίσκητε, τίς ἔγραψε πληρέστερα τοῦ ἄλλου, ὡς εἰδὸς λόγος ἡτο περὶ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας; Θέσσατε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἀπαντήσατε. Εἰρὶ βέβαιος, ὅτι θὰ μὲ δικαιώσητε.

Διὰ νὰ βέβαιωθῆτε δέ, ὅτι σαφῆ ὅρια μεταξὺ γεωλογίας καὶ γεωγραφίας δὲν ὑπάρχουσι, παραθέτω περιοπὰς ἐκ συγγραμμάτων διαπρεπεστάτων συγγραφέων. «Zwischen Geographie und Geologie lassen sich überhaupt keine scharfe Grenzen ziehen. Die Oberflächenbeschaffenheit der Erde ist eben der Ausdruck des geologischen Baues derselben und das Endpunkt der Summirung der Resultate aller früheren Vorgänge» (Geologie, v. H. Gredner, σελ. 2). «Die physische Geographie hat es nur mit der Gegenwart zu thun, die Erde nur zu beschreiben, wie sie heute ist, Sie hat keine so erhabene Aufgabe, wie die Geologie, welche die Geschichte der Erde in Laufe endloser Zeiten erzählen will; aber sie sammelt und ordnet die Thatsachen, sie erforscht die Gesetze der Bildung und Zerstörung der Erdschichten. Sie bahnt also der Geologie den Weg, und jeder Fortschritt in der Kenntniss der Erscheinungen erleichtert einen Fortschritt des menschlichen Wissens über die Vergangenheit unserer Erde. Ohne sie hätte nicht ein Schritt in das Labyrinth entchwundener Zeiten gewagt werden können». (βλ. Die Erde nach Reclus, von Otto Ule, I. σελ. 30). «Nachdem wir so die Eigenschaften der Erde als Weltkörper kennen gelernt, werden zunächst ihre Hauptglieder, nämlich die beiden flüssigen, die Atmosphäre und die Hydrosphäre, und dann die feste Erdkugel selbst einer allgemeinen Betrachtung zu unterziehen sein. Da dieser Abschnitt Cegenstände behandelt, mit denen sich auch die Geographie beschäftigt, so bezeichnen wir ihn als den geographischen». (βλ. Geologie, v. Em. Kayser, 1893, σελ. 4). Τέλος ἀναφέρω ἐνταῦθα καὶ τὰ ἔξης τρία συγγράμματα

καθηγητῶν τῆς γεωγραφίας, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὅποιων καταδεῖ-
κνυται, ὅτι ἡ γεωγραφία εἶνε ἐπιστήμη γεωλογική. 1) *Geophysik*
und *Physikalische Geographie*, v. S. Günther. 2) *Führer für
Forschungsreisende*, v. Ferd. v. Richthofen, καθηγητοῦ τῆς γεω-
γραφίας ἐν Βερολίνῳ, 1886· καὶ 3) *Morphologie der Erdober-
fläche*, v. Alb. Penck, καθηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν Βιέννῃ.

Εἰχον, λοιπόν, δίκαιον, κύριε πρόεδρε, ἂν ἔλαβον τὸ θάρος
ν' ἀποτείνω ὑμῖν τὰς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις καὶ νὰ εἴπω, ὅτι εἰσθε
ἀδεάστατος περὶ τὴν γεωφυσικὴν ἐπιστήμην, ὅλως ξένην τῶν ἀπει-
ρων ὑμῶν ἴστορικῶν γνώσεων. "Οτι δὲ δὲν εἰσθε εἰς θέσιν νὰ κρί-
νητε, ἂν δρθῶς ἡ ἐσφαλμένως ἔχωσι τὰ ἐν γεωγραφίᾳ μου γεωφυ-
σικὰ θέματα, ἢ ἂν ἦνε πληρέστερα ἢ οὐ, θὰ τὸ ἀποδεῖξω διὰ τῆς
ἰδίας ὑμῶν ἐκθέσεως, ἐν τῇ ὅποιᾳ περιπλότετε συχνότατα εἰς ἀντι-
φάσεις, διότι ἐνῷ λέγετε, ὅτι παρὰ Σακελ. εἶνε πληρέστερα τὰ
περὶ ὕκειαν, θαλασσῶν, ρευμάτων, ἀτμοσφαίρας, ὅλιγον τι ἀνω-
τέρω ἀναγράφετε παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς γεωγραφίας τοῦ κυρίου
Σακελλαρίου, αἵτινες καταδεικνύουσιν, ὅτι τὰ πληρέστερα ταῦτα
εἶνε ἡμαρτημένα. Τὸ περιεργον δὲ εἶνε, ὅτι οὐδὲν σφάλμα ἀναγρά-
φετε διὰ τὰ αὐτὰ θέματα ἐν τῇ ἐμῇ γεωγραφίᾳ, ἐξ οὗ ἐπιτρέπε-
ται νὰ συμπεράνω, ὅτι δὲν εἶνε μὲν πληρέστερα κατὰ τὸν αὐτά-
ρεσκον ὑμῶν γνώμην, εἶνε δημοσίας ἀκριβέστατα καὶ οὐδὲν τὸ πλη-
μελὲς ἔχουσι.

'Ἐκ τῆς τυπωθείσης ἐκθέσεως (σελ. 758), ἥτις φέρει τὴν ὑπο-
γραφὴν. «Ο Πρόεδρος Σ. Η. ΛΑΜΠΡΟΣ», ἀναγινώσκω διὰ
τῆς γεωγραφίαν τοῦ κυρίου Σακελλαρίου τὰ ἔξης.

Σελ. 10. «Ἡ ξηρὰ συνίσταται ἐκ τριῶν μεγάλων μερῶν,
ἄτινα καλοῦνται ΗΠΕΙΡΟΙ. Μεγάλα μέρη εἶνε α'. τὸ μέρος τῆς
γῆς, ὅπερ παλαιὸς κάσμος καλεῖται συνιστάμενον ἐκ τριῶν
μερῶν ΚΑΛΟΥΓΜΕΝΩΝ ΗΠΕΙΡΩΝ, τῆς Εύρωπης, Ἀσίας καὶ
Ἀφρικῆς». «Ὦστε (λέγει ἡ ἐπιτροπεία) ἡ ἡπειρος διαιρεῖται εἰς
ἡπείρους» . . . . Τὰ ἐπίλοιπα τὰ παραλείπω. "Ἄν, σοφὲ πρόεδρε,
ἢ φράσις αὕτη ἔχει καλῶς, διατί δὲν διεμαρτυρήθητε, ἀλλ' ὑπε-
γράψατε τυφλοῖς ὅμμασιν; ἂν δὲ ἦνε ἡμαρτημένη, τότε διατί λέγε-
τε, ὅτι εἶνε πληρεστέρα τῶν τῆς ἐμῆς γεωγραφίας. Ἰδοὺ τί γράφω
ἐν αὐτῇ (σελ. 11) «Ἡπειρος καλεῖται μέγιστον τῆς χέρσου της
μητρα. Πέντε δὲ ἡπείρους ἔχει ἡ γῆ, ἥτοι Εύρωπην, Ἀσίαν καὶ

Αρρικήν (ὅμοιον Πχλικήν; Κόσμος) καὶ Ἀμερικήν καὶ Αὔστραλίαν (Νέος Κόσμος). « . . . Zerfällt das Land bekanntlich in mehrere *Continente*, oder grössere und zusammenhängende Landmasse . . . (Geognosie von Naumam. I. σελ. 292)». Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Kayser. (Geol. I. σελ. 62). Τί τὸ ἐλλιπές, παρακαλῶ, ἔχει ἡ φράσις αὕτη; ‘Απλούστατα, διότι ἡθελήσατε οὕτω ν’ ἀποφανθῆτε!

Καὶ κατωτέρῳ παρὰ Σακελλαρίῳ (ἐν σελ. 10). «Μέρος γῆς ἐνούμενον ἐξ ἑνὸς στενοῦ μέρους μετὰ ξηρᾶς, κατὰ τὰ ἄλλα βρεχόμενον ἐκ θαλάσσης καλεῖται χερσόνησος». «Λοιπὸν (λέγετε ὑμεῖς) ἡ Ἰταλική, ἡ Ἰερική, ἡ Ἐλληνική ἢ ἡ Σκανδιναվικὴ χερσόνησος διὸ ἑνὸς στενοῦ μέρους ἐνούνται μετὰ τῆς ξηρᾶς, ὅπως ἡ Κριμαϊκὴ καὶ ἡ Πελοπόννησος». Έγὼ δὲ ίδου τί γράφω (σελ. 11) «Χερσόνησος δὲ λέγεται τμῆμα μικρὸν ἢ μέγα στερεάς κατὰ ἐν μόνον μέρος συναπτόμενον μετὰ τῆς ἄλλης χέρσου, π. χ. ἡ Ἰταλία». «Ist der Vorsprung bedeutenderen Umfangs und im Wesentlichen einem Dreieck zu vergleichen, so trägt er den Namen Halbinsel (Handb. d. Geogr. von Daniel, I. σελ. 68)». Ο δὲ κύριος A. Penck, καθηγητὴς τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ πανεπιστήμῳ τῆς Βιέννης, οὕτω ὅριζει τὴν χερσόνησον (βλ. Morphologie der Erdoberfläche, I. σελ. 115) «Man nennt Halbinseln jene Landfläche, welche grösstenteils, mindenstens zu $\frac{3}{4}$ ihres Umfanges, vom Wasser umflossen sind. . . κτλ.». Διατί, κύριε Λάμπρε, δὲν ἐγράψατε καρυτίαν παρατήρησιν ἐπὶ τοῦ δρισμοῦ τούτου τῆς γεωγραφίας μου; διότι ἦτο δρθότατος, διὸ δύνως κατὰ τὴν αὐτάρεσκον κρίσιν σας δὲν θεωρεῖτε πληρέστερον !!

Γεωγρ. Σακελ. Εν σελ. 12. «Ἐὰν αὐτὸς (ὕψωμα γῆς) ἔχει ὕψος ἄνω τῶν 1500 μέτρων καλεῖται ὄρος». «Λοιπὸν (λέγετε ὑμεῖς) δὲ Ὑμηττός, τὸ Πεντελικόν, ἡ Πάροντος καὶ πλεῖστα ἄλλα ὄρη τῆς Ἐλλάδος, ἔχοντα ὕψος ὀλιγώτερον τῶν 1500 μ. δὲν λέγονται ὄρη;» — Γεωγρ. Μητσοπ. σελ. 12. «Βουνὸς ἢ ὄρος καλεῖται γῆς ἐξόγκωμα ἔχον ὕψος μεγαλείτερον τῶν 200 μέτρων». Οὐδεμίᾳ παρατήρησις οὔτε παρ’ ὑμῶν, οὔτε παρὰ τοῦ πανσόφου κυρίου Πολίτου. «Isolirte Erhebungen des Bodens, deren Höhe weniger als 200 m. beträgt, nennt man Hügel, die von grösserer Höhe aber Berge». (Lehrb. d. vergl. Erdbeschreibung von Pütz, 13te Auf. σελ. 20). — «In Deutschland gelten im allgemeinen Höhen von 200 m.

relativer Erhebung noch als Hügel (Thüringen- und hessisches Hügelland) . . . (βλ. A. Penck, Morphologie der Endoberfläche, II. σελ. 150). — «Eine Ebene von höchstens 200 Meter absoluter Höhe heisst Tiefebene (βλ. Geographischer Leitfaden. v. G. Biedermann. 1891, σελ. 8).

Γεωγρ. Σακελ. σελ. 14. «Ο Μέγας ἡ Ειρηνικὸς Ὄκη ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ βορείου καὶ φθάνων μέχρι τοῦ νοτίου πόλου (ώς καὶ ὁ Ἀτλαντικός)». «Αλλὰ τότε (παρατηρεῖτε ὑμεῖς) ποῦ μένουσιν ὁ Βόρειος Παγωμένος καὶ ὁ Νότιος Παγωμένος Ὄκεανός; ». Άφοῦ, σοφὲ πρόεδρε, τὰ περὶ ωκεανῶν εἶναι πληρέστερα παρὰ Σακελ. πῶς ἐτολμήσατε νὰ ὑπογράψητε τὴν παρατήρησιν ταύτην, ἢ μήπως τὸ σφάλμα τοῦτο θεωρῆτε ὡς μηδαμινόν. Απαντήσατε. Εγὼ ἀπλούστατα ἀναγράφω ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου τοὺς πέντε τούτους ωκεανούς (σελ. 14), περιοριζόμενος, ὅπως καταδείξω τὸ μέγεθος αὐτῶν, νὰ προσθέσω ἐν παρενθέσει τὴν ἔκτασιν αὐτῶν εἰς ἔκατομμύρια τετραγωνικῶν χιλιομέτρων.

Γεωγρ. Σακελ. Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. «Τὸ χρῶμα τῶν θαλασσίων ὄδατων προέρχεται ἐκ τῆς ANTANAKLΑΣΕΩΣ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ διαφόρου χρώματος τοῦ ΕΔΑΦΟΥΣ· ἐν γένει εἶναι κυανοῦν». — Πῶς, σοφὲ πρόεδρε, καλεῖτε πληρέστερα τὰ περὶ ἀτμοσφαιρίας, ἀφοῦ ἀνευρίσκετε τὸ σφάλμα τοῦτο; Αν δὲ δὲν ἔνεσφάλμα, τότε διατί δὲν διεμφυτορίθητε κατὰ τῶν ἄλλων συναδέλφων σας, ὅτι τοιαύτας ἀνεπιστήμονας ἀναγράφουσι παρατηρήσεις ἐν τῇ ἐκθέσει των, ἥτις φέρει τὴν ὑπογραφὴν Σ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ; Εγώ, ὅρθως ποιῶν, παρέλειψα ταῦτα, διότι εἶναι ἀκατανόητα διὰ μαθητὰς τῆς Α'. τάξεως τῶν Ἑλλ. σχολείων, οἵτινες ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὴν φυσικήν. Ιδοὺ τί λέγει περὶ τούτων ὁ Seydlitz (Ausg. C. σελ. 31). «Die Farbe des Meerwassers ist im allgemeinen grünlich-blau, doch wechselt sie je nach der Tiefe der Wasserschicht sowie der BELEUCHTUNG und BEWOELKUNG des Himmels». Ήτοι. «Τὸ χρῶμα τοῦ θαλασσίου ὄδατος εἶναι ἐν γένει πρασινίζον κυανοῦν, ὅπερ ὅμως ἀλλοιοῦται ἀναλόγως τοῦ πάχους τοῦ ὄδατίνου στρώματος καὶ τοῦ καταυγασμοῦ καὶ τοῦ νεφελώδους τοῦ οὐρανοῦ».

Γεωγρ. Σακελ. Ἐν σελ. 16. «Τοιαύτη σπουδαῖα παλίρροια ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ τοῦ Εὐρίπου». — «Τὸ φαινόμενον (γράφετε ὑμεῖς

ἐν τῇ ἐκθέσει σας) τοῦ Εὐρίπου ἔξηγεῖται διὰ τῆς παλιρροίας, διότι δὲν εἶνε καταφανής ἡ πλημμυρίς καὶ ἡ ἀμπωτική». Καὶ ἐνῷ ἀναγράφετε τὴν παρατήρησιν ταύτην, κατωτέρῳ λέγετε, ὅτι εἶνε πληρέστερα παρὰ Σακελ. διότι θέλετε νὰ μὴ ἀρέσκῃ Υμῖν ἡ τῆς γεωγραφίας μου φράσις ἔχουσα ὡς ἔξης». Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται παλιρροία καὶ ταύτην αἰτίαν ἔχει ἡ ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Εὐρίπου (Χαλκίς) παρατηρουμένη ροή τῆς θαλάσσης». Σᾶς ἐρωτῶ, κύριε Λάμπρε, τίς τῶν δύο φράσεων εἶνε πληρέστερα καὶ ἀκριβεστέρα; (βλ. *Die Erde nach Reclus*, von O. Ule, II. σελ. 97).

Γεωγρ. Σακελ. Ἐν σελ. 19. «Ἀτμόσφαιρα λέγεται ὁ περιβάλλων τὴν γῆν ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ». — Πρὸς ταῦτα Υμεῖς παρατηρεῖτε «ΦΑΥΛΟΣ ΚΥΚΛΟΣ». Ιδοὺ δὲ ἐγὼ τί γράφω περὶ τοῦ ἴδιου θέματος ἐν τῇ ἐπικριθείσῃ παρ' ὑμῶν γεωγραφίᾳ μου (σελ. 17). Τὸν πλανήτην ὑμῶν περιβάλλει πανταχόθεν ὁ ἀήρ, ὡςπερ σφαῖρα κοίλη ἀεριώδης, ἡτις καλεῖται ἀτμόσφαιρα (60—70 χιλιομ. πάχους). «Ἄν δὲν ἀρέσκῃ Υμῖν ὁ δρισμὸς οὗτος, ὅστις εἴνε συντομώτατος, ἀλλ' ἀκριβέστατος, ἐπιτρέψατε μοι, σοφὲ πρόεδρε, νὰ ἐκφράσω ὑμῖν τὸν θαυμασμόν μου καὶ τὰ θερμὰ συγχαρητήριά μου διὰ τὰς ἀπειρους καὶ ὀρθὰς γνώσεις σας ἐκ τῆς γεωφυσικῆς. «Der Luftkreis oder die Atmosphäre umhüllt die Erde wie eine Hohlkugel (βλ. Vergl. Erdbeschr. von Pütz, σελ. 9). — «Le globe que nous venons de contempler circulant dans l'espace sur l'aile de la gravitation universelle, est enveloppé d'un duvet gazeux adhérent à sa surface sphérique tout enrière. Cette couche aérienne est uniformément répandue autour du globe κτλ.» (βλ. C. Flammarion, L'atmosphère, σελ. 23).

Καὶ ταῦτα, κύριε πρόεδρε, περὶ τῆς πληρεστέρας περιγραφῆς τῶν θεμάτων τούτων ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τοῦ κυρίου Σακελλαρίου. «Ηδη ἐρωτῶ Υμᾶς, διατί περιττὰ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου τὰ περὶ τεχνητῶν σωμάτων; εἰς τί ἐνοχλεῖ τὸ νευρικὸν Υμῶν σύστημα ἡ συντομωτάτη τούτων περιγραφὴ καὶ εἰς τί θὰ βλάψῃ, ἢ θὰ βαρύνῃ τοὺς μαθητάς; Ιδοὺ τί γράφω ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μου σελ. 18 § 17. «Φυσικὰ καὶ τεχνητὰ σώματα. Τὰ τὴν γῆν συνιστῶντα σώματα καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ζῶντα ἄμεσα τῆς φύσεως γεννήματα καλοῦνται φυσικὰ σώματα. Ταῦτα ὑποδιαιροῦνται εἰς ὀρυκτά, φυτά καὶ ζῷα. Τεχνητὰ καλοῦνται ἐκεῖνα, ἂτινα ὁ ἀνθρωπος διὰ τῆς

τέχνης παράγει ἐκ διαφόρων φυσικῶν σωμάτων διὰ διαφόρων τῆς βιομηχανίας κλάδων· τοιαῦτα εἰνεὶ ἡ ὕελος, ὁ χάρτης, τὰ ὑφάσματα κτλ.». Ἰδού δὲ ὁ λόγος, κύριε Λάμπρε, διατί δὲν εἰνεὶ περιττά. Λάθετε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ ἀκούσητε. Ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν, ἐν ἣ αἱ φυσικαὶ γνώσεις εὑρίσκονται εἰσέτι ἐν τοῖς σπαργάνοις καὶ αἱ στοιχειωδέσταται τούτων γνώσεις ἀγνοοῦνται οὐ μόνον παρὰ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν πανσόφων, πρέπει ἐν στοιχειωδεστάτῃ γεωγραφίᾳ, προκειμένου νὰ γίνη λόγος περὶ ὄρυκτῶν, φυτῶν καὶ ζῴων, νὰ λεχθῇ, δτι ταῦτα καλοῦνται φυσικὰ σώματα, καὶ συνεπῶς καὶ τί λέγονται τεχνητὰ σώματα πρὸς διάκρισιν. Μὴ δὲ νομίσητε ὑπερβολὴν τοῦτο, διότι ὁ προκάτοχος ὑμῶν κριτής τῶν γεωγραφῶν κύριος Ν. Σπαθῆς διετέλει καὶ διατελεῖ καὶ νῦν ἔτι ἐν παχυλῇ ἀμαθείᾳ τῆς διαφορᾶς ταύτης, ὡς καταδείκνυται ἐκ τινος παρατηρήσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γεωγραφίας μου. Ἐν αὐτῇ τότε ἔγραφον. «Ἡ Εὔρωπη ἐγκλείει εἰσέτι πλεῖστα καὶ πλούσια ὄρυκτά σιδήρου, μολύβδου κτλ.». Ο κύριος ὅμως Σπαθῆς διορθῶν, λέγει διὰ διασκαλεκῆς μεθόδου «Γράφε, ἐγκλείει πλεῖστα ὄρυκτά, οἷον σιδηρον, μόλυβδον κτλ.» (βλ. ἔκθεσίν του, σελ. 138, στηλ. 6'). «Ωστε κατὰ τὸν ὄρυκτολόγον (sic) κύριον Σπαθῆν ὅχι μόνον ὁ σιδηρος καὶ ὁ μόλυβδος εἴνε ὄρυκτά, ἀλλὰ καὶ ὁ τενεκὲς καὶ ὁ μπροῦντζος. Καὶ ὅμως κύριε πρόεδρε, τὰ μέταλλα ταῦτα δὲν εἴνε ὄρυκτά, ἀλλὰ σώματα τεχνητά, διότι κατὰ τὸν ἐπιστημονικὸν ὄρισμὸν τοῦ ὄρυκτοῦ, πρὸς γένεσιν αὐτῶν συνετέλεσεν ἀνθρωπίνη διάνοια, δηλ. ἐξήχθησαν διὰ τῆς μεταλλουργίας (Hüttenkunde). Καὶ οὐ μόνον διὰ τὸν λόγον τοῦτο πρέπει ὁ Ἑλλην μαθητῆς νὰ μάθῃ νὰ διακρίνῃ τὰ φυσικὰ καὶ τεχνητὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῇ πολιτειακῇ γεωγραφίᾳ, ὅπως καταδείξω τὴν πρόοδον, τὸν πολιτισμόν, τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῶν διαφόρων κρατῶν, ἀναφέρω τὰ φυσικὰ καὶ τεχνητὰ σώματα (ὄρυκτά, καρπούς, ζῷα, ὑφάσματα, ὕελον κτλ.), ἃτινα ταῦτα παράγουσι. Μετὰ τὴν ἐξομολόγησίν μου ταύτην, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριε πρόεδρε, νὰ ἐρωτήσω καὶ πάλιν ὑμᾶς, εἰνεὶ περιττὰ τὰ περὶ τεχνητῶν σωμάτων;

2) «Ο Μητσόπουλος ἀκριβέστερον ὄριζει τὰ ζῷα. Παρὰ Σακελλαρίῳ καλλίτερα τὰ περὶ φυλῶν, ἀλλὰ λείπουσι παρ' αὐτῷ τὰ περὶ γλωσσῶν, ἃτινα ὅμως παρὰ Μητσοπούλῳ λιαν συγκε-

χυμένα. "Ιδε παρ' αὐτῷ τὰ λεγόμενα περὶ Ἰνδοευρωπαίων δτι εύρισκουνται ἐν τῇ ἐπιλοέπῳ Ἀσίᾳ. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ δτι ἐσφαλμένη ἡ εἰς τοὺς Ἰνδοευρωπαίους κατάταξις τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, Ἐβραίων κτλ.».—Ταῦτα λέγει ὁ κ. Λάμπρος. Ἐγὼ δ' ἐρωτῶ αὐτόν. Εἶνε βέβαιος, δτι ἀκριβέστερον δρῖζω τὰ ζῷα; εἰνε αἱ ζωολογικαὶ του γνώσεις τοσοῦτο εὑρεῖαι καὶ ἡ πολυμάθεια του τοσοῦτο ἀπέραντος, φέτε ν' ἀποφαίνηται μετὰ τοσαύτης αὐθεντίας, δτι ἐγὼ καλῶς δρῖζω τὰ ζῷα; Ἐγὼ ἐν συνειδήσει δριμολογῶ, δτι ὁ δρισμὸς τῶν ζώων εἶνε ἀτελῆς. "Οσον δ' ἀφορᾷ τὰ περὶ φυλῶν καὶ Ἰνδοευρωπαίων περιορίζομαι νὰ παραπέμψω αὐτὸν εἰς τὴν ἀνασκευὴν μου ἐπὶ δμοίων παρατηρήσεων τοῦ κυρίου Πολίτου (σελ. 76 καὶ 72) καὶ νὰ ἐπαναλάβω τὴν γνωστὴν Λατινικὴν φράσιν «errare cum Pitzio malo, quam cum Lambro et Polita vere dicere».

3) «Ορισμὸς ἔθνους καλλιτερος παρὰ Σακελλαρίῳ (σ. 23 ἐν συγκρίσει πρὸς Μητσοπ. σελ. 31 . . .)». Ταῦτα γράφων ὁ κύριος Λάμπρος διὰ τὴν ἐμὴν γεωγραφίαν, λησμονεῖ δσα ὅλγον τι ἀνωτέρω λέγει μετὰ τῶν συναδέλφων του, κακίζων τὸν κύριον Σακελλάριον ἀκριβῶς διὰ τὸ αὐτὸν θέμα ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του. Ἰδοὺ τι ἀναγινώσκω ἐν τῇ τυπωθείσῃ ἐκθέσει τῆς ἐπιτροπείας (σελ. 759, στηλ. α' Γεωγρ. Σακελ.). Ἐν σελ. 23. «Λαὸς ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΟΣ ἔχων τὴν αὐτὴν γλώσσαν καὶ καταγωγὴν κτλ. καλεῖται ἔθνος». «Ωστε (ἐρωτᾷ ὁ κύριος Λάμπρος μετὰ τῶν συναδέλφων του) βάρβαρα δὲν ὑπάρχουσιν ἔθνη; » Εἰπέ, ἀναγγῶστα, δὲν φαίνεται σοι τοῦτο παράδοξον; πότε δὲ λέγει τὴν ἀλήθειαν ὁ κύριος Λάμπρος; Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ εἰς τὴν δευτέραν; Δὲν εὑρίσκεις αὐτὸν οἰκτρῶς ἀντιφάσκοντα; Διὰ νὰ ἦνε δικαιοτάτη ἡ κρίσις σου παραθέτω καὶ ἐγὼ ἀμέσως, δσα περὶ ἔθνους γράφω ἐν τῇ ἐπικριθείσῃ γεωγραφίᾳ μου (τυπωμ. σελ. 21). «Ἐθνος καλεῖται δμάς πολλῶν ἀνθρώπων τῆς αὐτῆς καταγωγῆς καὶ γλώσσης καὶ τῶν αὐτῶν ἥθων καὶ ἐθίμων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ καὶ τῆς αὐτῆς θρησκείας». Ταῦτα ἐλήφθησαν μετὰ σμικρῶν τροποποιήσεων ἐκ τοῦ Lehrbuch der Geographie von H. Daniel, σελ 53. «Wohl zu unterscheiden von den Völkern, deren Einheit auf der Gemeinsamkeit der Abstammung beruht, sind die Nationen, welche durch erbliche Namens-Sprach-Sitten, und Kulturgemein-

schaft ihr eigenständiges Gepräge erhalten. Erst durch gemeinsame Traditionen und Anschauungen gewinnt ein Volk Gemeinbewusstsein und Empfindung für Gemeinere, und erhebt sich damit zu einer Nation». Προσέτι «*Nation a. s. coll (Volk, Völkerlichkeit)*, La totalité des personnes nées ou naturalisées dans un pays, et vivant sous un même gouvernement».

(Λεξικ. γαλλ. 'Ακαδημίας, τόμ. Β' σελ. 307, ἔκδ. Grimaia, 1840). «Ἐ. εἶνε ἔννοια περιληπτικὴ φυχολογικὴ κανονικῆς ὄμάδος, διακρινομένης τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος δι’ ὀρισμένων προσιδιαζόντων αὐτῇ προσόντων, καὶ ἴδιως διὰ τῆς ἐν κοινῇ χώρᾳ ἀπ’ αἰώνων ἐγκαταστάσεως, τῆς κοινῆς ἱστορίας, κοινῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, κοινῶν ἡθῶν καὶ ἔθιμων, κοινῆς συνήθως θρησκείας κτλ.».

(Ἐγκ. Λεξ. Μπάρτ καὶ Χίρστ, τόμ. Γ', σελ. 688).

4) «Παρὰ Μητσοπούλῳ ἐν σ. 32 (τυπ. σ. 23) ἀναγινώσκεται ἐπιγραφὴ «**Χωρογραφία Ἑλλ. βασιλείου**» καὶ ὅμως αἱ. κεφ. «φυσικὴ καὶ πολιτικὴ . . . Εὐρώπης».—Σοφώτατέ μοι πρόεδρε, κύριε Λάμπρε, φαίνεται, ὅτι μόνον τὴν ἐπιγραφὴν ταῦτην ἀνεγγώσατε καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῆς γεωγραφίας μου, ἀλλ’ οὐδὲν ἄλλην τινὰ ξένην γεωγραφίαν, διότι ἄλλως δὲν ἥθελετε τολμήσει νὰ γράψητε μετὰ τοσαύτης ἐκπλήξεως τὴν παρατήρησίν σας ταύτην. Ἡ Ἑλλάς, κύριε πρόεδρε, εἶνε μέλος τῆς Εὐρώπης ἀναπόσπαστον, ὡστε ἔπειτε ἐν τῷ Β'. μέρει, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ἡ χωρογραφία τοῦ Ἑλλ. Βασιλείου, νὰ περιγράψω προηγουμένως συντομώτατα τὸ δόλον, δηλ. τὴν Εὐρώπην, ὑπὸ φυσικὴν καὶ πολιτειακὴν ἔποψιν, ὅπως μάθῃ ἀμέσως δὲ μαθητής, ἡ πατρὶς αὐτοῦ εἰς τίνα ἀνήκει ἡπειρον καὶ τίς ταύτης ἡ φυσικὴ καὶ ἡ πολιτειακὴ κατάστασις. Ἐκ τῶν γενικωτέρων προβαίνω, ὡς βλέπετε, κύριε πρόεδρε, πρὸς τὰ μερικώτερα. Δὲν νεωτερίζω δέ, κύριε καθηγητά, ἀλλ’ ἀκολουθῶ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς δοκιμωτέρους τῶν γερμανῶν συγγραφέων. Ἀν ἀνοίξητε τὸν Seydlitz, Aus B. (σελ. 76), τὸν Pütz (σελ. 109), τὸν Daniel (σελ. 173) καὶ ἄλλους θὰ εὑρητε, ὅτι προηγεῖται ἡ γενικὴ τῆς Εὐρώπης περιγραφή. Ἐχωρίσθη δὲ ἡ χωρογραφία τοῦ Ἑλλ. κράτους καὶ ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον βιβλίον, διότι κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου αὕτη πρέπει νὰ διδαχθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς Α'. τάξεως τῶν Ἑλλ. σχολείων ἐκτενέστερον τῆς τῶν ἄλλων κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἵτις θὰ διδαχθῇ ἐν

τῇ Β'. τάξει. Ἐπειδὴ δὲ ἀγνοῶ ἄλλην τινὰ μέθοδον, θερμότατα παρακαλῶ τὸν σοφὸν πρόεδρον κύριον Λάμπρον νὰ γνωρίσῃ ἡμῖν ἐτέραν, δι' ἣς ν' ἀναπτύσσηται ἡ χωρογραφία τοῦ Ἑλλ. κράτους, χωρὶς νὰ προηγήται ἡ χωρογραφία ἀπάσης τῆς Εὐρώπης. Ἐν τέλει δ' ἐρωτῶ ὑμᾶς, κύριε πρόεδρε, ὁ κύριος Σακελλάριος ποῦ καὶ πῶς περιγράφει τὰ γενικὰ περὶ Εὐρώπης, ἅτινα καὶ ἐπαινεῖτε ὡς πληρέστερα; Ἀπαντήσατέ μοι, παρακαλῶ.

5) «Ἐν σ. 33. Μητσ. ὅρια Εὐρώπης πρὸς Α. ὁ Εὔξεινος Πόντος». Ἐπαναλαμβάνετε, κύριε πρόεδρε, τὴν αὐτὴν τοῦ κυρίου Πολίτου παρατήρησιν, διότι εἰς ἀμφοτέρους ἐφάνη παράδοξον, ὅτι ὡς ἀνατολικὸν ὅριον τίθεται ὁ Εὔξεινος Πόντος. Ἀναγγώσατε τὴν ἀνασκευὴν μου, σελ. 82 διὰ νὰ μάθητε τὸν λόγον.

6) «Πληρέστερα τὰ περὶ Εὐρώπης γενικὰ παρὰ Σακελλαρίῳ». —Διατί, κύριε πρόεδρε, δὲν ἐλάχετε τὴν καλωσύνην νὰ καταδείξητε κατά τι εἶνε ἐλλιπῆ τὰ τῆς ἐμῆς γεωγραφίας περὶ Εὐρώπης; Ἐπιτρέψατέ μοι ὅμως, νὰ μὴ δώσω μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς γεωφυσικὰς ὑμῶν γνώσεις, αἵτινες φαίνονται συγκεχυμέναι, ὡς καταδείκνυται ἐκ δύο γεωγραφικῶν σφαλμάτων, ἅτινα τυχαίως καὶ ἐγὼ ἀγενὸρον ἐν τῇ ἴστορίᾳ σας (ἴστορία Ἑλλάδος, ὑπὸ Σ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ, 1886). Ἐν αὐτῇ ἀνέγγων, σελ. 616. «Τὰ παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου». σελ. 687 «παραλίας τῆς Προποντίδος». Πῶς συμβαίνει ὑμεῖς, ὁ πρόεδρος τοῦ φελολογικοῦ φροντιστηρίου, ν' ἀγνοήτε, ὅτι τὰ παράλια δὲν λέγονται ἐπὶ θαλάσσης; Τὰ λεξικά, σοφὲ πρόεδρε, γράφουσι τὰ ἔξης. «Παράλιος, ία, ιον. (ἄλις) am MEERE GELEGEN, befindlich, wohnend κτλ.». Εὐρίσκω ὅμως διὰ τὴν γεωγραφίαν τοῦ Σακελλαρίου παρατηρήσεις τινὰς ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων συναδέλφων σας, ἐξ ὧν καταδείκνυται, ὅτι τὰ περὶ Εὐρώπης γενικὰ τοῦ κυρίου Σακελ. ἔχουσι σφάλματα οὖσιώδη. Ἐν τῇ τυπωθήσει ἐκθέσει ὑμῶν, κύριε Λάμπρε, (σελ. 759. στ. α') ἀναγινώσκω τὰ ἔξης. «Ἐν σελ. 24 (γεωγρ. Σακελ.). Λέγεται δτε ἡ Εὐρώπη διαιρεῖται πολιτικῶς εἰς 22 κράτη, ἐν τούτοις ἐν σελ. 164, λέγεται ὅτι ἡ Γερμανία σύνισταται ἐξ 25 κρατῶν, ὥστε ἡ τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη εἰνε 46, ἡ ἡ Πρωσσία, Σαξωνία, Βαυαρία δὲν εἰνε κράτη, ἀλλὰ περιλαμβάνονται εἰς τὰ κράτος τῆς Γερμανίας».

‘Ομοίως ἀμέσως κατωτέρῳ. Ἐν σελ. 26. «Ο Σκαγεράκης καὶ

οι Κατεγάτης λέγονται ΠΟΡΘΜΟΙ, ἀλλ' ὁ μὲν Σκαγεράκης ἔχων μῆκος 480 χιλμ. καὶ πλάτος 140 χιλμ., ὁ δὲ Κατεγάτης μῆκος 250 καὶ πλάτος 130 δὲν εἶναι πορθμοί, ἀλλὰ κόλποι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Γερμανοὶ λέγουσιν αὐτοὺς Meerbusen ἢ Meeresarme. Ο συγγραφεὺς ὁ καλῶν αὐτοὺς πορθμούν, ἔδει νὰ ὀνομάσῃ καὶ τὸν Κοριθιακὸν κόλπον, ἔχοντα μέγιστον πλάτος 28 χιλμ. καὶ τὸν τῆς Εὐβοίας, ἔχοντα παρὰ τὴν Ἀταλάντην 18—20 χιλμ. πλάτος.

'Αναγράφει δέ, κύριε Λάμπρε, ἡ ἔκθεσίς σας καὶ ἄλλας 8 παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὅπερ καλεῖται πληρέστερον, ὃς ὅμως συντομίας χάριν παραλείπω. Μόνον τὴν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς ἔξαφάνισιν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἀναφέρω, ὅστις ἔξαφαλουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ μακροὺς αἰώνας, ἀχρις οὐ ἔξαφανίσει αὐτὸν ἡ γεωλογικὴ τῶν ὑδάτων ἐνέργεια. "Αν ἡ διδύρης ὀλίγον παραμεληθῇ, ἐντὸς χρόνου σχετικῶς βραχέος θὰ ἐκλείψῃ. Παράδειγμα ἡ Νοέμεριον 1894 ἐπισυμβάσαι κατάπτωσις. "Ωστε τὸ πληρέστερον καθ' ὑμᾶς δύναται: νὰ ἔγη καὶ λάθη ἀσύγγνωστα!!

7) «Τὰ περὶ κλίματος καὶ προϊόντων Ἐλλάδος πληρέστερα παρὰ Σακελλαρίῳ, ὁμοίως τὰ περὶ πεδιάδων Ἐλλάδος». — Πῶς ὁ σεβαστός μοι φίλος κύριος Σακελλάριος ἐκήθεται τὰ περὶ τούτων ἀγνοῶ καὶ οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι ἔχουσιν ἄριστα· πῶς ὅμως, κύριε πρόεδρε, δὲν λέγετε, ὅτι ἐν τῇ ἐμῇ γεωγραφίᾳ ἔχουσιν ἄριστα τὰ περὶ δρέων, ἀτινα ἐγγράφησαν συμφώνως πρὸς τὰς νεωτάτας γεωλογικὰς ἐρεύνας; 'Αλλὰ μήπως τὰ περὶ κλίματος καὶ προϊόντων καὶ πεδιάδων τῆς Ἐλλάδος ἐν τῇ ἐμῇ γεωγραφίᾳ ἔχουσιν ἐλλείψεις ἢ σφάλματα; Δὲν ἀρκεῖ, σοφὲ πρόεδρε, διὰ τὴν πρώτην τάξιν τοῦ Ἐλλ. σχολείων ἡ φράσις. «Ἡ Ἐλλάς, κειμένη ἐν τῷ Β. εὐκράτω ζώνῃ, μεταξὺ τριῶν ἡπείρων, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ εὐκρατὲς καὶ κατάλληλον πρὸς ἀνάπτυξιν λαοῦ φιλελευθέρου καὶ προοδευτικοῦ; » 'Ηδυνάμην, κύριε Λάμπρε, πλεῖστα περὶ κλίματος νὰ γράψω, ὡς ἔπραξα ἐν τῇ μεγάλῃ μου γεωγραφίᾳ (σελ. 78), ἀπέψυγον ὅμως τοῦτο, διότι ὁ χῶρος ἦτο περιωρισμένος. Τι δὲ κακὸν καὶ ἐλλιπὲς εὑρίσκετε, πάνσοφε, ἐν τῇ § 11 τῆς γεωγραφίας μου (τυπ. σ. 31), ἐν ἥ τὰ περὶ προϊόντων ἐκθέτω; "Ινα κρίνη ἡ Υμᾶς ἡ κοινωνία, ἀναγράφω δλόκληρον τὴν παράγραφον ταύτην.

«§ 11. Προϊόντα, βιομηχανέα. Ως ἐκ τοῦ δραίου αὗτῆς κλίματος καὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐδάφους ἡ Ἐλλὰς παράγει

διάφορα χρήσιμα καὶ πολύτιμα προϊόντα, δυστυχώς ὅμως ἡ ἐπεξεργασία τῶν πρώτων ὑλῶν, δηλ. ἡ βιομηχανία, σμικρὰν ἔλαβεν ἀνάπτυξιν (Ίδού, κύριε πρόεδρε, διατί τὰ ΤΕΧΝΗΤΑ ΣΩΜΑΤΑ δὲν εἶνε περιττά). Καὶ δρυκτὰ μὲν προϊόντα παράγει γεάνθρακας, ὀρυκτὰ μολύβδου ἀργυρομιγοῦς, φευδαργύρου, σιδήρου, χαλκοῦ καὶ χρωμίου, μάρμαρα διάφορα καὶ ἀσβεστολίθους, γύψον, μυλοπέτρας, ἀργυρομιγῆ βαρυτίτην, σμύριδα ἔξαίρετον, θηραικὴν γῆν καὶ μαγειρικὸν ἄλας.

Τὰ δὲ ἔξαγόμενα φυτικὰ προϊόντα εἰνε ἔξαίρετα, ἵτοι οἶνος, σταφίδες (350 ἑκατομ. λιτραί), σῦκα, σιτηρά, καπνός, βάμβαξ, ἔλαιον, ἐλαῖαι, ἑσπεριδοειδῆ (λεμόνια, πορτογάλια κτλ.), βάλανοι κτλ.

Ἡ ζωτεχνία ὅμως ἐλαχίστην ἔλαβεν ἀνάπτυξιν καὶ μόνον αἰγεῖς καὶ πρόβατα τρέφονται, δὲν γένεις καὶ ἴπποι».

Ἐρωτῶ τί τὸ ἐλλιπές ἔχει ὁλόκληρος ἡ παράγραφος αὕτη; τι ἥβελατε νὰ προσθέσω ἀκόμη διὰ νὰ γείνῃ πληρεστέρα; τὰς κολοκύνθιας καὶ σεκνάς τῆς Ἑλλάδος;

Τίνας δὲ ἐλλείψεις εὑρίσκετε ἐν τῷ ἐδαφίῳ, ἐν ᾧ ἀναγράφονται αἱ ἀξιολογώτεραι τῆς Ἑλλάδος πεδιάδες;

Ἐν τέλει εὐχαριστῷ Ὅμαδες διὰ τὴν περὶ τὸ τέλος τῆς συγκριτικῆς Ὅμων ταύτης μελέτης φράσιν σας «πληρεστέρα δὲ ἡ ποταμογραφία καὶ λιμνογραφία Μητσοπούλου, δοτις ἔχει προσθέσει καὶ τὰς ἐπισκοπικὰς ἔδρας».

Περαίνων τὴν μακράν μου ταύτην ἀνασκευήν, ζητῶ συγγνώμην παρὰ τῶν ἀξιοτίμων συναδέλφων κυρίων Πολίτου καὶ Λάμπρου ἢν ἐπίκρανα αὐτούς, διότι ὕφειλον ν' ἀμυνθῶ καὶ ν' ἀπολογηθῶ ἐνώπιον τῆς κοινωνίας διὰ τὰς πλήρεις σφαλμάτων παρατηρήσεις αὗτῶν. Ἐκφράζω δὲ τὴν ἀπειρον εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς κυρίους Κ. Παπαμιχαλόπουλον, Π. Καρολίδην καὶ Κ. Κασιμάτην, οἵτινες οὐδόλως ἐπτοήθησαν ὑπὸ τῆς σωρείας τῶν παρατηρήσεων τῶν κ.κ. Πολίτου καὶ Λάμπρου, οὐδὲ ἔλαβον ταύτας ὑπ' ὑψιν, ἀλλ' ἐθεώρησαν τὴν ἐμὴν γεωγραφίαν ὡς τὴν κρατίστην πασσόν. Εὔχομαι δὲ ἐκ καρδίας κατὰ τὸν προσεχῶς τελεσθησόμενον διαγωνισμὸν οἱ κύριοι κριταὶ νὰ μὴ εὑρεθῶσιν εἰς δυσχερῆ θέσιν, ἀλλὰ νὰ βραχεύσωσι σύγγραμμα πολὺ τῆς ἐμῆς γεωγραφίας ὑπέρτερον, ἀγενού ἐλείψεων, ἀναμάρτητον καὶ καταλληλότερον διὰ τὴν ἐν τοῖς Ἑλλ. σχολείοις διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας.

Ἐγραφον ἐν Ἀθήναις κατὰ Οκτώβριον τοῦ 1894.

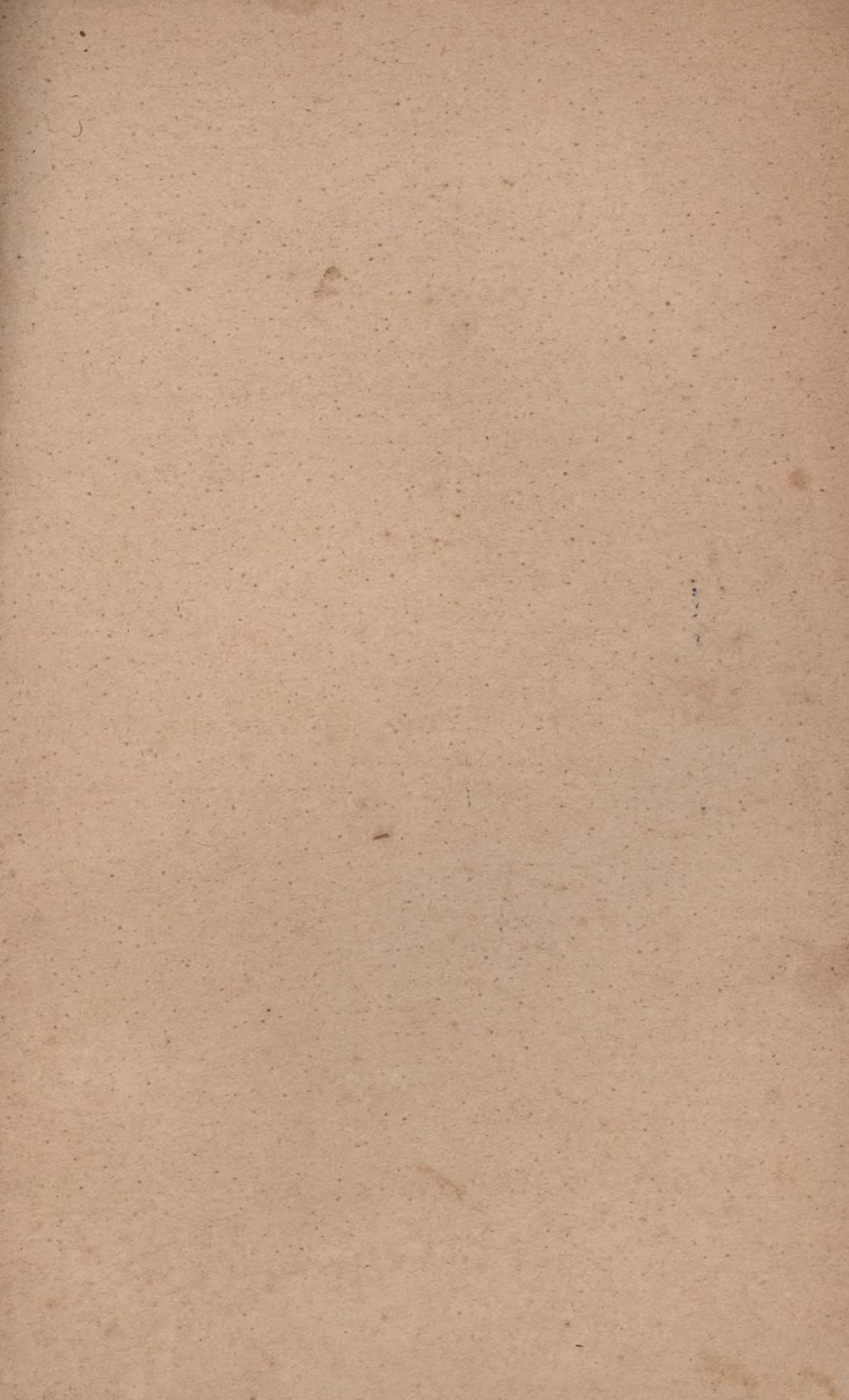
Κ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ.	5	στχ.	15	«τὸ σφάλμα»	γρ.	«τὰ σφάλματα»
»	25	»	13	«δύναται»	»	«δύναμαι»
Αὐτ.		»	30	«ἡδυνήθη»	»	«ἡδυνήθην»
Σελ.	29	»	2	«Τίρυνθος»	»	«Τίρυνθος»
»	34	»	23	«Παραλήψεις»	»	«Παραλείψεις»
»	39	»	18	«ai»	»	«αῖ»
»	40	»	7	«Ἄρτεμησίου»	»	«Ἄρτεμισίου»
»	44	»	36	«Herer»	»	«Hiberen»
»	47	»	1	«πρέσεξε»	»	«πρόσεχε»
»	58	»	32	«ἐπικινδυνοδέσατος»	»	«ἐπικινδυνωδέσατος»
»	61	»	18	«ἐκβαλὴ»	»	«ἐκβολὴ»
»	63	»	21	«Ἄστρους»	»	«Ἄστρους»
»	79	»	5	WILDER	»	WILDE
»	88	»	4	«ἡμῶν»	»	«ἡμῶν»

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΘΑΛΑΤΤΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΘΑΛΤΑΤΣ